

71 6.20.
20 14 3L
8.5.22
4 6.22

Major Book Collection
Brandeis University Library

"The search for truth even unto its innermost parts"

In Honor of
The 70th Birthday of
Morris Gass

The Gift of
Mrs. Sarah Gass
Ida Tatelman
Dr. and Mrs. Harvey Gass
Mr. and Mrs. Samuel Gass
Dr. and Mrs. Edward Budnitz

The National Women's Committee
of Brandeis University

ספר תשובות
רונש הלוי בן לברט
על
דבי סעדיה גאון

Kritik
des
Dunasch ben Labrat

über einzelne Stellen
aus
Saadia's arabischer Uebersetzung des A. T.
und
aus dessen grammatischen Schriften,
nach einem Codex des Professor S. D. Luzzatto,
zum ersten Male herausgegeben
und mit kritischen Anmerkungen versehen
von
Dr. Robert Schröter.

Dieses Buch gehört
der Bibliothek der
jüd. Gemeinde Berlin.

Breslau,
Schletter'sche Buchhandlung (H. Skutsch).

1866.

5340.

ספר תשובות

דונש הלוי בן לברט

על

רבי סעדיה גאון

Teshuvot Dunash ha-Levi ben Labrat,
'al Rabi Se'adyah Kritik Ga'on.

des

Dunasch ben Labrat

über einzelne Stellen aus Saadia's
arabischer Uebersetzung des A. T. und
aus dessen grammatischen Schriften,

nach einem Codex des Professor's S. D. Luzzatto,

zum ersten Male herausgegeben und
mit kritischen Anmerkungen versehen

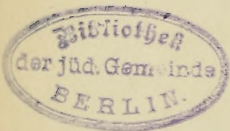
von

Dr. Robert Schröter.

Erstes Heft (Text).

Breslau 1866.

Schletter'sche Buchhandlung (H. Skutsch).

0450

PJ4731

S3

Dg

Klinik

Dunnsack bei Leberst

Das einzige Mittel zur Bekämpfung
des Leberstaus bei Leberstauung
mit dessen ausgezeichneten Resultaten

nach einem Befehl des Professors A. B. Linné

zum ersten Male herausgegeben und
mit höchster Anerkennung versehen

von

Dr. Robert Schröder

Leipzig, Hof- und Universitäts-Apotheker

Wien 1888

Verlag des Verlegers (K. Schmidt)

Dem Andenken

des am 21. Januar 1861 verstorbenen

Herrn Dr. Hinrich Middeldorpf,

weiland Ober-Consistorialrathes und ordentlichen Professors der Theologie zu Breslau,

gewidmet

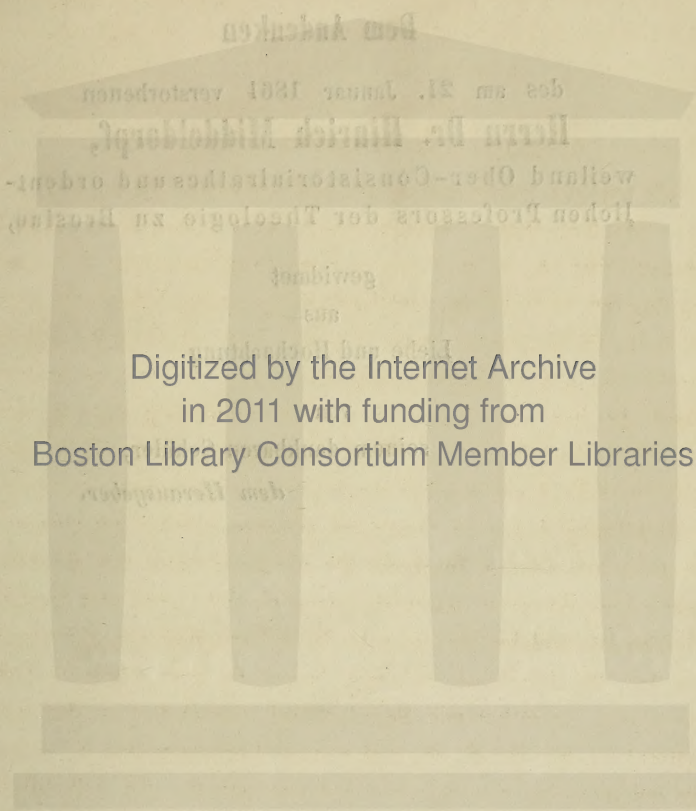
aus

Liebe und Hochachtung

von

seinem dankbaren Schüler,

dem Herausgeber.

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
Boston Library Consortium Member Libraries

Vorrede.

Wenn ich es unternommen habe, die von Dunasch ben Labrat über einzelne Stellen aus Saadia's arabischer Uebersetzung des A. T. und aus dessen grammatischen Schriften abgefassten Kritiken zu veröffentlichen, aus denen schon Herr Dr. Geiger in Moses ben Maimon. Studien p. 41 und in Urschrift und Uebersetzungen p. 458. 461 einige Stellen mitgetheilt hat, so bedarf dies Unternehmen gewiss keiner besondern Rechtfertigung. Denn abgesehen davon, dass uns in dieser Schrift einiges für die hebräische Grammatik, wie für die Erklärung des A. T. Nutzbare geboten wird, gewährt sie ein ganz besonderes Interesse für die Geschichte der alttestamentlichen Exegese dadurch, dass sie mit eine der ersten Arbeiten ist, welche ein Zeugniß ablegt von dem Umschwunge, der im 10. Jahrhunderte auch innerhalb des rabbanitischen Judenthums, zunächst von Spanien und Nordafrika, in der Interpretation des A. T. angebahnt und begründet wurde. Man fing nemlich an die Sprache wissenschaftlich zu behandeln und nach dem Wortsinne zu erklären, nicht mehr so ängstlich besorgt um die Uebereinstimmung mit der Tradition und mit den herrschenden philosophischen Ansichten.

Dunasch ben Labrat Levita, oder wie er nach seinem hebräischen Namen hiess, Adonim, lebte um die Mitte des 10. Jahrh. in Fez und hat ausser vorliegender Schrift, so viel uns bekannt ist, nur noch eine Kritik des von Menahem ben

II

Saruck*) verfassten hebr. Lexikons zum A. T. geschrieben, welche Filipowski unter dem Titel: *Criticae vocum recensiones Dunasch ben Librat, Levitae, saeculo decimo compositae*, oder auch: ספר השו"ב דונש בן לברט Lond. 1855, herausgegeben hat. Diese Schriften aber zeigen, dass er seinen Zeitgenossen in der hebr. Grammatik, wie in dem Verständniss des A. T. nicht nur ebenbürtig war, sondern sie auch oft an richtigerer und besserer Einsicht übertraf.

Bei der Herausgabe des Textes der von Dunasch verfassten Kritik einzelner Stellen aus Saadia's arabischer Uebersetzung des A. T., wie aus dessen grammatischen Schriften habe ich eine Abschrift benützt, die Herr Sam. Dav. Luzzatto, der am 29. Septbr. v. J. leider zu früh für die Wissenschaft gestorben ist, selbst aus dem codex, den er besass, gefertigt hatte. Er hatte diesen codex, der einzige, so viel bekannt ist, welcher die vorliegende Schrift enthält, von Samuel dalla Volta gekauft; cf. S. D. Luzzatto's *Bibliotheca* oder בית האוצר p. 11. a., und ihn im vorigen Jahre dem Britischen Museum zu London überlassen. Die Abschrift aber sendete S. D. Luzzatto vor mehreren Jahren an Herrn Dr. Geiger, der mir dieselbe nicht nur zur Bearbeitung und Herausgabe gütigst überliess, sondern mich auch, wofür ich ihm hiermit öffentlich meinen Dank abstatte, mit seinem belehrenden Rathe bei dieser schwierigen Arbeit unverdrossen unterstützte.

Der codex selbst ist, wie mir S. D. Luzzatto brüflich mitgetheilt hat, octav, von Pergament und in der sogenannten Raschischrift geschrieben. Er enthält das hebr. Lexikon von Menahem ben Saruck, die Kritik desselben von Dunasch und die vorliegende Schrift. Am Anfange defect, beginnt das

*) *Lexicon linguae hebraicae et chaldaicae ad scripturas sacras explicandas a Menahem ben Saruck compositum* ed. H. Filipowski. Lond. 1854. 8. —

III

Lexikon erst mit dem Artikel גף und umfasst 133 Blätter.
Auf dem 133. Blatte findet sich die Nachschrift:

והשלם מחברת

חיו

שנת תתנ"א נגמר

בסיוע ברא כל במאמר .

„Es ist beendigt der Buchstabe ת. Im Jahre 4851 (1091 n. Chr.) wurde (es die Abschrift des Lexikons) mit Hülfe dessen vollendet, der Alles durch das Wort geschaffen hat.“ Die folgende Kritik des Menahem'schen Lexikons von Dunasch umfasst 69, endlich das vorliegende Schriftchen 24 Blätter. Die Zahl der Linien auf jeder Seite ist 23, 24 und 25. Uebrigens ist die Schrift des letzten Werkchens, obwohl sie derselben Hand anzugehören scheint, dünner und kleiner, als die der beiden andern, was nach Prof. Luzzatto's Ansicht daher rührt, dass der Abschreiber, um Pergament zu sparen, dieselbe mit einer feinern Feder copirt hat. Demnach wäre der codex, aus welcher die vorliegende Schrift veröffentlicht wird, ein verhältnissmässig sehr alter. Während nun Professor Luzzatto die Handschrift hinsichtlich des Menahem'schen Lexikon's und der zu demselben von Dunasch verfassten Kritik für sehr correct erklärt, kann dies von der dritten Schrift des codex, wenigstens was den letzten Theil anlangt, nicht behauptet werden; denn hier kommen Textesverderbnisse der verschiedensten Art vor. Da finden wir, abgesehen von einer ziemlichen Zahl fehlerhafter Worte, Zusammengehöriges weit von einander getrennt und den Zusammenhang durch, fremdartige Bemerkungen unterbrochen, wie Nr. 98. cf. Anm. 2. Nr. 115 Nr. 119 u. a.; ferner treffen wir Bemerkungen, aus denen nicht erhellt, ob sie dem Saadias oder Dunasch angehören, Nr. 94 132. 162. 175 u. a., oder es sind Bibelstellen aufgeführt ohne jede

IV

Angabe ihres Zweckes Nr. 75. 85. 86. 135. 137. u. a. Auch wird derselbe Gegenstand einige Male an 2 verschiedenen Stellen besprochen, wenn auch das eine mal genauer und ausführlicher. Nr. 47 u. 172; Nr. 57 u. 173. u. a.

Diese Verworrenheit und Lückenhaftigkeit rührt nach meiner Ansicht daher, dass wir hier nur den ersten Entwurf, gewissermassen das Brouillon des Dunasch mit einer nur erst theilweise fertigen Ausarbeitung des Gegenstandes vor uns haben. Dunasch nemlich mochte die arab. Uebersetzung von Saadiaz durchgenommen und die Stellen, bei welchen er etwas zu bemerken fand, auf Blätter notirt haben, eine Annahme, deren Wahrscheinlichkeit sich namentlich noch aus Nr. 73 — 77; Nr. 81 — 83 und Nr. 175 — 190 sehr deutlich erkennen lässt. Auf diese Notizen gestützt, scheint er die Ausarbeitung begonnen, während derselben aber am Rande bald kürzere bald längere Bemerkungen, so wie auch noch einzelne Stellen, an denen er etwas zu erinnern fand, aufgezeichnet zu haben, um später das Angemerkte an den geeigneten Orten nachzutragen. Dies unterblieb jedoch, weil die Ausarbeitung selbst nicht vollendet wurde, was vielleicht daher kam, dass Dunasch seine kritischen Studien dem unterdessen erschienenen hebr. Lexikon des Menahem zuwendete. Die obige Ansicht übrigens, wonach das Werk nicht vollständig ausgearbeitet uns vorliegt, dürfte auch durch den Umstand unterstützt werden, dass der Schrift ein Anfang fehlt, während sich dieser bei der Kritik des Menahem'schen Lexikons findet. Zwar lesen wir zu Anfang einige einleitende Worte, — ich habe sie durch grössern Druck auszeichnen lassen — in denen gesagt ist, von wem die Schrift verfasst sei und was für einen Zweck sie habe; allein diese Worte können von Dunasch nicht herrühren, obgleich sie Aben-Esra in Sephat Jether ed. Lippmann p. 1 a u. b. für ächt hält, wenn er jenen tadelt, dass er פתרו und פתרו, was in der Schrift nur vom

Auslegen des Traumes gebraucht werde, in der Bedeutung des Erklärens der Schriftworte anwende, wofür פִּירַשׁ und בִּיאַר die richtigen Ausdrücke wären. Denn sollten jene Worte von Dunasch herrühren, so dürfte vor allen Dingen hinter dessen Namen nicht מְרִיבֵנוּ מֶרַךְ „unser Herr“ folgen. Auserdem aber verrathen die Worte sehr leicht, dass sie nur hinzugefügt sind, um dem Werke einen Anfang zu geben, während Dunasch gewiss sich entschuldigt hätte, dass er einen Mann wie Saadiah, der so grosse Verdienste um die Wissenschaft und das Judenthum hatte, hier zu tadeln wage.

Endlich wird auch unsere Ansicht, dass wir die vorliegende Schrift unvollendet vor uns haben, durch die ursprüngliche Anordnung derselben, welche sich aus dem ersten Theile noch erkennen lässt, bestätigt. Dieselbe sollte, wie die Kritik des Menahem'schen Lexikons alphabetisch geordnet werden; denn Nr. 1 — 5 betreffen Stellen aus der Uebersetzung des Saadiah, bei denen dieser in der Erklärung eines Wortes geirrt hatte, welches unter den Buchstaben אַ gehört; Nr. 6 ist grammatischen, Nr. 7 allgemeinen Inhalts; Nr. 8 — 11 beziehen sich auf den Buchstaben בּ, Nr. 12 — 14 auf den Buchstaben גּ, Nr. 15 — 18 auf den Buchstaben דּ, Nr. 19. 20 auf den Buchst. הּ, Nr. 21 — 24 gehören dem Buchst. וּ, Nr. 25 — 28 u. 30 dem Buchst. זּ, Nr. 31 dem Buchst. חּ, Nr. 32. 33 dem Buchst. טּ, Nr. 34 — 38 dem Buchst. יּ, Nr. 39 — 41 dem Buchst. כּ, Nr. 42 — 45 dem Buchst. לּ, Nr. 46 — 48 dem Buchst. מּ, Nr. 49 — 53 dem Buchst. נּ, Nr. 54 dem Buchst. עּ, Nr. 55 — 58 dem Buchst. פּ, Nr. 59 — 67 gehören dem Buchst. צּ an. — Von hier an ist nun die alphabetische Ordnung gänzlich aufgehoben. Nachdem Dunasch seine Handschrift in diesem unvollkommenen Zustande zurückgelassen, was auch die Veranlassung gewesen zu sein scheint, dass die Schrift von späteren jüdischen Exegeten ausser Aben-Esra im Sephat Jethor sich fast gar nicht benützt und erwähnt

findet, kam dieselbe, vermuthlich in einzelnen Blättern, in die Hände der Abschreiber, welche sie weder gründlich durcharbeiteten noch sichtigten und ordneten, wesshalb die am Rande befindlichen Notizen nicht den passenden Platz erhielten und völlig Ausgearbeitetes und nicht Bearbeitetes von einander ungetrennt blieben; ja es mögen selbst noch Randbemerkungen von Abschreibern hinzugefügt worden sein, welche später auch ihre Stelle im Texte einnahmen. So ist denn der Text in einen Zustand der Verworrenheit gerathen, dass ihm wohl fast keiner darin gleich kommt.

Uebrigens wird diese Verderbniss des Textes unsrer Schrift schon von **Aben-Esra** beklagt. In seiner Schrift **Sephat Jether**, welche er zur Widerlegung des **Dunasch** und zur Rechtfertigung des **Saadias** schrieb, und die zuerst von **Bislichis Presburg 1838. 8.**, alsdann mit einem hebräisch geschriebenen commentare und einer Einleitung von **Lippmann Frankfurt a/M 1843. 8** herausgegeben wurde, sagt er am Ende (nach der Ausgabe von **Lippmann p. 34 b.**) folgendes:

זה ספר החשובה שהשיב ר"א, מצאתיו בארץ מצרים והיו בו מעוות סופר הרבה, כי מנהג מחברינו במקומות האלה, שלא יברקו ס' (ספר) הנכתב מהספר, והנה הסופר הראשון טעה, ויוסיף השני על חטאת הראשון פשע, עד שלא יוכל אדם להנצל

„d. h. Dieses Buch der Erwiederungen, welches **Rabbi Adonim** verfasst hat, habe ich im Lande **Egypten** gefunden. Dasselbe enthält viele Versehen des Abschreibers, denn unsre Abschreiber in jenen Gegenden pflegen die von dem Original abgeschriebene copie nicht genau durchzusehen. Hat daher der erste Abschreiber Versehen gemacht, so fügt der zweite zu den ersten Versehen noch Fehler hinzu, so dass sich kein Mensch vor den Verderbnissen des Buches retten kann.“ So spricht also auch das gewichtige Zeugniß des kaum 2 Jahrhunderte späteren **Aben-Esra** dafür, dass die Verderbniss des Textes sehr alt sei. Allerdings vermag ich seiner Ansicht,

wonach alle Schuld davon die Abschreiber träfe, nicht beizutreten, sondern glaube, dass sie in der Hauptsache Dunasch selbst zuzuschreiben ist.

Trotzdem habe ich es für rathsam gehalten, den codex genau abdrucken zu lassen, wie er mir vorliegt; ja selbst solche Sätze, welche unzweifelhaft nicht am rechten Orte stehen und den Zusammenhang stören, habe ich nicht entfernt; sie aber durch kleinern Druck auszeichnen lassen. Dagegen habe ich in den Anmerkungen nicht bloß immer genau angegeben, wo Versetzungen vorzunehmen seien, sondern auch zur Bequemlichkeit für den Leser die zu versetzenden Worte in den Anmerkungen auf der Seite, wo sie nach meiner Ansicht im Texte stehen müssten, noch einmal abdrucken lassen. Zur leichtern Uebersicht sind ferner die einzelnen Abschnitte von mir mit Zahlen versehen worden, was aber bei der Unordnung, so wie der Mangelhaftigkeit des Textes nicht immer bequem durchzuführen war.

Zu diesen Schwierigkeiten, welche dieser Text ohnehin schon für das Verständniss bietet, kommt noch eine ungelene, schwerfällige, harte und dunkle Sprache, cf. Nr. 102; 120 u. a. wobei auch die grammatische Genauigkeit besonders in Bezug auf genus und numerus oft verletzt ist. Einigermassen lässt sich dies wohl dadurch entschuldigen, dass Dunasch mit einer der ersten war, welcher, nachdem die Juden lange Zeit in der arabischen Sprache ihre gelehrten Arbeiten geschrieben hatten, sich dazu der hebräischen bediente.

Nicht unterlassen will ich es, hier auch auf einige eigenthümliche Worte aufmerksam zu machen. Dunasch bezeichnet in dieser Schrift verbum durch *מעשה*, wofür er in der Kritik des Menahem'shen Lexikons immer *פעל* schreibt. Neben *מעשה* aber findet sich eben so oft in derselben Bedeutung *מעש* gebraucht, wie auch für *עשה* *עש* vorkommt. — Ferner wird der Buchstabe *ב* genannt, statt wie sonst *בית*. — Mann könnte allerdings annehmen, dass *מעש*, wie *עש* und *ב* ursprünglich abgekürzt

VIII

geschrieben waren 'עש' מעש' ב' und dass das Abkürzungszeichen durch ein Versehen weggefallen ist. Allein da מעש sich häufig findet, das Abkürzungszeichen auch sonst regelmässig im codex gesetzt ist, so glaube ich wenigstens von dieser Form, dass Dunasch sie neben מעשה gebildet hat, zumal sie auch sonst, allerdings nur bei Dichtern des Piut, vorkommt. So sagt Kalir im מוסף des ersten Tages ראש השנה: ראש מעש ולמזן מעש: אין לבקר ולמזן מעש.

Ebenso bin ich der Ansicht, dass Dunasch den Buchstaben כ mit ב' anstatt ב' bezeichnet hat, wohl veranlasst dadurch, dass im Chaldäischen anstatt ב' „Haus“ auch ב' gesagt wird.

Endlich hebe ich noch einige eigenthümliche Schreibweisen des codex hervor. Beständig nehmlich ist אפעלפי als ein Wort geschrieben, während es sonst in 3 Worte getrennt אפי על פי vorkommt; dann ist ש'ל, welches sonst immer von dem substantiv, vor dem es steht, gesondert wird, mit diesem in ein Wort zusammengezogen, was übrigens die ältere Schreibweise gewesen zu sein scheint, cf. Geiger: Lehrbuch zur Sprache der Mischnah p. 38. Der Name ירוק ferner ist im codex oft durch י, bezeichnet, was, da dafür die Lettern fehlten, im Drucke durch „ wiedergegeben worden ist. Auch sind in der Vocalisation Patach und Kamez, Zere und Ségol sehr häufig mit einander verwechselt worden, so dass oft Patach oder Segol stehen, wo Kamez oder Zere gesetzt sein sollten und umgekehrt. Es hat diés wohl seinen Grund in der gleichen Aussprache dieser Vocale bei Spaniern und Nordafrikanern. Nächst dem fehlen in den vollständig vocalisirten Worten fast immer das Dagesch forte und das Dagesch lene, wo sie regelrecht hätten stehen müssen, was daher kommen mag, dass es dem Punctator genügte, die betreffende Form durch Vocale kenntlich gemacht zu haben. Ausserdem herrscht hinsichtlich der vollen und defectiven Schreibart keine Consequenz in der Handschrift; denn bald ist dasselbe Wort defectiv, bald plene geschrieben; auch in der Bezeichnung von ו und י als conso-

IX

nanten durch ״ und ׳ herrscht Verschiedenheit, und wir treffen עָנַן neben עָנָן; עָנַן neben עָנָן an. Bei der Citation von A. T. Stellen kommt es bisweilen vor, dass nicht immer die ganze Stelle wiedergegeben ist, sondern nach den Anfangsworten werden mit Auslassung mehrerer Worte bald die angeführt, auf welche es ankommt, cf. Nr. 112 (Deut. 20, 20) u. a.

So übergebe ich denn diesen Text hiermit der Oeffentlichkeit, dem ich mit Gottes Hülfe bald die Einleitung, eine Uebersetzung und Erklärung, welche schon ausgearbeitet sind, folgen lassen werdé. Möge der geneigte Leser die vorliegende Arbeit mit Wohlwollen aufnehmen, bedenkend, dass die erste Ausgabe eines derartigen Textes unmöglich ohne alle Mängel sein kann.

Verzeichniss

der A. T. Stellen, welche in diesem
Schriftchen behandelt werden.

Cap.	Vers.	Nr.	Cap.	Vers.	Nr.
<u>Deuteron.</u>			<u>Genesis.</u>		
1,	46	34	8,	11	32
4,	9. 10	177	15,	9-11	7
4,	34	140	27,	12	97
7,	4	150 b.	30,	11	14
22,	23	150 c.	30,	20	21
26,	18	169	31,	39	13
32,	17	73	35,	16	93
32,	20	144	47,	13	98
32,	23	74	49,	6	154
32,	24	42	49,	9	153
32,	26	174	49,	10	61
32,	27	76			155
32,	31	77			156
32,	41	85	49,	11	152
32,	42	86	49,	14	157
<u>Josua.</u>			<u>Exodus.</u>		
24,	19	150 b.	2,	5	1
<u>1. Samuel.</u>			3,	2	452
1,	17	152	15,	8	116
2,	10	150 b.	15,	21	117
4,	19	152	25,	38	25
6,	10	152	28,	7	150 a.
12,	5	150 b.	28,	22	152
15,	5	152	32,	11	68
25,	8	152	32,	33	47
<u>2. Sam.</u>			<u>Leviticus.</u>		
22,	36	138	13,	49	35
			19,	20	10
<u>Jesaias.</u>			<u>Numeri.</u>		
1,	7	23	6,	3	59
1,	29	49	11,	8	43
		150 a.	24,	6	2
5,	23	150 b.	35,	14. 15	177

Cap.	Vers.	Nr.	Cap.	Vers.	Nr.
37,	29	185	5,	30	152
38,	5	150 a.	6,	2	99
38,	10	81	7,	4	121 b.
38,	11	82	7,	6	33
38,	12	83	8,	16	90
38,	15	186 u.	9,	18	151
		187	10,	25	163
38,	20	150 b.	11,	14	150 a.
41,	4	94	11,	15	164
42,	14	188	13,	10	165
42,	20	150 a.	13,	20	152
43,	27	150 b.	15,	5	11 u.
44,	19	152			166
45,	22. 23	189	16,	1	167
45,	24	150 b.	16,	6	152
46,	8	51	17,	1	168
47,	12	190	17,	6	50
49,	17	191	17,	8	170
57,	5	143	20,	5	171
57,	9	63	22,	16	172
59,	10	66	22,	18	101
64,	6	46	22,	19	150 a.
			24,	7	173
	Jerem.		27,	11	3
3,	6	150 a.	28,	1	175
8,	4	150 b.	29,	14	150 a.
10,	18	149	30,	15	176
31,	15	150 b.	32,	19	179
38,	23	148	33,	1	180
39,	7	152	33,	2	150 a.
49,	25	89	33,	7	57
51,	48	150 b.			181
	Ezechiel.		35,	1	65
5,	15	148	35,	7	182
8,	16	147	36,	2	183
14,	1	150 b.	36,	16	184
17,	3	118	37,	5	150 b.
18,	10	152	37,	14	150 b.

Cap.	Vers.	Nr.	Cap.	Vers.	Nr.
9,	7	129	18,	29	150 b.
10,	1	9	20,	38	150 b.
10,	10	28	23,	5	150 a.
11,	7	150 b.	27,	34	150 a.
16,	4	18	29,	18	150 a.
18,	46	27	30,	17	146
22,	1	100	33,	26	150 c.
22,	22	152	33,	30	152
32,	2	132	34,	20	152
32,	4	130			
34,	18	131		<u>Hoseas.</u>	
37,	20	40	12,	5	150 a.
42,	5	15	12,	11. 12	177
45,	10	36	14,	1	150 b.
47,	4	16		<u>Amos.</u>	
48,	15	139	1,	13	19
52,	4	135	8,	8	152
52,	9	20 u.		<u>Obadja.</u>	
		132		6	8
55,	20	31		<u>Micha</u>	
56,	1	159	7,	15	150 a.
60,	4	58	7,	19	150 a.
65,	5	132		<u>Habakuk.</u>	
68,	24	133	2,	17	150 a.
68,	28	56		<u>Zachar.</u>	
68,	32	92	11,	13	148
73,	4	127	14,	5	150 a.
77,	11	37 u.		<u>Maleachi.</u>	
		137	2,	15	150 a.
81,	13	150 b.		<u>Psalmen.</u>	
84,	8	150 b.	5,	1	68
88,	6	30	6,	7	64
89,	9	26	7,	6	41
109,	13	150 b.	9,	1	44 u.
114,	1	45			69
116,	7	158			
119,	83	126			
119,	136	132			

XIII

Cap.	Vers.	Nr.	Cap.	Vers.	Nr.
31,	18	4	119,	174	96
31,	35	152	123,	4	12
34,	19	78	129,	6	62
35,	10	24	139,	13	80
37,	11	52	139,	17	55
38,	32	84 u.	141,	3	152
		150 b.	149,	2	150 b.
39,	8	38	150,	4	128
39,	21	150 b.		<u>Proverb.</u>	
40,	20	152		32	60
	<u>Cant.</u>		1,	9	54
4,	4	72	4,	17	70
	<u>Ruth.</u>		7,	23	39
1,	13	150 c.	12,	13	29
4,	4	150 a.	13,	4	53
	<u>Kohelet.</u>		14,	4	152
10,	15	150 b.	17,	1	91
	<u>Esther.</u>		21,	9	22
9,	23	150 b.	24,	2	17
	<u>Daniel.</u>		25,	10	79
3,	10	152	26,	1	150 b.
	<u>Esra.</u>		28,	3	48
6,	8	152	31,	30	150 a.
	<u>Nehem.</u>		31,	<u>Iob.</u>	
5,	4	152	1,	7. 8	67
	<u>2 Chron.</u>		12,	3	71
30,	18. 19	177	17,	10	150 a.
31,	10	152	19,	22	5
			21,	30	150 b.
			22,	20	150 a.
			27,	23	150 b.
			29,	6	152

Auflösung einiger in dem Texte öfters vorkommender
Abkürzungen.

תְּקַדְּוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא ist הקב"ה

וְגוֹמַר " וּגו'

וְכַרוֹנו לְבִרְכָה " ו"ל

וְכַרוֹנו לְתַנּוּי הָעוֹלָם תְּבֵא " ולחיה

וְכַר צַדִּיק לְבִרְכָה " וצ"ל

יְהוָה " ה'

יְהוָה " יי'

בְּדִכְתּוּב " כרכ'

בְּלוֹמַר " כלומ'

בְּרַנּוּ " מ'

נִוְחוּ עֵצָן " נ"ע

רַבְּנֵינוּ וּמְרַנּוּ " רב' ומר'

זה כחב מ' אדנים הלוי בר לבראט בתשובתו על רבי
 נמר' ו' סעדיה ראש² ביר' ³ יוסף אשר שגג בפתרון:
1 תחילה כי פתר ותשלח את אמתה (Exod. 2, 5) שפשמטה אָמָה
 שלה. וזה טעות מכמה פנים. תחילה כי אָמָתָה רפי הוא. ואילו היה
 אָמָה ממש כשפתר היה דגש אָמָתָה כמות חֲמָה⁴ חֲמָתָה וְתַפְהָ יונתי
 חֲמָתִי (Cantic. 5, 2) מיכן נחברר. כי אָמָתָה כמות הנה אמתי בלהה
 (Genes. 30, 3) וביאור זה כי מתחילת הפרשה נאמר ונערתיה חלכות
 על שפת היאר⁵ (Exod. 2, 5) והם אמהותיה וכשראתה התיבה שלחה
 אמתה אחת מהנה ולקחתה ולא יתכן לנו לפרשה בלתי כך ודא נאמר
 אמתה אמה ממש כי האָמָה היא שם הנמדרת בזרוע כמו שתאמר
 זרה וטפת שהן שמות הנמדרין בהן. ולא תמצא בכל המקרא כלה
 מלשון מדידה וישלח את אָמָתו או את זרתו ולא את טפחו אלא וישלח
 ידו (Genes. 8, 9) וכמו וישלחו האנשים את ידם (Genes. 19, 10) ולא
 נאמר אמהם ולא זרעם ולא טפחם ודע כי אם השבנו אָמָה כמו
 אָמָתָה עשינו חֲמָה חֲמָתָה ויונתי תמתי (Cant. 5, 2) חֲמָתִי וזה הוא חרבן
 לשון העברית חלילה לנו מלפרוץ בפתרון מילה אחת מדברי אלים⁶
 חיים לריק מבלי דין ודיקדוק ושיקול כל מילה שלא נהא ענושין. חילוף
 הוריים המדקדקין את דבריהן והן זכאין:

2 ועוד פתר כְּאֵהֳלִים נטע יי' (Numei 24, 6) אֵהֳלִים כמו אֵהֶל
 וטעות גדולה היא זו ואילו היה אֵהֶל ממש כשפתר אז היתה האקף
 קמוצה ואינה אלא פתוחה כגון נפתי משכבי מור אהלים וקנמון.
 (Prov. 7, 47) ודע כי הקמץ והפתח הכר גדול הן כי תְּדָשִׁים קמץ
 חדש ממש ותְּדָשִׁים פתח לשון חידושי. אָנִיה קמץ ספינה אָנִיה לשון
 אנינות ותְּרַבּוּת קמץ לשון חרבן ותְּרַבּוּת פתח ריבוי חרב וכיוצא בהן
 הרבה שמפרישין בין הקמץ ובין הפתח. הבן ולמוד:

3 ועוד⁶ פתר בפתרון ספר ישעיה נשים כאות מאירות אותה
 (Jes. 27, 11) כי הוא מלשון בצירה מן לשון המשנה כששנו רבותינו

בן ר' ליה⁶ הישיבה fehlt ראש Nach² רָבְנוּ ומוֹרְנוּ. ד. ה.¹
 על־דִּבְרֵי הַיָּאֵר; aber nach dem
 In un- gebrauchl. Ausg. steht (בְּדִבְרֵי)
 vetus Testam. ed. Kennikott findet sich in codex 136. 200 dafür auch
 Bergl. zu diesem Abschnitte criticae
 v. 6) אלהים⁶ lies⁵ על שפת היאר
 vocum recensiones Donasch ben Librat, quae pertinent ad
 Lexicon Hebraicum a Menahem bea Saruk conscriptum ed. a
 H. Filipowski pag. 45. חֲמָה⁴

מלוא האורה וסלו (Mischna Schebüth 1, 2) וגם כי*) זה טעות גדולה לפי שאורה במשקל אופה (Genes- 40, 17) וראוי לדעות לשון רבים הזוכרים אורין אופין והנקבות אופות אורות לא מאירות ואומר אורה אורה ואופה אופה ואורה כל עוברי דרך (Ps. 80, 13) כגון ואפיה מיכן אמר ביבש קצירה תשברנה (Jes- 27, 11) ופירושו כשיבשו שריגיה תשבר כגון תשלח קציריה עד ים (Psalm 80, 13) ופירושו נשים באות מאירות מבערות אותה ובגן מאירות מן אור שאומר הפסוק אשר אור לו בציון (Jes. 31, 9) וממנו ולא האירו מזבחי חנם (Maleachi 1, 10) לא תכניסו האש במזבחי לפי שהמזבח לא היה מוכן לאור ולא למנורה אבל היה מוכן לאור שהוא האש ואין לבצירה בפרשה זו מביא לפי שיבשו שריגיה ואין מה לעשות בה כי אם לבער באש כְּשֶׁאֲמַרְנוּ¹⁾ הבן ולמוד:

4 וגם פירש כי מנעורי גדלני כָּאֵב (Job 31, 18) כמו כָּאֵב שהוא חולי ואינו כן בלתי כאב כמשמעו וזה הודאת איוב. להקב"ה²⁾ על רוב חסדיו כי מקטנתו גדלו³⁾ כָּאֵב וכן אמרו רבותינו כי איוב גדל⁴⁾ וכן אמר אף על יתום תפילו (Job 6, 27) ואם עשה כָּאֵב כמות כָּאֵב ראוי לו לומר בנאב⁵⁾ ונאב ובשאר⁶⁾ שָׁאֵר וּבְבֹאֵר בָּאֵר ורבים כאלה וזה הרבן הלשון חלילה לנו לפתור דבר שיובילנו להפך נקודה אחת מלשון הקדש שבו יזמרוהו אלינו⁷⁾ המלאכים בשמים וישראל בארץ. הוהר בני ואל תפרוץ בפתרון הרבה פרץ:

5 ופירש למה תרדפוני כמו אֵל (Job 19, 22) כמות אלה שהוא לשון חול כמו הערים האל (Deut- 19, 11) וצריך אהה לידע כי לא היה בְּרַבֵּר איוב לחבירין אדם זולתם שיאמר עליהם כמו אלה ואינו אלא לשון קדש לפי שאמר איוב לפני הקב"ה העלה נדף תערץ וגו'. (Job 13, 25) המקום יסלח לו ולנו ולכל ישראל. כי אין בעולם מי שינקה מן השגג והשלי. בני לא תשבע מן החקירות. כי החסד בְּקַצִּירוֹת:

6 ועוד⁸⁾ אמר מ' ר' סעדיה וצ"ל לעינין⁹⁾ כִּבְּ אוֹתוֹת שְׁהֵן עִיקַר הַמִּלִּין לַכֹּל לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ כִּי יֵאָמֵר תִּשְׁמַשׁ בַּחֲחִילַת הַחִיּוֹת וּבַחֹכֶם וּבַסּוּפִם

Der Zusammenhang und besonders das folgende Citat empfiehlt, für גדל, was hier keinen Sinn giebt, יתום zu lesen; jedoch habe ich keinen solchen Ausdruck bei den alten jüdischen Lehrern gefunden.⁵⁾ בְּנֹאֵב⁶⁾ Vergl. criticae voc recens.⁸⁾ לאלהינו ober אלהינו⁷⁾ בְּשֶׁאֵר⁹⁾ ed. a Filipowski p. 5 und 9. *) scheint überflüssig.

ועשה מסורתם איהן בשלום כה. והיא האחרות לא תשמש ולא תרכב על זולתה בלתי היא מורכבת ועשה מסרתם מן ספר גזע צדק וכאשר עיניתים והנה זם חילוף מה שאמר לפי שהם יג אותיות מהם שתשמש בתחילת חמילות ובתוכם ובסופם ועשיתי לה סימן אדניה שלו כחם מן לפי שהוצאתי מן היא שאמרן הוא שלא תשמש שתי אותיות והם דט נקה הכל יג כשחקקתי ונשתיריו האותיות שלא ישמשו ט ועשיתי להן סימן חג קץ ספר עז ואני אפרש היאך תשמש הו' ט לפי שהיא משמשת בתוך חמילות כאמרך מן זמן הודמנתון. (Dan. 2, 9. Keri) ועוד מודרדין מן נוהר. ומודקקין מן מוקק ומודחלין מן זחלתי ושימוש המת עם הצד כמו נצטרק (Gen. 44, 16) מן צדק. ויצטירו מן ציר ונצטרע מן צרעת ומצמער מן צער ומצמרף מן צרף ורכים כאלה אשר זכרתי בשימוש ה'ט בתוך התיבות עם הו' וה' בלשון העברי והכשרי כן תשמש בלשון ההגרי הרבה מה שאי אפשר לזכרם מיכן נתברר שהאותיות המשמשות יג ושאינם משמשות ט. ולפי שבחרתי הקיצור הנחתי פירושו לנסחה השנית להרחיב פירושו כדי ליהנות בו כל התלמידים הבן ולמד ואם לא תלמד התבונן ¹⁾

7 ועוד אמר זצ"ל בוו הפרשה דבר גדול מאד חילוף לכל החכמים בפתרונו לפי שפטר דברי הקב"ה לאבינו אברהם קחה לי עגלה משולשת וגו' ויקח לו את כל אלה (Genes. 15, 9—11) ועשה ירד העיט וירד העיט. הוא חד וגזל ששחט עם האיל והעז והעגלה ואמר כי אחר שחיטתה וניתוחה הנהי' ²⁾ והיה אות שהאמן בה אבינו אברהם שבניו יוצאין מהחת שעבוד מצרים לחירות עולם וכי יצאו ברכוש גדול ועוד אמר כי אילולי לא הנהי' הקב"ה אחר שחיטתה וניתוחה באי זו אות היה מאמין שיעשה מה שנשא ³⁾ לו ונשיב ונאמר כי ירדת האש מן השמים ושריפתה לקרבנו היא האות הגדולה ואין אנו צריכין לחבר ולגבב בפתרון פרשה זו מה שלא אמר אחד מן החכמים כמותו הישיב קריאתך בפרשה זו אז יתברר לך טעות פתרונו ואילו חיו אותן העופות השחוטות המנותחות לא היה אומר והנה תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגורים האלה (Genes. 15, 17) התבונן בני בפשרים. כי ערום תערים:

8 ופירש נבעו מצפוני (Ob. 1. 6) מן לשון המשנה ואמר כי הם ע' מילה שלא ימצא דומיהן במקרא בלתי מלשון המשנה שקורין לרועה

¹⁾ Biell. (2) Der Punkt unter ה ist Mappik, welches auch in andern Spdschr. sich bisweilen auf diese Art bezeichnet findet. ³⁾ ששבע

מבעה ¹⁾ ונשיבתו ונאמר כי אין זכר לרעיה בפסוק זה כל עיקר כי אמר איך נחפשו גנוי עשו ויבקשי מצפוניו ואיך יהיו המצפונים ברעיה אלא אם יחקר עליהם וידרשם כמות אם תבעיון בעיו (Jes. 21, 12) שפותרונו אם הייתם מבקשים בקשו והרעיה בעשבי הארץ ותנובה • הבן בני בתשובה :

9 ועוד פירש תעלים לעתות בצרה (Ps. 10, 1) מלשון צרה עשה הבי טפילה והוא מיסוד המילה כמו על דברי הכצרות (Jerem. 14, 1) ובשנת בצרת (Jerem. 17, 8) שהם כלם לשון בצרות • הבן בני והוזהר מן הטעות :

10 ופירש בקרת תהיה (Lev. 19, 20) לוקה וכן פירש ביקרוותיך (Ps. 45, 10) ותמה גדול יש בזה היאך יתכן לבשר נביא יי' שמצפן ישראל לבנות הלוקות וביקרוותיך אינו דומה לבקרת לפי שהיוד הוא מיסוד המילה ופתרונו בנות מלכות היקרות מיקרוותיך ²⁾ מן לשון יקר וכבוד היהודיות נצבות לימינך ככתם אופיד • הבן זולמד והסתכל מי התומא ומי המוציא ³⁾ :

11 ופירש רבי למואב יתעק בריחיה עד צוער (Jes. 15, 5) בורחים שבורחין ממנה ואילו נתכן מזה שאמר היה לנו לעשות בורחים וברחים אחת ואין אתה מוצא בריחים כמו בורחים כלל ופתרונו כמו בריחי המשכן כלומר כי בריחי שערי כרכיה הן בוכין עליה שכיון שהזכיר הבריחים לא נצרך להזכיר כרכים כדכתיב בריח ודלתים אין להם (Ezech. 38, 11) והוא שאמר בסוף הפסוק כבי ⁴⁾ ועקת שבר יועערו (Jes. 15, 5) כלומר שבר בריחיה כדכתיב אבד ושבר בריחיה (Threni 2, 9) התכוון בני בשפת הקדש למצחצחיה • ונוסה ממעלגיה ומנחתיה :

12 ופירש לגאיונים (Ps. 123, 4) מילה אחת והן שתי תיבות ואמר

¹⁾ Vergl. die 70 Worte des Saabias in Dr. Geigers Wissenschaftl. Zeitschrift V p. 319 und in Dukes Beiträgen zur Geschichte der ältesten Auslegung II. p. 112 Nr. 35 und Mischna Baba kamma I, 1. ²⁾ lies ביקרוותיך. ³⁾ Vgl. zu №. 10. №. 36. ⁴⁾ Für כבי, was hier überflüssig ist, muß, glaube ich, gelesen werden, so daß mit diesem Worte schon das folgende Citat beginnt; דרך חרנים aber, was in jener Stelle nach dem Worte כי sich findet, ist aus Versehen, oder weil es für die hier behandelte Sache ohne Bedeutung war, weggelassen worden.

כי היא מלשון המשנה והתלמוד שקורין למחנה לגיון¹⁾ והרבה לגיונים ואינו כשאמר וזה טעות גדולה לפי שלגאי יונים שתי תיכות נפרדות גאימן גאה וגאה.²⁾ (Exod. 15, 1. 21) ויונים מן לא חונו. (Levit. 19, 33) ופתרונו כי הרבה שבעה נפשינו מלעג השאננים ומבוז הגאים היונים כמו חרב היונה לשון אונאה הבן ולמד :

13 ועוד פירש גנובתי יום (Genes. 31, 39) עמלתי מן לשון עמל ויגיעה והביא ראיה מן גנבתו סופה (Iob 21, 18) ואילו כולם לשון גניבה הן ואינם לשון עמל כל עיקר וכיון שפירש גנובתי כמות עשיתי ראוי לו לעשות כל פעולתי פעלתי ויעשה חרובתי חרובתי ושכובתי שכבתי ורכובתי רכבתי ארוכתי ארכתי אכולתי אכלתי סבלתי שמורתי שמרתי ובפתרונו גנובתי עשיתי החריב לשון העברי • ואני אמרתי בפתרונה כי היוד יתירה היא בה כמו מלאתי משפט (Jes. 1, 21) ויהיה פתרון גנובתי הגנובה מן היום ומן הלילה לפי שיעקב אבינו אישר את עצמו בשמירה ואמר ללכן כי אני לא איבדתי לך כלום דבר ואם אבד כלום בין גנובת יום וגנובת לילה ששמרתי לפי ששמרתי צאנך שימור גמור ודא נגנב לי כלום לא יום ולא לילה :

14 ועוד פתר בְּגָדָא³⁾ (Genes. 30, 11) בא ההיגיד ונתברר • וכיון שעשה ההיגיד מן גד ראוי לו לעשות מן יציל לשון הצלה צל וכן מן יפיל פל ומן יכיר קר ומן יזיד זר ומן יציה צת ומן יסיה סת ולא יעבור מן הפירוש הוה בלשון העברים קל וחומר לדברי הקב"ה ושאמר שבא הדבר ונתברר לא נודע שבישר לאה אחד בעולם בנד בנה עד שאמרה היא בא הדבר ונתברר ואין לבשורה בפרשה זו עסק הבן :

15 ועוד פתר אֶדְדָם⁴⁾ עד בית אלהים (Ps. 42, 5) מלשון דידי והביא לו דומה מן המשנה והאשה מדרה את בנה (Mischna Schabb. 18, 2) (fol. 128 b) וזה טעות והראוי להיות מדרה אֶדְדָם ולא אֶדְדָם⁵⁾ והאמת בפתרון תיבה זו אדמם לשון דמימה מן דם⁶⁾ ליי. (Ps. 37, 7) והאות הו נתחפלה בתחילת התיבה ותחכפל בסופה באדמם ורממה ויש לנו כמו המילה הזאת הרבה שתחכפל בתחילתה ותחכפל בסופה כמו טוטפות

¹⁾ Vergl. die 70 B. des Saabias in Dr. Geigers W. Zeitschr. V. p. 322. und in Dukes Beiträgen II. p. 115 № 85; Thalm. B. Beracoth 32 b Vajikra rabba cap. 30. ²⁾ lies גאה גאה ³⁾ Fehlerhafte Accentuation statt בְּגָדָא ⁴⁾ אֶדְדָם ⁵⁾ In unfr. gebräuchl. Ausg. דום; aber דם in vielen codd. Kennik.

Exod. 13, 16) וטפוף (Jes. 3, 16) נכפלה בתחילתה ותתכפל בסופה ועיקרה אל יטיפו ¹⁾ יטיפון (Micha 2, 6) וכן יעוערו (vgl. Jes. 15, 5) כמו יעוררו (vgl. Cant. 2, 7) וכן בבל בלל :

16 ופירש ידבר עמים תחתנו ²⁾ (Ps. 47, 4) יענה מן לשון עיני ועשאו יחידי בכל המקרא שאין לו דומה ויש לו דמיון הרבה כמו בעדר בתוך הדברו (Micha 2, 12) וכן אשימם דברות בים (1 reg. 5, 23) וכי הוא ידמה ללשון ארמי שמיתרגם ינהג ידבר לכן אומר בפירושו שהוא כמוהו כלומר ינהג עמים תחתנו כדכ' ³⁾ ומלכיהם נהוגים. (Jes. 60, 11) השמר והסר מכספך סיגים :

17 ופירש כבוד אלהים הסתר דבר. (Prov. 25, 2) דבר שאין לו טעם וכבר עלי לכתבו בכתבי זה ואני אומר בפירושו אשר ירצנו כל איש שכל ובניה כבוד אלהים הסתר דבר עון הוא כאשר אמר הסתר פניך מחשאי (Ps. 51, 11) ודבר זה הוא מדברי עוונות ולפיכך אמר כבוד אלהים הסתר דבר דבר עון וכבוד מלכים חקר דבר דבר עון כי הקב"ה מכפר עון והוא כבודו וכבוד מלכים לחקור אחריה כי לא יוכלו לסלוח חט' ולישא עון אלא חוקרין אחריהן עד שנפרעין בדין על כל עון :

18 ואמר בפתרון וכל ⁴⁾ אסוך נסכיהם מדם (Ps. 16, 4) כמות דיים כדכ' הלא ⁵⁾ יגנבו דיים (Ob. 5) וכאשר צרף מדיים מדם ראוי לצרף מחיים מחם ולצרף מאיים מאם ⁶⁾ ומשים משם ומעיים מעם :

19 ועוד ⁷⁾ פירש על בקעם הרות הגלעד (Amos 1, 13) כמות הרים ואמר בכתב השבעים חיבה שעשה ⁸⁾ כי חליים כגון חליות שבשדרה (Mischna Oholoth I, 8) והאחת חלית כדתנן חבור והסלע ⁹⁾ (M. Schabb. XI, 2) ואמר כי זה כמו שנה שנים ושנות כן הרים והרות כדכ' על בקעם הרות הגלעד ושומר בתליים וחליות ושנים ושנות הוא אמת. אבל מה שאמר בהרים והרות טעות כי אין לנו במקרא הרות במקום הרים. ואני אומר בפתרון הרות הגלעד על בקעם בטני הנשים והרות ודע בני כי בקעת ההרים ולכידתה אינו רב לבני אדם אבל

¹⁾ Nach unf. gebräuchl. Ausg. ²⁾ חטיפו In unf. gebräuchl. Ausg. ³⁾ In unf. gebräuchl. Ausg. ⁴⁾ כדכתיב d. h. ⁵⁾ כל In unf. gebräuchl. Ausg. ⁶⁾ fehlt im mnscri. ⁷⁾ Vgl. crit. voc. rec. ed. Filipowski p. 33. ⁸⁾ siehe Dr. Geigers W. Zeitschr. V. p. 319, Dukes Beitr. II p. 112, Nr. 39. ⁹⁾ in den Mischna Ausgaben steht: חליות חבור והסלע (* חטא

בקיעת בטני הנשים ההרות גדול הוא ודע כי אמרו על פשעי פלוני כי הם נקמות כמו על שרפו עצמות מלך אדום (Amos 2, 1) ועל בקעם הרות הגלעד על בקיעת בטני ההרות מן הנשים ובירוד זה שהן נשים דכ' ועוליהם¹⁾ ירטשו והריותיו יבקעו (Hos. 14, 1) ותוספת היוד כתוספת בוכות ואמר²⁾ בוכות ופודות פודיות הומות הומיות ואותות אותיות וצופות צופיות:

20 ופתר יעז בְּהִרְחוֹ (Ps. 52, 9) בממונו ואמר כי הוא בוו הפרשה לשון נקבה ובזולתה זכר והוא הון יהייה כדבר הוה לדמות הוה להונו. ואני אומר כי הוא לשון רע כמות הוות תחשב לשונך (Ps. 52, 4) שהוא מויק את הבריות ומלשין אותם תחת שהיו עושין צדקה לעניים מממונו השמר בני מן הפתרון:

21 ופתר זכרני אלהים אותי (Genes. 30, 20) מן לשון פיצה כמו יפוצו מעיינותיך חוצה (Prov. 5, 16) והחריב מילה משולשת שלימה ועשאה מסוכנת כמו זבת חלב ודבש ואין בין זכרני וזבת חולדה כאשר אין בין הסוס הבחור לעיר השבור ומילה זו פתרונה כמשמעה מן לשון הגרי זכרני אלהים אותי זכר טוב כלומר נתן לי מתנה טובה והוא מן זכ³⁾ כלומר שהיא זבה מרוב דבש וחלב כמות כי יזוב זוב דמה (Lev. 15, 25) וכגון זכ עמקך (Jer. 49, 4) השמר בני מן פתרון כל מילה ואות וחיבה. והזכה להשמר עד זקנה ושיבה:

22 ופתר זמת אולת הטאת ותועבת לאדם לץ (Prov. 24, 9) כי הזמה אולת וטאת ותועבה לאדם ליצנות ושעה בפסוק זה ג' טעיות תחלה שאמר בזמת זמה ובאולת שטות ובלץ כמו לצון ואחר שינוי המילות הביא פשר שאין לו טעם ואני אפתרנו פתרון שרוצהו כל איש שכל ונכון והוא כי זמת האוילים בחטאת ומחשבת הלץ תועבה כאשר אמרו רבותינו ז"ל יוהר משה איש רוצה לישא אשה רוצה להינשא⁴⁾ מיכן אמרו זמת והאוילים בחטאת ומחשבת הלץ בתועבה כל דבר מתועב פתרונו זמת כמו מזמה בקיום היהא וצירופו לאולת עשינו זמת מן זמות כמות זמותי נתקו (Job 17, 11) שהוא לשון מזמה ומחשבתי נתקו ופתרתי ואולת כמות ואולת בידיה תהרסנו (Prov. 14, 1) ולא כמה שאמר הוא זמת זו חברתו המקרא זמותי ובנין שני בזימה והמחשבה בתוספת מם והיא זמה מזמה וטעמן אחד כמו⁴⁾ סבה ומסבה מחתה תחת וידי תחת

¹⁾ Zu unſ. gebräuchl. Ausg.: עלליהם; aber in vielen edd. K.: עולליהם; ²⁾ lies הוא מן זכ וזבת. ³⁾ Wgl. Thl. B. Iebamoth 113a Kethub. 86a Gittin 49b. ⁴⁾ steht 2 mal im unſer. (* ואמר

אלהים • (Genes. 35, 5) ויש לנו חוץ מזו הדרך שמות רבות בנינה על
 מם ופעמים שתיוח כמות מצולה וצולה וכמו מעי מפלה סוכה ומסוכה
 בווה ומבווה:

23 ופתח ושמהו כמהפכת זרים (Jes. 1, 7) מלשון זרם וזה לא יעבוד
 בלשון לפי שדימהו לזרם מים וזרם ריבוץ ¹⁾ זרמים כמו כרם כרמים
 כחם כתמים צלם צלמים עלם עלמים תלם תלמים קסם קסמים
 גשם גשמים ואני אומר בפתרונו דבר אחר כמו זורים לא
 יעברו כך ²⁾ (Joel 4, 17) כלומר כמהפכת סדמה ועמרה ואדמה ³⁾
 וצבאים • (Deut. 29, 22) השמר בני בפתרון ההורה • ויהי לאל עליך מורא:

24 ועוד פהר ולא אמר איה אלוה עושי נותן ומירות בלילה (Job. 35, 10)
 עשה נותן ומירות בלילה שהוא הקב"ה שעשה את הכל והם מזמרים לו
 ואני אומר בו שהוא על המקצר ביראת אלהים ועוב התפלה נאמר ולא
 אמר וגו' משמש לא בתחלה ובסוף ולא אמר איה אלוה עושי ולא נותן
 ומירות בלילה והדבר המוכיח שהייבין כל בני אדם לומר להקב"ה
 כדכתיב זמרו אלהים זמרו וגו' • (Ps. 47, 7):

25 ופירש ומלקחיה וכחזותיה • (Exod. 25, 38) כגון קח את המחיתה
 (Num. 17, 11) והיא שנותנין בה הקמרת על האש • ואין למנורה מחתה
 כל עיקר אבל היא למזבח כשאמר משה לאהרן קח את המחטה ותן
 עליה אש • (Num. 17, 11) ומחטה בכל מקום: המגרפה שגורפין בה הגחלים
 ונקראת מגמרת • ואם גורפין בה נקראת מגרפת • ולפיכך פתרת
 מחתתיה שבמנורה • מגרפות שלוית גורף והותה בה הוית • והמוכיח על
 זה שהוא הכלי שחותין בו • אומר הכתוב יחתך ויסחך • (Ps. 52, 7) ואם
 אמר אומר שהוא מן לשון נחתך על עמך • (Dan. 9, 24) השבנו אותי •
 אילו היה מן נחתך היה אומר יחתך (יְחַתֵּךְ) • ומיכן ידענו כי מחתה
 מן יחתך ולחתות • (Jes. 30, 14) ואין לפיחם ⁴⁾ ולגחלים שם מחתה כל
 עיקר • לפי שאינה מגחלת ולא מפחמת מן פחם ולא מגמרת מן גומרי •
 וזה הפתרון בקהל סנהדרין:

26 ופירש מי כמוך חסין יד • (Ps. 89, 9) מי כמוך יורש הארץ ושעליה •
 ואמר כי הוא מן לשון ארמית מתרגום נוהל מחסין • ודע אהי כי לא
 ימצא פועל על משקל חסין בספרי המקרא כולה אלא מן השמות כמות
 מריא כפיר גביר דביר • ודע כי לא ידמה העברי לארמי והגרי אלא

בה. ¹⁾ ober ריבוץ • ²⁾ ließ nach unfr. gebräuchl. Ausg. •

³⁾ ließ ועמרה אדמה • ⁴⁾ לפיחם •

אם לא נמצא לו דומה כלל. וזו המילה יש דמותה במקרא. וחסון הוא כאלונים. (Amos 2, 9) ואם אמר אומר למה לא היה חסון או חסון אמרנו לו כי השמות הבנויים ביד הם יותר מן הבנויים בו. לפי שמצינו אסיר יותר מן אסור ושכיר יותר מן שכור וסביב יותר מן סבוב ידיד יותר מן יודד וגויר מן ג' גויר וגויר יותר מן גויר ושריד יותר מן שרוד ופליט יותר מן פלוט ומשיח יותר מן משה ונסיך יותר מן נסוך ואסיף יותר מן אסוף ושעיר יותר מן שעור ופריץ יותר מן פרוץ וסרים יותר מן סרום וקציר יותר מן קצור וחריש יותר מן חרוש מיכן נאמר כי חסון יותר מן חסון ומשקל חסון כמו גביר ונאמר כי פירושו מי כמוך אמיץ כח:

27 ואמר בפתרון ויחרגו ממסגרותיהם. (Ps. 18, 46) שהוא מן לשון ארמית תרגום ומחדרים אימה. שהוא חרגת מזהא. (Tharg. Onkel. zu Deut. 32, 25) ואינו כך. בלתי מן לשון ארמי תרגום פסח חגרא. (Th. Onk. Lev. 21, 18) ופתרון ויחרגו כמו ויחרגו מן החיבות הנהפכות כמו כבש וכשב. כלומר שנעשין חגרין מכבליהם הסגורים בהן:

28 ופירש ונפל בעצמוי חלכאים. (Ps. 10, 10) ויפלו ברשותו הדלים. ועשה שתי החיבות חיבה אחת ולא ימצא בכל המקרא הלכה שם דל כלל. ואפעלפי שאמרו רבים מן המחברים באחד מן חלכאים חלך לא יתכן אלא אילו היה חלכים. על משקל מלך מלכים ערך ערכים דרך דרכים. ואני אומר שהן שהים מלים ויפל ברשותו חיל הדלים והמבוקש מהם ממונם וחילם. ואמרו³ כי כאים הם הדלים הסיר מהן נון. והמילה השלימה נכאים. ונכאי⁴ לבב (Ps. 109, 16) הוטררה הנון מן נכאים כהוטררה כף מן כסותה. ואמר וברם ענבים סותה. (Gen. 49, 11) התבונן בני והאל ירא בפתרון תורתו:

29 ופירש בו לדבר יחבל לו. (Prov. 13, 13) מן בו לאיש יחבל לו. עשה הדבר איש. וסוף הפסוק מוכיח על החילתו. באמרו וירא מצוה הוא ישלם. הירא מצות האל הוא ישלם. וכן בו לדבר אל הוא ישחת לו בתת לבו⁵ כמו שחת לו. (Deut 32, 5) ודומהו מן

ואמר³ Ich glaube, daß du lesen ist. ⁴ ויחבר מן לייב. ⁵ ויחבר מן לייב. ⁶ ויחבר מן לייב. ⁷ ויחבר מן לייב. ⁸ ויחבר מן לייב. ⁹ ויחבר מן לייב. ¹⁰ ויחבר מן לייב. ¹¹ ויחבר מן לייב. ¹² ויחבר מן לייב. ¹³ ויחבר מן לייב. ¹⁴ ויחבר מן לייב. ¹⁵ ויחבר מן לייב. ¹⁶ ויחבר מן לייב. ¹⁷ ויחבר מן לייב. ¹⁸ ויחבר מן לייב. ¹⁹ ויחבר מן לייב. ²⁰ ויחבר מן לייב. ²¹ ויחבר מן לייב. ²² ויחבר מן לייב. ²³ ויחבר מן לייב. ²⁴ ויחבר מן לייב. ²⁵ ויחבר מן לייב. ²⁶ ויחבר מן לייב. ²⁷ ויחבר מן לייב. ²⁸ ויחבר מן לייב. ²⁹ ויחבר מן לייב. ³⁰ ויחבר מן לייב. ³¹ ויחבר מן לייב. ³² ויחבר מן לייב. ³³ ויחבר מן לייב. ³⁴ ויחבר מן לייב. ³⁵ ויחבר מן לייב. ³⁶ ויחבר מן לייב. ³⁷ ויחבר מן לייב. ³⁸ ויחבר מן לייב. ³⁹ ויחבר מן לייב. ⁴⁰ ויחבר מן לייב. ⁴¹ ויחבר מן לייב. ⁴² ויחבר מן לייב. ⁴³ ויחבר מן לייב. ⁴⁴ ויחבר מן לייב. ⁴⁵ ויחבר מן לייב. ⁴⁶ ויחבר מן לייב. ⁴⁷ ויחבר מן לייב. ⁴⁸ ויחבר מן לייב. ⁴⁹ ויחבר מן לייב. ⁵⁰ ויחבר מן לייב. ⁵¹ ויחבר מן לייב. ⁵² ויחבר מן לייב. ⁵³ ויחבר מן לייב. ⁵⁴ ויחבר מן לייב. ⁵⁵ ויחבר מן לייב. ⁵⁶ ויחבר מן לייב. ⁵⁷ ויחבר מן לייב. ⁵⁸ ויחבר מן לייב. ⁵⁹ ויחבר מן לייב. ⁶⁰ ויחבר מן לייב. ⁶¹ ויחבר מן לייב. ⁶² ויחבר מן לייב. ⁶³ ויחבר מן לייב. ⁶⁴ ויחבר מן לייב. ⁶⁵ ויחבר מן לייב. ⁶⁶ ויחבר מן לייב. ⁶⁷ ויחבר מן לייב. ⁶⁸ ויחבר מן לייב. ⁶⁹ ויחבר מן לייב. ⁷⁰ ויחבר מן לייב. ⁷¹ ויחבר מן לייב. ⁷² ויחבר מן לייב. ⁷³ ויחבר מן לייב. ⁷⁴ ויחבר מן לייב. ⁷⁵ ויחבר מן לייב. ⁷⁶ ויחבר מן לייב. ⁷⁷ ויחבר מן לייב. ⁷⁸ ויחבר מן לייב. ⁷⁹ ויחבר מן לייב. ⁸⁰ ויחבר מן לייב. ⁸¹ ויחבר מן לייב. ⁸² ויחבר מן לייב. ⁸³ ויחבר מן לייב. ⁸⁴ ויחבר מן לייב. ⁸⁵ ויחבר מן לייב. ⁸⁶ ויחבר מן לייב. ⁸⁷ ויחבר מן לייב. ⁸⁸ ויחבר מן לייב. ⁸⁹ ויחבר מן לייב. ⁹⁰ ויחבר מן לייב. ⁹¹ ויחבר מן לייב. ⁹² ויחבר מן לייב. ⁹³ ויחבר מן לייב. ⁹⁴ ויחבר מן לייב. ⁹⁵ ויחבר מן לייב. ⁹⁶ ויחבר מן לייב. ⁹⁷ ויחבר מן לייב. ⁹⁸ ויחבר מן לייב. ⁹⁹ ויחבר מן לייב. ¹⁰⁰ ויחבר מן לייב.

המקרא לחבל עניים (Jes. 32, 7 Keri) הוחר בני וקח פתרו ויוסיפו לך שנות חיים:

30 ופתר במתים הפשתי (Ps. 88, 6) הייתי במתים למות שהוא חפשי. ואמר כי נקרא המות הפשתי לפי שהיו לו כל הבריות עבדים ואנסם. ואני אומר כי המות אינו דבר שיקרא חפשי או עבד והפסוק שלפני במתים מוכיח. ואמרת הפשתי על הנביא בעצמו שנאמר נחשבת עם יורדי בור וגו'. (Ps. 88, 5) נעשיתי כאיש שאין בו כח עד שנהייתי במתים חפשי מעבודת אלהים ומכל מה שיעשוהו בני אדם מעבודת אלהים. ואמרנו שנעשה חפשי מכל דבר שאין עליו טורח כדכתיב קמן וגדול שם הוא ועבד חפשי מאדניו. (Iob 3, 19) וכן אמרו רבותינו בפירוש פסוק זה. ¹ כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצוות הבן והחבונן:

31 ופתר ישמע אל ויענם. (Ps. 55, 20) ויעיד עליהם. עוד פתר אשר אין חליפות למו. (l. c.) אין להם ויתור. ואמר כי הוא לבדו בכל המקרא ואין כמוהו. ואני אומר כי יענם לא יתכן להיות לשון עדות אלא עד שיצטרף עמה בן לפנייה או לאחרייה כמו לא תענה ברעך. (Exod. 20, 16) וכמו הנני ענו בי. (1. Sam. 12, 3) וכמו וענתה בי צדקתי. (Gen. 30, 33) וכן עמי מה עשיתי לך ומה הלאאתך ענה בי. (Mich. 6, 3) ויקם בי כחשי בפני יענה. (Iob 16, 8) ופתרונו ישמע אל מה שהן מפרסמין בו מן רשעים ויענם כמו עני (Deut. 24, 12) ויענך. (Deut 8, 3) ואשר אין חליפות למו. אין להן חילופין מרעה לטובה כמו לא יחליפנו. (Lev. 27 10):

32 ופתר והנה עלה זית טרף כפיה. (Gen. 8, 11) החוד כפיה. עשה טרף כמו טרופ. וזה מנכרין אותו בעלי הדיקדוק היעשה ממילה משקלה פֶּעַל פֶּעוּל ² ואני אומר כי עלה וטרף ³ שני שמות הן לדבר אחד הן טרף אחד כמו טרפי צמחה (Ezech. 17, 9) והוא עלה אבל מכופל הוא בפסוק כמות הנה בשמים עדי ושהדי במרומים (Iob 16, 19) וכמו אז חלק עד שלל. (Jes. 33, 23) עד הוא שלל. ושלל הוא עד. ועדי הוא שהדי. כן טרף הוא עלה ועלה הוא טרף הבן והחבונן:

¹ Bergl. Thalm. B. Schabbath 30 a, 151b und Niddah 61 b.
² עֲלָה וְטָרַף ³ פֶּעַל פֶּעוּל

33 ופחר את בן טבאל. (Jes. 7, 6) כי הוא בן רמליה בנימטריא. מן אל בם. וכאשר חילפנו אותיות רמליה באותיות טבאל. לא נתכן. י' אלא רמליה יתכן להיות כן אילו היה טבאשע. הבן ולא תשמע פתרון אלא על המשקל וההקדוק:

34 ועוד אמר בפחרון ותשבו בקדש ימים רבים כימים אשר ישבתם. (Deut. 1, 46) כנגד ישיבתכם כולה. וזו היה טעות גדולה על אמרו כי ישבתם בקדש ככל אשר ישבתם מעת צאתכם ממצרים עד בואם לקדש. ואשר ישבו בצאתם ממצרים עד בואם לקדש שנה אחת וישבו בקדש י"ח³⁾ שנה. ואילו ישבו מעת צאת ממצרים עד באם לקדש י"ח³⁾ שנה והוצרכה לשיבתם בקדש ובצאתם מקדש עד שיעברו נחל זרד והיה הכל נ"ו³⁾ שנה ולא ישבו מעת צאת לנחל זרד אלא לט' שנה. וביאור זה מדכתוב ודימ'ם אשר הלכנו | מקדש ברנע וגו'. (Deut. 2, 14) ואשר הטעהו חישוב כי הכף אשר בכימים לשון דמוי היא. ואינה כן. בלתי כמות הא. ופירושו ותשבו בקדש ימים רבים ודימ'ם אשר ישבתם. נהיתה הכף מקום הא. וכנהנה כפין הרבה חילוף היין. כמו כגר כאזרח. (Lev. 24, 16) כלומר הגר כאזרח. וכן כחשכה⁴⁾ כאורה. (Ps. 139, 12) כלומר החשכה כאורה. וכן מכרה כיום. (Gen. 25, 31) היום הוא. וכן קטר יקטירון כיום. (1 Sam. 2, 16) היום ההוא. וכן והיה כעם ככהן. (Jes. 24, 2) העם ככהן. כעבר כאדניו. (Jes. 7, c.) העבר כאדניו. כשפחה כגברתה. (l. c.) השפחה כגברתה. כקונה (l. c.) הקונה. כמלוה (l. c.) המלוה. כנושה (l. c.) הנושה. וכיוצא בהן הרבה אבל זכרתי מקצתן. ואם תבקשם תמצאם. לפי שקצרתיו ולא רציתי להאריך:

35 ופחר והיה הנגע ירקרק או אדמדם. (Lev. 13, 14) כי כפילת אדמדם שהוא מן אדום וירקרק שהוא מן ירוק. קושי הוא. ושומר בזה חילוף האמת שחישובו נותן החזרה לפי שכפילת אילו האותיות למעט אילו הגואנין קודם הגעתן לחזוק האדום והירוק. והדבר המוכיח אומר הכתוב או בשר כי יהיה בעורו מכות אש. (Lev. 13, 24) ובאמרו לבנה אדמדת לימד שרוא לבנה קלה אבל אינה לבנה

¹⁾ gewöhnl. hier: יתכן; ²⁾ genauer: כואכם; ³⁾ Ich glaube, für י' muß beide Male ל' und für ע' נ"ו gelesen werden. ⁴⁾ In unsg. gebräuchl. Ausg. כחשיכה; aber in vielen edd. K. auch כחשכה.

חמורה ¹⁾ ממש ולא אדמדמת חמורה. ²⁾ אלא בין הבינים. וזה גלוי הוא מאשר יולד בכשר בני אדם כי הגונון ³⁾ אילו אינם ירוקים ממש ואדומים ממש. והמוכיה כי כפילת אילו האותיות למיעוט הגונון. אומר הכתוב אל תראוני שאני שחררת ששופחני השמש. (Cant. 1, 6) כלומר אל תראוני שאני משונה כמעט. ששופחני השמש והיא ששינת דמותי מן ליבון לשינוי. ⁴⁾ אילו היה מבקש השחור החמור ⁵⁾ היה לו לומר אל תראוני שאני שחררת לפי שקושי השחרות שמו שחור. וכן חזק האדום אדום כדכתיב אדמים כדם (2 reg. 3, 22) ולא אמר אדמדמים. ואם אמר אומר מה טעם שחורת אני ונאוה. (Cant. 1, 5) ונשיבחו שאישרה עצמה ביופי שבה. כלומר שאני שחורת ביותר לענין ⁶⁾ שער שחור שבעצמה ודימתהו לאחלי קדר שהן מן השקים שלשער השחורים. ואמרה נאוה על הליבון שהן כיריעות שלמה: **36** ושניתי בזה הענין ביקרוחך (Ps. 45, 10) אפעלפי שוברתיו בענין בית ⁷⁾ הנה עשיתיו כאן בענין יוד. לברר לך אמיתתה שהוא מן יקר והיא מן המעשים המסוכנות שמסתכן תחלתה ודיא האות הראשון כמות יקר ולא תדמהו לבקרת (Lev. 19, 20) כשאמר מ' ד' סעדיה ו"ל והניח הבית והשליך היוד בלא משפט ואמר כי היוד שביקר מסוכנת היא ודכה. תכנס תחתיה וו כמות הוקר רגלך. (Prov. 25, 17) ויש שהן ביד כמות הישר לפני דרכך. (Ps. 5, 9 Keri) הוצא את המקלל. (Lev. 24, 14) הוצא אתך. (Gen. 8, 17 Keri) התבינן ואל תתעלם מן המעשים המסוכנות בפה ובעין ובלמד שלהן וערכה ⁸⁾ לפי ערכה ואופניה ודרכה.

37 ועוד אמר בפתרון שנות ימין עליון (Ps. 77, 14) כמות יד ה' חיה. (Exod. 9, 3) ואני אומר שהוא מן לשון שבועה. וכן היא בלשון ישמעאלי. וכמוהו אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר. (Ps. 144, 8, 11) כלומר ששבועתם שבועת שקר.

38 ואמר בפתרון יתור הרים מרעהו. (Iob 39, 8) כגון ויתורו את ארץ כנען. (Num. 13, 2) וזה חרבן לשון העברי והיניב שיתור כגון יתור. אם כן יהיה לא יסור ⁹⁾ (Gen. 49, 10) כמו יסור ובמקום לא

לענין: ⁵⁾ sonst: החמור ⁴⁾ לשחור ³⁾ lies ²⁾ הגונון ¹⁾ חמורה ⁶⁾ יסור ⁸⁾ וערכה: ⁷⁾ in der Bibel: ⁹⁾ Bergl. p. 4 A2. 10.

יגור (Jer. 49, 48) יגור. וכי תצור. (Deut. 20, 19) תצור. ומן לא תשורני
 עין. (Iob 7, 8) תשור. וכי יגור. (Exod. 12, 48) יגור. וכי יצור. ²⁾
 (Lev. 17, 13) יצור. ישור. (Jer. 5, 26) ישור. יבון. (Prov. 23, 9) יבון.
 ימוך. (Lev. 25, 25) ימוך. וכאלה רבות. ואני אומר כי יתור מלשון
 יתרון. שהיותר מן תהרים והגדול בהן מרעהו. לפי שהיוד בה
 מיסודיה ³⁾ והוא שם. כמות והיה כזה יום מחר גדול יתר מאד.
 (Jes. 56, 12) ויתור ויתר במשקל רכוש ורכש. וכן שמות המעשים
 שהיוד בה מן היסוד ואינה יוד יעשה כשאמר כי הוא מן ויתורו:

39 ופטר אדם ערום כסה רעת (Prov. 12, 23) כי האדם הזרז
 מכוסה בדעת. כמו תכוסו על חשה (Exod. 12, 4) ועשה הפועל
 מפועל עשה מן כוסה מכוסה. וזה טעות גדולה. לפי שכוסה הוא
 כמו וכוסה קלון ערום. (Prov. 12, 16) ועל זה אמרנו בפתרוני כי
 האדם הזרז מכסה הרעת ומיקרה והכסיל יפרוש האולה ומפרסמה
 והיה ראוי לו להסתירה כשאמר גם אויל מחריש חכם יחשב.
 (Prov. 17, 28) ואם אמר אומר אם האולה והסכלות ראויין להסתירן
 והחכמה והבינה ראויין לגלותן ואתה פתרתה כי כוסה רעת מכסה.
 אז נשיבהו ונאמר כי הסתר החכמה היא מניעתה מבלי בעליה.
 כי אינם עושים אותה כדכתיב באוני כסיל אל תדבר וגו'. (Prov. 23, 9)
 ואמרו חכמים ⁴⁾ אם ראית דור שדברי תורה הביבין עליו יפוצו
 מעיינותיך חוצה ואם לאו יהיו לך לברך. וכן אדם ערום כסה רעת.
 וכן חכמים יצפנו רעת. (Prov. 10, 14) למד והבן.

40 ופטר ואיבי ה' ביקר כרים. (Ps. 37, 20) ככבוד צמחי
 העמקים בלחלוחן שהן כלין בעשן יהיו כלח מי העמקים שיהיו הבלה
 בעשן. ואני אומר שהוא מן יקר כי כלו באף אלהים וקצפו. כדכתיב
 עלה עשן באפו וגו'. (2 Sam. 22, 9) וכדכתיב אורידם ככרים לטבח. ⁵⁾
 (Jerem. 51, 40) ושפטר שהוא כלח העמקים שכלין בעשן לא יתכן
 ממנו כלום. ועש ⁶⁾ בעשן כעשן. עורה בני ואל הישן. ואל תכשל
 בפתרון הנושן:

41 ואמר בפתרון וכבודי לעפר ישכן סלה. (Ps. 7, 6) כי כבוד
 הגוף הוא הנפש. וזו טעות גדולה לפי שהנפש היא המרגלית אשר

¹⁾ lies ²⁾ ואשר יצור ³⁾ מ'יסודה ⁴⁾ Bergl. Thalm. Thaanith 7 a u. Berachoth 63 a. ⁵⁾ In ungf. gebräuchl. Außg. לטבח; aber לטבח in vielen edd. K. ⁶⁾ lies ועשה.

לא תשורגה עין ולא תקבר בעפר אלא הגוף כדכתיב וישב העפר וגו'. (Koh. 12, 7) ואני אבאר כי הגוף הוא כבוד הנפש והודה והמעמידה • כדכתיב במזמור ברכי נפשי את ה' • (Ps. 103, 1. 2) עד שאמר לנפש המשביע בטוב עדייך • (Ps. 103, 5) כלומר גופך והוא עדיך • וכי כאשר ¹⁾ הגוף עדי הנפש וכבודי לעפר ישכן סלה (Ps. 7, 6) על הגוף נאמר ולא נאמר על הנפש • הודה בני וחקר ואזן כל מלה במשקל • כי דעה וחכמה ושכל לנבון נקל • ואל תקבל כל פתרון מעות ומעקל: **42** ואמר בפתרון ולחומי רשף • (Deut. 32, 24) חמות האש • ועש ²⁾ לחומי שהוא רפה כמות החוק • ורשף כמו רשפיה • (Cant. 8, 6) וזה לא יעבור שיעשה מרפה חזק ומחזק רפה • ואני אומר כי הם היו מאכל לעוף • לחומי כמו לחמו בלחמי • (Prov. 9, 5) וכן תרגם המתרגם ואכילי עוף • (Th. Onk. zu Deut. 32, 24) והמוכיח על רשף כי הוא עוף • דכתיב ובני רשף יגבירו עוף • (Job 5, 7) ואם אמרנו כי ולחומי כמו ולחומים כגללים • (Zeph. 1, 17) שהוא בשרם היה גם הוא נכון כלומר שיהיה בשרם לעוף • הבן והתבונן:

43 ועוד אמר בפתרון לשד השמן • (Num. 11, 8) מתוקה כשומן • בלא ראייה • ולא עד • ואני אומר כי פתרונו מתיקת הלחה שבו כמו הלחה שרשמן והלמד היא מיסוד המלה • והדומה לו נהפך לשדי • (Ps. 32, 4) ופתרונו כי נהפכה הלחה שבי לחורב שלקיץ ולא ³⁾ הבן מה שפתרתי לך:

44 ואמר בפתרון עלמות לבן • (Ps. 9, 1) על ⁴⁾ מיתת איש שמו בן מכני לוי • וזו טעות • לפי שאם היה בדעת הכתוב • היה לו לומר על מות בן ולא לבן • כאילו אמרנו על מות שם והם לא על מות לשם ולחם • ודוד ביאר הפסד פתרונו באמרו אחר כן גערת גוים אבדת רשע וגו' • (Ps. 9, 6) ואני אומר כי הלמד מיסוד המלה כמות לבן לשע • וכי לבן אחד מכני אדם שנלחמו עם דוד מפלשתים או מאדומים ונהרג במלחמה או מת או נטבע • ועליו אמר גערת גוים אבדת רשע • הבן ולמד:

45 ועוד אמר בפתרון מעם לועז (Ps. 114, 1) שהם לעגי שפה • ואמר כי הוא מן לשון המשנה ששונין במגדה • (Megillah 47 a)

¹⁾ am Rande ולא • ²⁾ lies ועשה • ³⁾ nach ולא ist ausgefallen: הגמר חשמש oder הלמד נכנסה • ⁴⁾ Vergl. dagegen unten № 69; ferner crit. voc. recens. ed. Filipowski p. 15.

אבל קורין ללעויות¹⁾ בלעו. ¹⁾ ואני אומר כי היא לכדה ואין לה דומה בכל המקרא ופתרונה כמשמעה בלשון ערבי כמו משחית. נואף. כי הערביים אומרים לעו האיש באשה כלומר נואף בה. ודומהו בתלמוד (ef. Niddah 13 a) מפני שנראה ככרות שפכה ומוציא לעו על בנו שהן ממזרין וכיוצא בו הרבה בתלמוד. ופירושו שחת ואין ללעגי שפה במוציא לעו על בנו דרך כל עיקר. הבן ולמד :

46 ופתר ותמוגנו ביד עונינו. (Jes. 64, 6) ותמסרנו ביד עונינו. ואמר שהוא כמו אשר מגן צריך (Genes. 14, 20) ואם כן היה לו לומר ותמוגנו כמו מלט ותמלטנו ומן מגר ותמגרנו ומן מלא ותמלאנו. לפי שהן מעשים שלמים. ותמוגנו מן הפועל המסחכן עינו והוא כמו נמוגו כל ישרי כנען. (Exod. 15, 15) כלומר ותמוגנו והגליחנו בשביל עונינו. הבן ולמד :

47 ואמר ²⁾ מי אשר חטא לי. (Exod. 32, 33) כי אשר חטא לי. וזו המלה לא תפול ³⁾ על דבר הנודע בלשון עברי ולא יתכן זה החוק כי אם בלשון ההגרי בלבד לא יפול כי אם על הנודע בלשון והוא סבד כך ואינו כן. לפי שמצינו מי פשע יעקב הלא ⁴⁾ שמרון ומי במות יהודה הלא ⁴⁾ ירושלים ⁵⁾. (Micha. 1, 5) ובמות לא תדע ונפל מי עליהם. הבן :

48 ופתר למחות מלכין. (Prov. 31, 3) למחות מן לשון תרגום מכה מחי. (Onk. Exod. 2, 11) ומלכין מן וימלך עלי לבי ⁶⁾ (Neh. 5, 7) שהוא תרגום עצה מילכא (Onk. Exod. 11, 19) ולא העריך דבר שיש לו טעם. לפי שעשה למחות מן לשון הכאה במטה או באבן וזה לא יתכן באמירה. ואני אומר אל התן לנשים חילך ודרכיך למחות מלכין. למחות כמו עולות מחים (Ps. 66, 15) כמו מעות

¹⁾ Vergl. die 70 Worte des Saabias in Dr. Geigers Wisfensch. Zeitschr. V. p. 322; in Dukes Beitr. II. p. 115 № 84.

²⁾ Man begreift nicht, warum diese Stelle hier citirt ist, da ja in ihr מי von Personen gebraucht ist. Aben — Esra in Sephat-Jether № 44 hat dieses Citat nicht; vergl. übrigens unten Pro. 172 und critic. voc. recens. pag. 20. ³⁾ Nach הפול ist וזה לא oder רק ausgefallen. ⁴⁾ In unſ. gebräuchl. Ausg. הלא; aber הלא bieten auch viele cdd. K. ⁵⁾ In unſ. gebräuchl. Ausg. ירושלים; doch ist dafür in cdd. 4. 96 K. auch ירושלים geschrieben. ⁶⁾ lies עלי לבי, וימלך לבי. (* In den Ausg. ללעויות.)

שהוא קיבוץ מעים וצאצאי מעיד כמעותיו (Jes. 48, 19) ומלכין כמו מלכים לפי שיש לנו נונין הרבה במקום מימין כמו בהיים בחיין (Iob 24, 22) לקץ הימים לקץ הימין. (Dan. 12, 13) הט אונך ושמע דברי חכמים. ולבך השית לטוב הטעמים. וימיד ושנותיך תבלה בנעימים:

49 ואמר בפתרון כי יבשו מאלים ¹ אשר חמדתם. (Jes. 1, 29) כבשים. ואמר כמוהו הנחמים באלים. (Jes. 57, 5) ואשר הטעהו שאחת מאלים אלה ² ואין קיבוצו אלא אלות. והוא הקיבוץ שיאות לו ואלים קיבוץ שני וכמוהו שיתקבץ במם מן השמות הנקבות דבורה דבורים והטה חטים ושעורה שעורים ושנה שנים ותאנה האנים ויונה יונים ואשרה אשרים וביצה בצים ³ ומלה מלים וערשה ערשים. וכאלה רבות. והדבר המכרר כי אלים הם אלות אמרו לבסוף מהגנות אשר בחרתם. (Jes. 1, 29) ודע כי השמות האלה הנקבות שנתקבצו במם אם קבצתם בתו אתה על האמת:

50 ופתר אמיר (Jes. 17, 6) כמשמעו. כי כן שם הפחה בלשון ישמעאל. כמו וה' האמירך היום. (Deut. 26, 18) עשאך אמיר. וכן את ה' האמרת (Deut. 26, 17) ואין לפחה באלו הפסוקין כלום. לפי שאנו פותרין גרגרים בראש אמיר. (Jes. 17, 6) אשכלות שבראש הזריג. ואני אומר כי אמיר לשאר שריגי האיין ולא נאמר כי הוא מן מעשה כאשר לא נאמר בד וענף וקציר ⁴ מן מעשה בלתי אומר כי הוא שריגים וענפים. ונפרש את ה' האמרת. וה' האמירך. מלשון אמירה ופירושו שהוא אמר לך אנכי ה' אלהיך אני ה'. במקומות הרבה. ואתה אומר לו ה' אלהינו ה' אחד. ה' מלכנו. ה' מלך עולם ועד. ואין למלכות בכאן דרך. השמר בני מן הים העמוק וגליו. פן תטבע בשאון גליו:

51 ופתר זכרו זאת והתאששו. (Jes. 46, 8) מלשון ייאוש. ומעה בזו טעות גדולה. לפי שלשון ייאוש עברי מן המלה המשולשת המסתכן פה שלפעל ממנה ותי הויד. וממנו נאמר וסבותי אני ליאש את לבי. (Koh. 2, 20) אילו ביקש לומר מן לשון ייאוש היה צריך לומר והתאששו. ולפיכך פירשתיו מלשון ייאוש ¹ כלומר שנתאששו ביראת אל. וממנו

¹ In den Ausg. מאלים und בצים; aber מאלים, wie בצים in vielen edd. K. ² אלה ³ נצר. ⁴ lies אישוש.

לאשישי קיר הרשת • (Jes. 16, 17) ואשיא יחימו (Esra 4, 12) הוחר
 בני מזרון ומשניה - להבן מאנשי החושיה והפליליה:
52 ואמר כי יפיץ ענן אורו • (Iob 37, 11) אינו מלשון אור •
 בלתי הוא לבדו בכל המקרא ואין לו דומה • ואני אומר כי הוא
 מן לעושה אורים גדולים • (Ps. 136, 7) והאחד מהם אור והוא
 חידה כדכתיב את השמש לממשלת היום ¹⁾ • (Ps. 136, 8) ואברר הוֹך
 יהיה ענן הירח • לפי שהוא המעלה הענן והעב והאיד שהן כלם
 המים הצלול הערכ מי אוקינוס כשאמרו החכמים • וכאשר יכבד
 באויר הרקיע מודירו הקב"ה מטר וטל על הארץ בין רב היה
 בין מעט היה וברר הקב"ה הויית המטר מאי זה מקום ירבה
 עלייתו וירידתו שמסגילה לו הקב"ה כדכתיב הקורא למי הים וגו' •
 : (Am. 5, 8 ; 9, 6)

53 ופחר באין אלפים אבוס בר • (Prov. 14, 4) במקום שאין
 הבקר יִפְלֶק הַבֵּר • ²⁾ וזו טעות גדולה • עשה אבוס כמו אבוס •
 כמו ואבוס עמים • (Jes. 63, 6) עוד עשאו כמו יובס • ועשה בר
 מן המזון ולא נחברר לו טעם • ולא הבין הוא ולא הבינו אחרים •
 ואני אומר בפירושו באין הבקר האבוס נקי מן הבר • לפי שבר
 ונקי לטעם אחד הן • ומוזה ברה כחמה (Cant. 6, 10) נקייה • וכוף
 הפסוק מוכיח על אמיתה פתרונו בראשיתו לפי שאמר ורכ הבואות
 בכח שור • (Prov. 14, 4) וקה בני אמרי וקשרם על לבך קשור :

54 ופחר החן לראשך לויח חן עטרת הפארת הכנגך •
 (Prov. 4, 9) חגן עליך • ואמר כי הוא מן אנכי מגן לך • (Gen. 15, 1)
 וזו טעות • לפי שהמים שבמגן נופלת בצירוף ובמעשה כדכתיב
 וגנתי על העיר הזאת • (2 reg. 19, 34) ה' צבאות יגן עליהם •
 (Zach. 9, 15) ואילו היה מן מגן היה לו לומר תגונגך ולפיכך אומר
 תמגנך מן מגן ³⁾ צריך (Gen. 14, 20) כלומר שהיא איפשר ⁴⁾ לך מן
 התפארת • עטרת הפארת תמגנך • וכמוהו איך אתנך אפרים
 אמגנך ישראל • (Hos. 11, 8) שמע בני יראד האלהים פני הגואל •
 וימלא משאלותיך בכל אשר אתה שואל :

¹⁾ In unſ. gebräuchl. Ausg. ביים ; aber ed. 76 K. hat auch
 היום ²⁾ יִפְלֶק הַבֵּר ³⁾ מגן ⁴⁾ Für איפשר muß nach meiner Mei-
 nung oder ein ähnliches Wort gelesen werden.

55 ופתר ולי מה יקרו רעך אל . (Ps. 139, 17) רצונך .
 ואמר כי היא מן התרגום רצון שהוא רעוא . (cf. Th. Onk. Deut. 33, 23)
 ואינו דומה העברי לארמי ולערכי אלא לפי הדחוקי . ואין אנו דחוקין
 לדמות לארמי . אלא הוא כמו רעך . כדכתיב וכל אשר לרעך .
 (Deut. 5. 18; Exod. 20, 17) ואפתרנו מה יקרו סגולך . כאשר נאמר
 בנים אתם לה' אלהיכם (Deut. 14, 1) ולא בנים ממש בלתי סגולים
 ממש שהן כבנים . הבן ולמד :

56 ואמר בפתרון שם בנימן צעיר רודם . (Ps. 68, 28) הפחה
 שלהן . והחריב בפירוש מלה זו כל פעל מסתכן הלמד בלוי . לפי
 שאמר ברודם פָּחַם ¹⁾ . לא יעבר שיאמר ברודה רודם ולכן יאמר
 ברודה רודם ובוּדָה בודם ומן פוּדָה פודם ומן צוּדָה צודם ומן
 אוּבָה אובם ומן רוּבָה רובם ומן שוּבָה שובם ומן הוּגָה הוגם ומן שוּגָה
 שוגם ומן דוּחָה דוחם ומן בוּחָה בוחם ומן שוּחָה שוחם ומן בוּכָה בוכם
 ומן דוּלָה דולם ומן דוּמָה דומם ומן בוּנָה בונם ומן עוּנָה עונם ומן רוּצָה
 רוצם ומן קוּנָה קונם כמו אילו מן המעשים המסוכנין הלמד שלהן אבל
 רודם הוא פעל משולש שלם הָרַם . והוא מיסודו . כמו קוּסַם
 (Deut. 18, 10) ועוּצַם עינו (Jes. 33, 15) וזוּרַם מן כוּרַמִּים ²⁾ (Joel 1, 11)
 וקוּרַם ולוּחַם (Ps. 56, 2) ואוּטַם ווועם (Ps. 7, 12) ורוּקַם (Exod 26, 36)
 ורוּשַׁם ואילו כולם במשקל רודם שהוא שלישי כמרו כְּשִׁילּוּ ³⁾ אילו כלם
 עם רודם יהיו רודמם וקוּסַמִּם ורוּשַׁמִּם . מיכן ידענו כי רודם הוא מן
 מה לך נרדם (Jona 1, 6) ואין פתרונו כי אם שוכב ישן . אבל שיהא
 רודם כמו פָּחַם ¹⁾ לא יתכן לעולם אלא אם יהיה רודם . כינה בני
 ואל תבא עם השוּגִים בסודם :

57 ואמר בפתרון אראלם . (Jes. 33, 7) כמו גמליהם ⁴⁾ וזו המילה
 אינה מצויה בספרי הנבואה שהיא לשון גמלים כלל . והתחלת טעותו כי
 כל קיבוץ צריך לתוספת יוד והיה ראוי לומר אראלים . ולפיכך אני
 אומר בפירושו כי אמר הנביא אראה להם בעין הנבואה כי הם
 צעקו חוצה על מה שהגיעם . ופירשתיו על טעם אראה למו . ולם

¹⁾ פָּחַם ²⁾ In allen Partic. act. Kal von Verben ל"ה steht hier im mser. Zere statt Segol ³⁾ כְּשִׁילּוּ ⁴⁾ Statt גמליהם würde ich mit Aben - Esra in Sephat Jether No. 54 setzen, wenn nur nicht No 181, wo die Stelle noch einmal vorkommt, für גמליהם spreche

למו טעם אחד הן כמו בם כמו שאעמן אחד וכמו זו המילה וחילוקה בפירוש נאמר. ובכלי הבקר בשלם הבשר (1 reg. 19, 21) ופתרונו משל לם (1) הבשר. שמע בני ואל תהי פורע מוסר :

58 ואמר בפתרון רפה שבירה כי מטה. (Ps. 60, 4) כמו הרפה מלשון ריפוי כאומר הנביא הרפה לה. (2 reg. 4, 27) ואם כן חייב לומר במקום תִּרְאֶה רְאָה ובמקום תִּרְבֶּה רְבֵה ובמקום תִּשְׁקֶה שְׁקֶה ובמקום תִּקְבֶּה קָרֶה ותחריב בוו המלה הרבה מן הלשון. ואני אומר בפתרונה שהיא מן לשון רפואה. כמות וירפא את מזבח ה' ההרוס. (1 reg. 18, 30) וכתב זה בהא. וכתב רפא נא לה (Num. 12, 13) באלף. כשכתב הלא באלף. והלה (Deut. 3, 11) בהא. וכן אנא ה' (Ps. 118, 25) באלף. ואנה ה' (Jes. 38, 3) בהא. והפלא ה' (Deut. 28, 59) באלף. והפלה ה' (Exod. 9, 4) בהא. והרבה כאלה שנכנסה אלף במקום הא והא במקום אלף. מיכן נתברר כי רפה שבכאן בהא כמו אל רפא נא לה. (Num. 12, 13) ענה בני החכמה בחתה אלך קולה:

59 ואמר בפתרון משרת ענבים (Num. 6, 3) כמו שורין ואמר ³ כי אין לו במקרא דומה כי אם במשנה שאמרה שורין דיו. (Schabb. e. 1) וזו טעות. ואילו היה כן היה אומר משרת צמוקים לפי שענבים אין דרכן לישראל ³. ואני אומר כי פתרונו עֲבֹדָת (4) הענבים. כל אשר עבד מן הענבים כמות יין מבושל שמבשלין אותו עד שיהיה כמו הרבש. ואמר על זה כי הנאסרה עליו העבודה ואמרנו מִשְׁרֵת מן שְׂרֵת ⁵ כמו משבת מן שבת ומכרת מן כרת ומשחת מן שחת ומשפת מן ה' השפות שלום לנו. (Jes. 26, 12) :

60 ועוד פירש ושלוח כסילים תאבדם. (Prov. 1, 32) כמו שְׁלִי. ואמר כי היא מן לא תשלח אותי (2 reg. 4, 28) ועל השל. (2 Sam. 6, 7) ואינו מזו המילה. אבל היא מן שלו הייתי. (Iob 16, 12) ולא שלתי. (Iob 3, 26) ורצה בזה כי שלוח כסילים ומנוחתם היא שמאבדת אתם. הבן ולמד :

61 ועוד פירש עד כי יבא שילה. (Gen. 49, 10) אשר הוא לו. ושינה בה ג' שינוין. תחילה השליך הן ⁵. והשנית הדגיש

¹) לם ²) Vgl. die 70 Worte des Saabias in Dr. Geigers Wissenschaftl. Zeitschr. V p. 319 und in Dukes Beitr. II p. 111 No. 11. ³) ויעל. ⁴) לְיִשְׂרָאֵל. ⁵) שְׂרֵת ⁶) ויעל.

הלמד והשלישית החליף הא כָּנָאוּ. ולא הוציא בפתרונו דבר שִׁרְצָה. ¹⁾
ועוד ששמעתי ²⁾ בפתרונו ממוקצת הפותרים כי דימהו ליימש משכן שילה. ³⁾
(Ps. 78, 60) ואינו כך. ולא ידעתי בו מאומה. והעמדתו כשהוא
כדרך כל ירא שמים שלא להשחית מדברי הקב"ה אפילו אות אחת:

62 ופטר שקדמת שלף יבש. (Ps. 129, 6) קודם החום. ואמר
כי אין לה דומה בכל המקרא. וכי היא מן לשון המשנה. כדתנן
שלפי קציר. (Thalm. B. Jebamoth 116 b) שפירושו חום הקציר וכן
פטר זה. וזו המלה הרבה דמיון יש לה במקרא כמות כל ⁴⁾ שולף
חרב. (Jud. 8, 10) ושולף איש נעלו. (Ruth 4, 7) ופירוש יהו כחציר
גנות שקדמת שלף יבש. (Ps. 429, 6) קודם שיקשר הזרע וקודם
שתחשף ממכסיה תיבש. וכן פתרון שלפי קציר שבתלמוד כחפץ
מסיקת זרע הקציר והפשיטה מן כליה. הבן ולמד:

63 ופטר ותשורי למלך בשמן. (Jes. 57, 9) והמנחתה למלך
השמן. והחליף פתרון ⁵⁾ הכי בהא. ואין פתרונו כשאמר: אבל
דימויו אשורנו ולא קרוב. (Num. 24, 17) ופרשתי והרכיבה לו
הבישול בשמי בשמים ושנדמה לו כי הוא מן מנחה כמות ותשורה
אין להביא. (1 Sam. 9, 7) ואין תשורה אלא מן אשורנו. (Num. 23, 9)
אין עמנו מה שניתן לנביא בנבואה שראה לנו. הבן ולמד:

64 ופטר אישהה בכל לילה מטתי. (Ps. 6, 7) כמות כאשר
יפרש השוחה לשחות. (Jes. 25, 11) וזה יתיר בדימוי שישוט בדמעות
כְּהֵשֵׁט ⁶⁾ במים. ואני אראה בפתרונו שהוא מן לשון ארמי תרגום ורחץ
את בשרו במים ויסחי בשריה ⁷⁾ (Th. Onk. Lev. 14, 9) כלומר ארחץ
ערשי בדמעות:

65 ואמר בפתרון ישושום מדבר וציה (Jes. 35, 1) כי הני והמים
בפתרון נופלות כנפילת זו ותראהו. (Exod. 2, 6) ואינו כשאמר. לפי
שהמים בישושום מקום הנזן כמו גם שבפדיום (Num. 3, 49) במקום נזן
ופתרונו ישושון מדבר:

66 ופטר באשמנים כמתים. (Jes. 59, 10) ⁸⁾ היינו כגוללים

שילו: ¹⁾ In unsf. gebräuchl. Ausg. ²⁾ שמעתי. ³⁾ שִׁרְצָה ⁴⁾ aber in vielen edd. K. ⁵⁾ In unsf. gebräuchl. Ausg. ⁶⁾ כְּהֵשֵׁט. ⁷⁾ In den Targ. Ausg. ⁸⁾ wohl: אִישׁ שוֹלֵף steht: ויסחי ית - בסריה.

כמתים • ועשאה מילה ¹⁾ ואין בכל המקרא כמותה ואין לה דימוי • ואני אומר כי יש לה דימויין הרבה שדומין לה משמנים (Neh. 8, 10) ונכנסה האלף על אשמנים ועיקרה מן שמן כשנכנסה על אבוב ²⁾ והעיקר בוב ³⁾ וכשנכנסה האלף על אזכרה והעיקר זכר • ופתרון כשלנו בצהרים כנשף • (Jes. 59, 10) כשלנו בצהרים באור ככושל כטעות ⁴⁾ וחיינו מן ⁵⁾ החיים הדשנים כמתים שהיו עפר באדמה • בינה בני ופרש בצדק התורה החמימה :

67 ואמר בשמן • דכתיב ויאמר ה' אל השמן (Job 1, 7, 8) כי הוא אדם • והדעות מוכיחות שאינו מבני אדם כי אם מן המלאכים • והמוכיח על זה באמרו לו הגו בדרך אך את נפשו שמור • (Job 2, 6) ואמר אחריו וידך את איוב בשחין רע • (Job 2, 7) ומן הדבר המפורסם כי הקב"ה לא הסגיר בן אדם לחברו להכותו בנגע או יגזור דבר ויקם לו כמלאכים שהכו בסגורים לכל המתקבצים על פתח בית לוט ושרפו סדום ועמרה • וכמו ויצא מלאך ה' וידך במחנה אשור • (2 reg. 19, 35) :
68 ואמר כי הנחילות (Ps. 5, 1) מן ויהל משה • (Exod. 32, 11) ופירשתיו ⁶⁾ כמות הפלה :

69 ועשה עלמות (Ps. 9, 1) מילה אחת • כלומר שהוא קול נעלם ⁷⁾ :
70 ופחר נפתי משכבי • (Prov. 7, 17) בישמתי משכבי • ולא פתרו מן הדומה לו והוא מן לשון משנה שאומרת נפה לפי שאומרת האשה לקוראה נפתי משכבי מר אהלים וקנמון וכל דבר הדומה לו מן הבשמים הטובים :

71 לא נופל אנכי מכם : (Job 12, 3) אמר אינני גדול מכם • ואינו כך בלתי מן נפילה ממש :

72 ועשה התו אשר בתלפיות (Cant. 4, 4) כי הוא מעיקרה • לפי שהשיב על בן אשר ואמר תלף תלף האותות • והוא ⁸⁾ נכרית כמו

1) Vielleicht muß es heißen: מילה יחידה. 2) (אבוב) lies. 3) Bergl. dagegen oben p. 14. Pro. 44. 4) ברושך lies. 5) והיינו בין. 6) ופירושו. 7) והיא נכרית bis לפני welche Aben-Esra Sephat Jether Pro. 67 nicht vorgelegen zu haben scheinen und vielleicht von Dunasch oder einem andern erst später am Rande hinzugefügt worden sind, stehen meiner Ansicht nach am unrichtigen Orte; sie gehören an das Ende der Pro. nach den Worten תלוי עליו. Die Worte nun bis תלוי עליו sind noch die des Saabias, und erst mit beginnt der Einwand Dunasch's.

תָּו תֵּאנִיָּה . כִּמּוּ תָּו תִּלְפִיָּה . וְהִקִּיבוּן תִּלְפִּיּוֹת שֶׁהוּא נִגּוּר מִן מִלְּפָנָיו .
 (Iob 35, 11) וּפְתָרוֹן בְּנֵי תִּלְפִּיּוֹת לְתַלְלוֹת כִּמּוּ תִּלּוּל הוּא יֵצֵא ¹⁾ לְשֵׁנִי
 פָּנִים הָאֶחָד מִלְּכֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁיכְתּוּבֹן תְּלִיּוֹת הַנֶּשֶׁק בְּמִירְחָם דְּכַתִּיב
 אֶלֶף הַמִּנָּן תְּלוּי עֲלוּי (L. c.) :

73 וְלֹא ²⁾ שְׁעָרוֹם אֲבִתִּיכֶם . (Deut. 32, 17) וְלֹא שָׁחוּ לְבָם
 בַּה ³⁾ מִבְּחַר אֲבִתִּיכֶם :

74 אִסְפָּה עֲלֵימוֹ . (Deut. 32, 23) מִן ⁴⁾ אוֹסִיף עֲלֵיהֶם מְרֹדוֹת
 וְחֲצִי אֲכַלָּה בָם . (L. c.) :

75 מִזֵּי רַעֲב . (Deut. 32, 24) :

76 פֶּן יִנְכְּרוּ . (Deut. 32, 27) . שְׁלֹא יִנְכְּרוּ :

77 כִּי לֹא כְצוּרְנוּ צוּרָם וְאֵיכֵינוּ פְּלִילִים . (Deut. 32, 31) לֹא
 יִדְעוּ כִּי נִפְרַעִין מֵהֶן :

78 שׁוֹעַ (Iob 34, 19) הוּא הַנְּדִיב לֵב . כְּדַכְּתִיב וְלִכְלִי ⁵⁾ לֹא
 יֵאמֵר שִׁיעַ . (Jes. 32, 5) :

79 רַב מִחוּלָּל כֹּל וְשׁוֹכֵר כִּסִּיל וְשׁוֹכֵר ⁶⁾ עֵבְרִים . (Prov. 26, 10)
 הַשּׁוֹפֵט הַגְּדוֹל יִפְחִיד כֹּל הָאָדָם וְהַסּוֹגֵר עַל הַכִּסִּיל כְּסוֹגֵר עַל הָעוֹבְרִים
 עַל הַדֶּיִן . וְטַעֲמוֹ בְּעוֹבְרֵינָּה שְׁעוֹבְרֵינָּה עַל מִצְוֹתָיו שֶׁלְּהַקְבִּ"ה הַתְּדִירִים
 עַל תְּאוֹתָם וְכִי ⁷⁾ כֹּאשֶׁר הַשּׁוֹפֵט הַגְּדוֹל לֹא יוֹעִילוּ מוֹסְרוֹ בְּאוֹיֵל . כֵּן לֹא
 יוֹעִיל מוֹסְרוֹ בְּמִי שֶׁמִּשְׁלַח בּוֹ יִצְרוּ וְאֵילוֹ עִמָּד עַל הַמִּיתָה לֹא הֵנִיחַ תְּאוֹתָיו .
 וְכֵן הוּא אוֹמֵר עֵיד פְּרוּצָה וְאֵין ⁸⁾ חוֹמָה אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר אֵין מַעֲצוֹר לְרוּחוֹ .
 (Prov. 25, 28) וְיִהְיֶה עוֹבְרֵי עֵבִירָה לְשִׁלְטוֹן כִּמּוּ הַשּׁוֹטִים . הַקְּבִ"ה
 יִצְלַנו מִלְּהוּיּוֹת כְּמוֹתָן . וְאִם אָמַר אוֹמֵר שׁוֹכֵר זֶה בִּשְׁנַיִן הוּא כְּתוּב
 אִמְרָנוּ לָנוּ ⁹⁾ כִּי בְּכָל הַמִּקְרָא תִּתְחַלֵּף הַשֵּׁן בְּסִמְךָ וְהַסִּמְךָ בְּשֵׁן כִּמּוּ
 לֹא תִשְׁיַג ¹⁰⁾ גְּבוּל רַעַךְ . (Deut. 19, 14) וְיִשְׁעֵרְנוּ ¹¹⁾ מִמְּקוֹמוֹ (Iob 27, 21) :

¹⁾ Nach meiner Meinung ist תִּלּוּל הוּא יֵצֵא zu lesen . ²⁾ Statt
 haben unfs. gebräuchl. Ausg. ; jedoch kommt ולא in 3 codices
 K. vor. ³⁾ lies בָּם . ⁴⁾ מִן ist entweder zu streichen, oder dafür
 כלומר zu lesen. ⁵⁾ In unfs. gebräuchl. Ausg. ; ולכִּלִּי ; jedoch steht
 in 4edd. K. auch ולכִּלִּי . ⁶⁾ Im mscr. ist וְשׁוֹכֵר geschrieben ; der
 Punkt über und unter dem ו soll anzeigen, daß das ו nach der
 Ansicht des Abschreibers zu tilgen ist. So findet sich auch שׁוֹכֵר in
 ed. K. 93. ⁷⁾ וכִּי scheint überfl. und zu lesen וכִּי . ⁸⁾ lies אין .
⁹⁾ ל . לו . ¹⁰⁾ In unfs. gebräuchl. Ausg. ist תִּשְׁיַג geschrieben, doch haben
 4 cdd. K. auch תִּשְׁיַג . ¹¹⁾ In unfs. gebräuchl. Ausg. .

- 80** תסוככני ¹⁾ (Ps. 139, 13) אמר כי הוא תסך עלי. ²⁾ ואני אומר תארגני. כמו אם תארגני את שבע מחלפות ראשי עם המסכת. (Jud. 16, 13):
- 81** בדמי ימי. (Jes. 38, 10) בלהלוח ימי:
- 82** אמרתי לא אראה יה. (Jes. 38, 11) אמר לא אודה יה. ואמר שלשון ראייה מצאנוהו שתהיה על הודאה ולא הביא ראייה עליה. ואני אומר אינו בכל המקרא אף לא מצוי:
- 83** ופתח דורי (Jes. 38, 12) מאויי ²⁾. מלשון ארמי. כמות די דיריין. (Dan. 2, 38 Keri) מדורך (Dan. 4, 22):
- 84** ופתח מזרות (Iob 38, 32) כמו מזלות. ועיש על בניה. (u. c.) עם בניה. והמזרות הם הרוחות שמזרין. והשוה לו הוצאת כדכתיב התוציא מזרות עד שיאות ויוצא רוח מאוצרותיו. (Jer. 10, 13) על בניה כמו עם בניה. וכמו ויבאו האנשים על הנשים (Exod. 35, 22) שפתרונו עם. וכמהו הרבה במקרא. שיפתר עם. הבן ולמד.
- 85** אם שנותי ברק חרבי. (Deut. 32, 41) כי אשון ברק חרבי:
- 86** פרעות אויב. (Deut. 32, 42) פורענות האויבים:
- 87** ואמר ברקת וזהב ויהלם. (cf. Ezech. 28, 13) וראמות וכרכד (cf. Ez. 27, 16) ואהלום. (cf. Exod. 28, 19) חבורת צדק הקדושה. ולא יתכן לומר כי אם ואהלם. ואילולי כי הטעם בלמד לא היה לנו לעקור. את הדין. כמות לילה. לולא כי הטעם בלמד בתחלה לא היה לנו לעקור ההא ממנו. וכיון שהיה להנה ³⁾ עומד על למד אז עקרנו ההא ואמרנו ליל והוא לשון זכר. ואילולי שהוא לשון זכר לא אמרנו המיד בכל מקום הלילה ההוא:
- 88** ואמר הוגד מן הגד. והודר מן הדר ³⁾ אותה ³⁾ מן אהת ³⁾ ואומט מן אטים וקועע מן פקוד ושוע וקוע (Ezech. 23, 23) ואותת מן אות ודוהת מן דת ונפשם לא אהתה ⁴⁾ ורבים כאלה:
- 89** ואמר איך לא עזבה עיר ההלת (Jerem. 49, 25 Keri) כמו תהלות. אף נחלה ⁵⁾ (Ps. 16, 6) נחלות לפי דרך התרגום. והיטיב:
- 90** ואמר צור העודה תחום תורה (Jes. 8, 16) שמור העדות

¹⁾ In unfr. gebräuchl. Ausg. ist das Wort geschrieben: תסוככני; aber in ed. 39 K. auch: תסוככני. ²⁾ d. i. مَدَائِي ³⁾ ließ ⁴⁾ viel. נחלח ל. ⁵⁾ אהתה ⁴⁾. אותה; והודר מן הדר ⁵⁾ ober לחן (nach den Arab.)

וכתבה ולמדה לתלמידים כאמרו חתום תורה בלמודי (י. ט. ו) ולא רצה להחביאה וכמותו אמר חתום ¹⁾ הדברים וחתום הספר (Dan. 12, 4) צורו לכתבה וללמדה ולשמרה כשתצוה ותאמר לו שמור זה הממון והזהר בו ואילו צורו חתום הדברים לחבאותן לא היה ראוי לו לכתבן ולגלותן לכל אדם הבן ולמד :

91 ופחד פלגי מים לב מלך • (Prov. 21, 1) ביראת אלהים • והמעיד על זה מכמה מקומות • דכתיב ברוך ה' אלהי ישראל ²⁾ אשר נתן כזאת בלב המלך • (Esra 7, 27) והרבה כמותו לרוחת עם ולעיני עם • היו אשור שבט אפי • (Jes. 10, 5) בגוי הנף אשלחנו • (Jes. 10, 6) וכמות העיר ה' את כורש ³⁾ מלך פרס (Esra 1, 1) על זה נאמר פלגי מים לב מלך • אומר זה יתברר לך אמרו ועליו אערוך ואמר הקב"ה עלי הטת חסד • (Esra 7, 28) :

92 חשמנים (Ps. 68, 32) השמון השמן • כמו מגדול מגדל ענוק ענק • פרסות סוסיו כצר נחשבו • (Jes. 5, 28) כשמיר חזק מצוד • (Ez. 3, 9) משוד הנחומיה • (Jes. 66, 11) על שדים • (Jes. 32, 12) עולם עילום • כהוא במכמר ⁴⁾ • (Jes. 51, 20) יפלו במכמוריו • (Ps. 141, 10) ורכים כאלה • ומן המעשים מבהר מבהור • מסתד ומסתור • וכן חשמנים אמר שהן עם קרואים על שם מקום שמו השמן • ואיפשר שיהיה השמון הוא לפי שמצינו שמות רבות על שתי לשונות באו ואא בחלם וקמץ או פתח כשיקדמנו ⁵⁾ :

93 כברת ארץ ⁶⁾ (Gen. 35, 16) פירשו כמיל ולא מצינו כברת מלא ⁷⁾ כברה ולא ברה ולא ברת על שם מיל • אבל אני אומר כי הוא מן כביר צדיק • ⁸⁾ (Iob 34, 17) כלומר שנשאד מן המקום לאפרת הרבה :

94 מי פעל ועשה • (Jes. 41, 4) עבר • כמות ועשה לו כנתת פסים • (Gen. 37, 3) וכן וקרא זה אל זה ואמר • (Jes. 6, 3) :

95 פרשדונה ⁹⁾ (Jud. 3, 22) יוחר מן עשיתיני ¹⁰⁾ (Ez. 29, 3) ומקללוני

¹⁾ In unſ. gebräuchl. Ausg. סחם. ²⁾ In unſ. gebräuchl. Ausg. ſteht dafür אבותינו; aber ישראל findet ſich auch in ed. 101 K. ³⁾ In unſ. gebräuchl. Ausg. iſt geſchrieben: אה ריח כורש. ⁴⁾ ליש במכמר. ⁵⁾ ל. כשיקדמנו. ⁶⁾ In unſ. gebräuchl. Ausg. הארץ; aber ארץ findet ſich auch in vielen edd. K. ⁷⁾ ליש ולא. ⁸⁾ ליש פרשדונה יחיד (מיוחד) וכן עשיתיני. ⁹⁾ vielleicht iſt zu leſen:

(Jerem. 15, 10) אבל אין לנו להשליך דבר מן הדין השלום ¹⁾ שדנוהו המדקדקין והמצחצחים. ולא נפרוץ על צירוף השמות מוקצת שמות הכתובות לבדנה המיוחדות שרהוקים בניינם כמות פרש לא נבנה כמהו קרש ונאמר קרשדונה. וכן לא נבנה רגל ונאמר רגלדונה. ולא נבנה אחד מן השמות על המחשבה ואם נקרא לדבר אחד שתי שמות או שלש לא נקרא אחו שם אחר על משקל אחו השם ונקראנו שני. כגון הנה כתוב עש (Job 4, 19) ועיש (Job 38, 32) שני שמות לדבר אחד ולא אפשר לנו שנדין עליו ונקרא הש על משקל עש ונאמר ²⁾ תש על משקל דש חטים (1 Chr. 21, 20) כמו עש הדומה לעיש ולא יתכן לנו לקראת ³⁾ בגד שש שיש בנקרא שיש שש כאמרו על רצפת בהט ושש. (Esth. 1, 6) ולא יתכן ⁴⁾ לקראת ⁵⁾ שר שוד על משקל שוד הנחומיה. (Jes. 66, 11) יהיה ⁶⁾ ליד שני שמות יד יוד כאשר לשד שני שמות שר שוד וכן לא נדין שם על שם ונשנה הלשון הקדש אבל המעשים לדין ולצרף עליו משקל מותר והייב לבעל הדעה לשקול ולצרף ולהרחיב על המדבר לבלתי קראת אדם אדום כשקרא הכתוב ענק ענוק ולא נקרא הומם המום ⁷⁾ כשקרא הכתוב עולם עילום. ולא ערב וכל נשיאי קדר (Ez. 27, 21) ערוב. ולא ארב ודומה ארוב בלתי נקראנה כשמצינוה קרואה ולא נוסף לדבר על שם דבר אחר כאשר נשקול המעשים שנשקול מקצתן על מקצת הדברים ונפרש אשר הוא עמוק מטעמי ספרי הקב"ה. ולא נאמר שנקרא אחלמה אהלום כאשר אמר:

96 האבתי לישועתך. (Ps. 119, 474) פירשו כמו תאותי. חילף הבית בואו. כמו תאותי. ולא יאמר תאותי אלא ¹⁾ מן תאוה כאשר לא יאמר ובמלאכי ישם תהלה (Job 4, 18) תְהַלְתִּי. ומן תהלה תהלתי ומן תהנה תחנתי אבל נאמר כי תחו אשר בתאבתי מעיקר המילה כמו תו תפרתי (Job 16, 15) ותו תמכתי (vgl. Jes. 41, 10) מן תמוך אשורי. (Ps. 17, 5) ואני אומר כי פתרון תאבתי לישועתך

¹⁾ lies השלם. ²⁾ Die Worte von ונאמר bis דש חטים scheinen mir vom Rande in den Text gekommen und die Bemerkung eines Abschreibers zu sein; demnach wären sie zu streichen. ³⁾ genauer: לקראות. ⁴⁾ ich glaube, es muß יתכן statt יתכן gelesen werden. ⁵⁾ Nach meiner Ansicht ist יהיה zu lesen. ⁶⁾ lies חתום. ⁷⁾ ist zu streichen.

ה'. כמו צמאתי לישועתך ה' שאני צמא ויבש מרוב ההכסף לישועתך והוא מלשון הארמי שתרגם נפשנו יבישה. נפשנא תאיבה. (Tharg. Onk. Num. 11, 6)

97 כמתעתע. (Gen. 27, 12) פירשו כמשחק. והוא כמתעה וכמטעה. ונאמר על משקלו מנחנה ומנהנה:

98 ותלה ארץ מצרים. (Gen. 47, 13) פירשו ותלאה. ואמר בספר צחות לשון הקדש שהיבר בשער החילופים כי ותלה ותלאה הוא כמות תבוא אליך ותלא (Iob 4, 5) שעיקרו למד אלף והוציא ההא בדיבור. והמוכיח כי הוא מעיקר המלה כמות הא אשר ביגה שביב אשו. (Iob 18, 5) והא אשר בויגבה ה' צבאות. (Jes. 5, 16) והא אשר בויחמהמה (Gen. 19, 16) וצירוף ותלה כמות מתלהלה. (vgl. Prov. 26, 18) ופתרונו ונאלו חכמי מצרים מפני הרעב. ואם אמר אימר. מאין תאמר כשירעב האדם ישחטה. אמרנו. אין בזה הדבר ספק אצל כל בעלי דעה כי האדם אם נשתנה עליו מלחמו כלום ישחטה. וכל שכן אם לא ימצא לחם יעלה האויר (י אל קרקדו. באמת אנו אומרים כי הוא ישחטה.²) ופתרון כמתלהלה הוורה זקים (Prov. 26, 18) שהוא שוחק ואחר כך ממית. הבן ולמד:

99 ופטר שרפים עמדים ממעל לו. (Jes. 6, 2) לא למעלה ממנו ממש. לפי שהוא יתברך שמו לא תראנו עין וכל שכן שיהיו השרפים למעלה ממנו. ואינו כשאמר. אלא על זה ועל כיוצא בו אמרו חכמים (Thalm. Berachoth 31 b u. oft) דברה תורה כלשון בני אדם. וכן גם כל (צבא השמים עמד עליו. (1 reg. 22, 19) כשאמר בנוהג שבעולם מלך בשר ודם דרכו לחיות עבריו ואנשיו עמדים עליו לשמרו. וזה הדבר (למלך הוא. הבן:

100 ואמר בפתרון על אילת השחר. (Ps. 22, 1) כמות כגבר אין איל. (Ps. 88, 5) ואילותי. (Ps. 22, 20) ואמר כי הוא מן לשון כח ואיל. ואם כן יאמר גם באילת אהבים (Prov. 5, 19) כן. עד שישב

1) Am Rande steht האיר. 2) Nach ישחטה sind die Worte einzufügen: והרבר המבאר על שטות הרעב מה שנאמר והיית משוע. (Deut. 28, 34) ואיך לא ישחנע הרואה בנו והנה אכלתהו אמו מכובד Diese Worte stehen weiter unten nach A. 103., gehören aber hierher. 3) In ungebrauchl. Ausg. וכל. 4) Nach הדבר fehlt vielleicht מִשָּׁל.

כל השמות אל המעשים. ואני אומר שהוא כמו אילת אהבים ואי אפשר לומר בלתי זה. לפי שראינו שהאומה ממשלת עצמה באילה ובכל מיני חיות. וגם הקב"ה מושל בני האדם בחיות כדכתיב על יונת אלם רחוקים. (Ps. 56, 1) יונה ממש. כך אילה אילה ממש. ודרך החכמה למשל משלים ולחוד חירות. כי כן אמר הקב"ה ליחזקאל. בן אדם חוד חידה ומשל משל. (Ez. 17, 2) והוא הנותן חכמה ומפיו דעת ותבונה ברוך המלמד לאדם דעת. התבונן כי עת לבנות ועת למעט. ועת לעקור נמעת י' (cf. Koh. 3, 2. 3):

101 ואמר בפתרון כדור אל ארץ רחבת ידים. (Jes. 22, 18) כמות כמלך עתיד לכידור. (Iob 15, 24) וכידור²⁾ היא תיבה מחומשת יסודיה ה' אותיות ולא ידמוין בבנין ולא בפתרון. לפי שכדור תיבה משולשת והכף שיש בה חוספת היא. והיא בכידור מעיקר המילה. ויש לי ראייה גדולה מן המשנה שלמדנו רבותינו. שדימו בו האתרוג. כששנו בהילכות לולב אתרוג כדור³⁾ פסול. (Thalm. Succoth 36 a) והוא עגול מכל צד. ואילו היה הכף מן יסוד המלה. היו אומרים ככדור. ופתרון כידור מחנה. שמע בני והחבונן:

102 ואמר בכחב צחות לשון העברי שחיבר כי מילת אני ואנחנו אין אני יכולין בלשונינו לצרף הדבר אל נפשותינו ואפעלפי שבני ישמעאל אומרים מצאתני ועשיתני ומוזוגני אני עם אני אבל העברים לא הסכימו על זאת ולא ימצא במקרא כלה כמות זה בלתי ואני עשיתני. (Ezech. 29, 3) והיא אצלם דברי הבאי מאיש בליעל. ונאמר לו כי אמרת⁴⁾ כי בני ישראל לא הסכימו לזווג מן הדברים אני עם אני כמות ואני עשיתני. (i. e.) שאינם יכולין לשקול מלה על עשיתני. אם טען טוען כי רב סעדיה ז"ל לא אמר כי העברים לא הסכימו בכחב ובלשון העברית על כך אבל אמר לא הסכימו על זה לפי שלא נמצא במקרא מילה לעולם במשקל עשיתני ולא הזכירה פעם שניה ונאמר שחייב אז במוצאינו מילה מיוחדת מבלי⁵⁾ מצורפת על המעשים במקום אחד מן המקרא ולא נצרפנה בעצמה אחר כן לא⁶⁾ נשמש מילה זולתה וזו התשובה חכרית שימושו⁷⁾ שמילה אחת

¹⁾ I. נטוע. ²⁾ Vergl. crit. voc. recens p. 14. ³⁾ In den gebräuchl. Ausg. ככדור. ⁴⁾ I. מי אמר לך. ⁵⁾ scheint gestrichen werden zu müssen. ⁶⁾ am Rande steht ולא. ⁷⁾ Vielleicht ist שורשו dafür zu setzen.

מצטרף ממנה יש אלף קס"א מילה והוא אינו נכנס תחת זה החיזוק מן התשובה כי היא מבטלת צירוף המילין ודימוי המקצת על המקצת וניסוף דברינו פירוש ופיענוח כמות שאמרנו למען לו אם אין אתה מצטרף משמש עשיתיני לפי שלא מצאתו כי אם במקום אחד בלבד כן לא התחייב לצרף בדברך העליתונו ממצרים (Num. 20, 5; 21, 5) מילה אחרת על משקלה לפי שלא מצאתה בלתי פעם אחת וכן לא תצרף ויועקוד (Neh. 9, 28) ולא אשר יאמרוד ¹⁾ למזמה (Ps. 139, 20) ולא תרחיב צערי ²⁾ ולא כלו ³⁾ מקללוני. (Jer. 15, 10) ולא בכלי ⁴⁾ הבקר בשלם (1 Reg. 19, 21) ורבים כאלה הרברים עד שיכרת צירוף המילין ואנו ראינוהו ששוקל במילה המיוחדת שנפלה במקום אחד מילין רבים. ואם אמר הנמען לי והיך הוכל לצרף עשיתיני כדברך והיא מילת שקרנית ריקנית ואני אומר אם הכופר הרשע דיברו ⁵⁾ בהבאי ובריקן אני אדברנה באמונה ובחילה ובתפילה באמרי אתה אלהי עשיתיני ולא עשיתיני אני ואתה כסיתיני ולא כסיתיני. ופירושו כי עשיתיני ולא שעשיתי את עצמי. ואתה כסיתיני ולא כסיתי את עצמי. ואם אמר והיך אמרת כסיתיני ⁶⁾ על משקל עשיתיני ותמה ⁷⁾ מן המעשים הכבדים. אשיכנו ואומר כי גם זה קל הוא לפי שמצינו קלות מכסה לדבריו. וכוסה קלון ערום (Prov. 12, 16) על משקל עושה ונאמר במשקל עשה כסי ⁸⁾ רפי כשתראה רבים מן המילין ונאמר גם כי צירופינו ⁹⁾ כל מילה שתהא במקרא שאמרה ¹⁰⁾ בין מצדיק בין מכופר לפי שכל דבר שתראנו שם ¹¹⁾ ואפעלפי שהוא סומך לדובר אותו אם רשע אם צדיק הוא אינו כך בלתי הכל דברי המק' ב"ה ¹²⁾ שצויה בו נביאיו לכתבו בספריהם הקרואין על שמם והם ספרי אלהינו יתברך שמו ויתעלה

¹⁾ In unſ. gebräuchl. Außg. ימרוד; aber יאמרוד iſt in vielen cdd. K. geſchrieben; vergl. auch De Rossi: variae lectiones V. T. ²⁾ Die Stelle iſt entweder ein falſches Citat, oder es iſt nach צערי noch חחתיני einzufügen, was ſich auch 2 Sam. 22, 37 nach צערי findet, und dieſes Wort das beabſichtigte Beiſpiel. ³⁾ In unſ. gebräuchl. Außg. אלו אלה; aber אלו findet ſich dafür auch in einigen cdd. K. ⁴⁾ In unſ. gebräuchl. Außg. ſteht ובכלי. ⁵⁾ genauer wäre דיברה. ⁶⁾ lies כסיתיני. ⁷⁾ lies יהמה. ⁸⁾ lies כסה. ⁹⁾ Dr. Geiger in Moses ben Maimon pag. 41 corrigirt כן צירוף. ¹⁰⁾ גם כן צירוף. ¹¹⁾ הפקום ברוך הוא. ¹²⁾ שם ¹¹⁾ שנאמרה ¹⁰⁾

זכרו • ואני תמה מן האומי¹⁾ כי ישעיה היה לשונו צח וכן²⁾ עמוס כי הוא אשר ישר בעיניו • וזו טעות היא לפי שדברי המקרא כלו דברי הקב"ה ומה שלא היה מדבריו במ ככר רצהו וחפץ בו ובו כרת עמנו בריתו כדכתיב ואני זאת בריתי אהם³⁾ אמר ה' • (Jes. 59, 21) יזכה אלהינו עמו לקחת שבילם ויראנו מהרה בבנין אולם בבית מקדשו עם ישראל כולם :

103 ואמר זלה"ה כי שמעתוך במשקל אני עזרתוך (Jes. 41, 14) ושמועותיכם במשקל ותפוצותיכם (Jer. 23, 34) ושמעתיה במשקל מימי קדם ויצרתיה • (Jes. 37, 26) ושמתין במשקל ידעתין (Jes. 48, 7) והשמעתים במשקל והרחקתים⁴⁾ בגוים • (Ezech. 11, 16) ואשמעם במשקל ואמהצם • (2 Sam. 22, 39) ושמענך במשקל לא נגענך • (Gen. 26, 29) ושמעונכם במשקל כרצונכם⁵⁾ • ושמענכם במשקל ידענכם • (Jes. 59, 12) ושמעתה במשקל ובעלתה • (Deut. 21, 13) והשמיעה⁶⁾ והעמידה • (Num. 5, 16) ושמעתיני במשקל רימתיני⁷⁾ • (1 Sam. 19, 17)

104 ואמר בכתב צחות לשון הקודש כי שמות החיים לא תִקְרָא⁸⁾ ולא תִלְוֶה⁹⁾ ולא תִסְמַךְ¹⁰⁾ ותולדתה¹¹⁾ במקרא כמו הלכנון (Jos. 11, 17) העי • (Jos. 7, 2 u. o.) וכן הראובני והגדי והזבולוני והסמיכה בשמות החיים מבלי מצוין במקרא. ואם לא ימצאו סמיכתן תתכן לפי שדרך הקרוי והסמוך יעבר והוא קידם בכתב צחות הלשון כשער הציפוף דבר אמרו והוא בודאי לפי שהוא סגולה ללשון העברי בלבד ולא אלא לשון הערבי עליו צרופה והערכים כשתעבור התולדה בשמות החיים כן תעבור בו הסמיכה. ואנו כן אומרים כי שמות החיים ואם אין אנו¹²⁾ מוצאין אנו אהם

1) ולא יזו Dr. Geiger (l. c.) will dafür b. h. 2) הַאִמֵר d. h. 3) In unfr. gebräuchl. Ausg. steht אהם; jedoch haben auch viele cdd. K. 4) lies הרחקתים. 5) Es ist wohl zu lesen: (Ps. 128, 26) ושמענכם במשקל כרצונכם. 6) Nach השמיעה fehlt במשקל. 7) Hier muß nun nach meiner Ansicht M. 106 folgen, cf. pag. 32 Anm. 2. Auch jenes sind Formen, die fast alle nur einmal im A. T. vorkommen, wie die hier aufgeführt. 8) תִקְרָא. 9) תִלְוֶה. 10) תִסְמַךְ. 11) ותולדתה. 12) Die Punkte über dem א und ו zeigen an, daß das Wort zu streichen ist. (S. D. Luzzatto).

במקרא ולא לֵא ה' המקרא להבין ממנה הלשון וצירופו בלבד ונאמר כי מילת התולדה והסמיכה אין הפרש בינותם ונאמר בהסמכת ³⁾ שמעון שמעוני ושמעוני ³⁾ ושמעון ³⁾ ושמעונם שמעונה ושמעונן אם היה שם נוסף בו בתולדה אות ההסמכנוהו ⁴⁾ ככל פני ההסמכה באות הנוספת כמות שילה ⁵⁾ (Gen. 38 5) שנוסף בו נון ונאמר בתולדתו שִׁלְנִי ⁶⁾ וכן נאמר בסמיכתו שילני ושילנו ושילנם ושילנה ושילנן ושילנכם ושילנכן ושילנך ⁷⁾ ושילנך תמצא הסמיכה בשמות וכמותה בתולדה ואין אחד מבעלי הדעה מי ימחה על ידי דבר זה שאמרתי ⁸⁾ וריבוי ⁹⁾ שמות החיים לא יושג ¹⁰⁾ לפי שלא נמצא במקרא . ונאמר כי התולדה הנמצאת במקרא בשמות החיים היא המחייבת לקיבוץ בה כשם שמחייבת להסמכה . נאמר דָּנִים נָדִים יצחקים יעקבים ונקבץ כל השמות ואמר מקצת עם בקיבוץ השמות והסמכתן כי יעקב בן יצחקו ¹¹⁾ בספרד היש ביעקובים כמו יעקובנו אשר שבה זרים והיו שובינו יזכינו אל לראות בנין עירנו . והדבר המוכיח כי היא ¹²⁾ הודעה ¹³⁾ שאמר הכתוב אחי מלבנון (Cant. 4, 8) ולבנון אין די בער . (Jes. 40, 16) וכבר הישבתי באלה שני בני היצהר (Zach. 4, 14) ויצהר בן קהת ידיעה כמו הַיְמָנָה ¹⁴⁾ (Num. 26, 44) וְשָׁמוּ ¹⁵⁾ מן הנודע ורֹפֵב עליו הָאֵ . כמו מנשה שרוכב עליו ¹⁶⁾ ואמר המנשה . וחצי שבט המנשה . (Jos. 4, 12 u. o.) וכשנכנסה הא עלי עי וְעָלִי ¹⁷⁾ ימנה ועלי יצהר ועלי לבנון ועל אחלו ¹⁸⁾ ועל יולדה . אינו ראוי למען עלי לבן בזה הצחות גם בעלמות ¹⁹⁾ (Ps. 9, 1) שהן שתי אותיות בלבד :

105 ושחפץ מ' ר' סעדיה פיאר בהקא בהכנסת בְּרוּכְלָמֶשׁ עליה

1) Die Lücke ist, glaube ich, so zu ergänzen: לפי זה נכתבה .
 2) lies בהסמכת . 3) Es muß wohl heißen: ושמעוני ושמעוני . 4) In unsf. gebräuchl. Ausg. שילה; aber שילה ist in vielen cdd. K. geschrieben. 5) שילה . 6) שִׁלְנִי . 7) שִׁלְנִי . 8) lies שאמרתי . 9) Es muß wohl heißen: שריבוי . 10) Nach יושג ist im mnschr. eine Lücke, doch scheint nach dem Zusammenhange nichts, oder etwa לרעה oder ein ähnliches Wort ausgefallen zu sein: 12) wohl: הָאֵ . 11) corrigirt Prof. S. D. Luzzatto scharffinnig in יצחקו . 13) oder הודעה . 14) הַיְמָנָה . 15) וְשָׁמוּ . 16) Nach עליו fehlt das Wort הָאֵ . 17) וְעָלִי . 18) lies אֶחָלִי . 19) ergänze יש ראה u. vgl. Nro. 44.

כאמרך בבית להנחותם כהדרך (Neh. 9, 19) וכן ה' בהשמים
 (Ps. 36, 6) ואני ¹⁾ נאמר על זו המדה בהמוט בהשמים • בהדם •
 בהבית • בהאיש • והדיבור כולו • ובכף נאמר על משקל יהי כ'היום
 הזה • (Gen. 39, 11) כהאיש • כהדם • והדיבור כולו • ומן הלמד
 נאמר במשקל וחצי העם מעל להחומה • (Neh. 12 38) וכמותו להעלות
 העולה להמזבח • (2 Chron. 29, 27) ויבדלים אמציהו להגדוד
 (2 Chron. 25, 10) אבל מהמדבר והלבנון • (Jos. 1, 4) ונשתו מים
 מהים • (Jes. 19, 5) ושהימים • (Koh. 7, 10) שהמלך במסיבו •
 (Cant. 1, 12) ואין מה נדמה בוז השער אלא מה שנוסף בבית ובכף
 ובלמד • השמר כאילו הג' תיבות והן בבל' כי אתה תלך בה במשקל
 דברך כולו אם ישקל דברך בתוספת הא שלידיעה • ואם לא ילך
 המשקל אלא בעיקור שעיקרתו :

ומאומר ראש הישיבה בשבתו למשקל דברי אז נפלא בעיניו ואמר
 לא נראה כמוהו בישראל • ידענו כי אז מ' ר' סעדיה וזולתו מכל
 בני מזרח לא דיתה להם ידיעה בחיבור החרזה ושיקול הפיוט •
 ואל תתמה על המלה הנכרית היחידה הנמצאת במקרא ועשהו על
 פי הרחק במשקל והוציאו כלה במשקל עליו כל המלך כמות בשוּבְנִי
 (Ez. 47, 7) ותאמר אז על משקלו בקומני וזולתי ישאני עוֹשֵׁנִי ונאמר
 כוֹסְנִי ובוֹסְנִי ותחתו ²⁾ ועיניהו (Job 24, 23) רום ידיהו נשא •
 (Hab. 3, 10) ותאמר על משקלו פניהו ורגליהו וכמו הליום וחליות ³⁾
 קיבוץ הנקבה האחת מן המשנה חלית הבור (Schabb. 11, 2)
 וכמהו שנה שנות ושנים אשרה אשרים ואשרות ⁴⁾ צור צור כמות
 מול מול • מול בית פעור • (Deut. 3, 29) מול סוף • (Deut. 1, 1) נון
 בנו • (1 Chron. 7, 27) בן נון • (Exod. 33, 11) כשמיר חזק מצור ⁵⁾
 (Ez. 3, 9)

והדבר המכאר ⁶⁾ על שטוח הרעב מה שנאמר והיית משוגע • ואיך לא

¹⁾ lies יאני ²⁾ Es ist viell. zu lesen: תַּחְתָּנִי (2 Sam. 22, 37).
³⁾ cf. oben pag. 6 Nro. 19. ⁴⁾ Nach ואשרות ist einzufügen:
 מועדים מועדות, welche Worte etwas weiter unten stehen, siehe
 pag. 32 Anm. 1. Hierher gehört auch nach meiner Ansicht:
 (Ps. 116, 7) מנוחים ומנוחות מן למנוחייכי (Ps. 116, 7)
 im mscr. geschrieben und als Nro. 158 bezeichnet sind, siehe das-
 die Anm. ⁵⁾ lies מצור. ⁶⁾ Die Worte המכאר bis
 והדבר המכאר gehören oben hin p. 26 Nro. 98 Vergl. Anm. 2 das-

ישחנע הרואה בנו והנה אכלתהו אמו מכונר הרעב כרכחיב וכשליחה היוצ'
וגו'. מועדות מועדים 1) :

106 ושמעתנו 2) במשקל הורדתנו בו. (Jos. 2, 18) והשמעתנו
במשקל שככה השבעתנו. (Cant. 5, 9) ותשמעים 3) במשקל ותזכחים
(Ez. 16, 20) והשמעתנו במשקל העליתנו (Num. 20, 5) והשמיעוהו 4)
השכירוהו (Jer. 48, 26) השמיעו 5) הכלימו 6) וישמעכם 7)
יבא 7) וישעכם (Jes. 35, 4) ישמיעה 8) יביאה. (Exod. 35, 5 u. o.)
ושמעתני במשקל אקלחני (Ps. 69, 10) ושמעתי 9) במשקל גמלתו 9)
(1 Sam. 1, 24) ושמעתה 10) במשקל תלקטה 10) להם. (Jes. 34, 17)
ושמעתם 11) במשקל שרפתם (Jes. 47, 14) אחותם (Ps. 48, 7)
והשמיעתהו במשקל הרביקתהו (Jud. 20, 42) והשמעני 12) תדבקני
(Gen. 19, 19) וכאשר חייב לדין על המקצת כן חייב להדין על הכל
אצל כל בעלי דעה:

107 ואמר בהעתקת החרק אל הצרי 13) למני אשור (Micha 7, 12)
שהוא בחרק הועתק אל צרי באמרו סורו מגי דרך האז מגי ארת.
(Jes. 39, 11) והועתק החרק אל הצרי ומכל 14) קיבוץ כמו דרכים
ומלכים ונדיה צרי באמרו דרכיה דרכי נעם. (Prov. 3, 17) ועוד
אמר כי הועתק החרק מן עין ועיט ויגן ונדיה אל הצרי בהסמכה
באומר עין יעקב. (Deut. 33, 28) לעיט הרים (Jes. 18, 6) ביין
חלבון. (Ez. 27, 18) ובוה טעות לפי שאילו המלין לא נעתקו מן
החרק אל הצרי. אבל נעתק מן הקמץ 15) אל הצרי שהוא מן קמץ
גדול לקמץ קטון. ואילו 16) היה אמת מה שאמר שהיו נעתקין מן

1) Die Worte מועדות מועדים müssen auf p. 31 nach ואשרוהו
eingedrückt werden, vergl. Anm. 4 das. 2) Auch die Worte
ו'שמעתנו bis אצל כל בעלי דעה stehen hier wohl nicht
am rechten Platze, sie gehören zu No. 103 p. 29 und sind nach
einzufügen; cf. daselbst Anm. 7. 3) lies והשמיעים und
ותזכחים. 4) Nach והשמיעוהו fehlt במשקל. 5) Ebenso fehlt nach
במשקל. 6) Es fehlt במשקל. 7) In unfr. gebräuchl.
Ausg. יבא; aber יבא findet sich auch in vielen edd. K. 8) lies
ישמיעה במשקל. 9) lies ושמעתי und גמלתו. 10) lies ושמעתה
und תלקטה. 11) ושמעתם. 12) Nach והשמעני fehlt במשקל.
13) Es muß wohl מכל heißen. 14) החרק אל הצרי. 15) lies
ואולם.

החרק שהיא נקודה אחת אל הצרי שהוא שתי נקודות . אילו היתה העמדה שבאלו המילין על הוידין ואינו כך . בלתי ההעמדה על החלחם . באמרך עֵין עֵיט וְזֶת בֵּית שֵׁית קֵיץ בְּזֶם בִּיר זָן שֵׁיט קֵיץ אֵיל אֵיל (י אֵין בֵּיש דֵישו שֵׁיט עֵיש סֵף עֵיר עֵירו לֵיש קֵיש . וטעה בזו טעות שניה באמרו כי כל הדומה לאילו יֶעֱטָק בהסמכה חילוף זה בשמצאינו ²) מן הסמכת שיח שיחו ושמירו (Jes. 10, 17) ובהסמכת עיר בן אתונות - (Zach. 9, 9) אסרי לגפן עירו ³). (Gen. 49, 11) וכן הסמך דיש לא תחסם שור בדישו . (Deut. 25, 4) והוי ⁴) דן את כלם שתדויה בשתי נקודות :

הָפָאָה . ⁵) הַשָּׁמָה מעמקי ים . סכציר אביעור . מגבורתם :

a. 108 (ועשה *) לדוחק המשקל תשפוט ותשמור ותעבור אמר *) בשלשהן שרק ⁶) אם אהה צריך עליה לדוחק בחרזה ואל מה שהיה על משקלה כמו תזכור תעשה אותו לפי שהוא על המידה וכן ישקוט על משקל ישפוטו הם . (Exod. 18, 26) :

b. ותעשה בקשו רפה מן הכתוב ובקשו ⁷) ברחובותיה (Jer. 5, 1)

¹) Das 2. Ail ist zu streichen. ²) lies בשמצאינו. ³) In unfr. gebräuchl. Ausg. עירה; jedoch hat er der Sam. Text und einige cdd. K. ⁴) Es muß wohl הוא heißen. ⁵) Die Worte הָפָאָה bis מגבורתם gehören nicht hierher und sind überhaupt eine überflüssige Randbemerkung; הַשָּׁמָה מעמקי ים nehmlich wird weiter unten p. 39 No. 114; מגבורתם aber p. 36 No. 108 l. noch einmal citirt und besprochen; siehe daselbst. ⁶) am Rande 108 l. noch einmal citirt und besprochen; siehe daselbst. ⁷) In den gebräuchl. Ausg. ist וּבְקִשׁוֹ geschrieben; aber in der Ausgabe des Salomo de Norzi Mantua 1742 lesen wir auch וּבְקִשׁוֹ. Dieser bemerkt dazu: (כחבי יד) ודפוס ישן קל הקיף כמשפט רוב הבנין בזה השורש כמ'ש (כמו שכתוב) בשרשים ור' יונה הביאו בספר הרקמה עם הקלין כמו קראו מלאו „In ist in den manuscr. und alten Drucken das p raphe nach Art der meisten Bildungen von dieser Wurzel, wie es auch im Lexicon (von Dav. Kimchi s. v. בקש) angegeben ist; auch R. Jona (Abulwalid) zählt es in seinem Buche הרקמה (ed. B. Goldberg u. Raph. Kirchheim Frankf. A/M 1856; cf. p. 166) unter den Formen auf, welche raphe sind, wie קראו u. מלאו in dem vorhergehenden cap. אמר ⁸) וַיַּעֲשֵׂה ⁹) (Jerem. 4, 5).

וכן הדבר בו במעש שעבר • בקשו כתבם • (Esra 2, 62 Neh. 7, 64)
 אשר בקשו לשלוח יד • (Esth. 6, 2) סְפְרוּ סֵפֶר עַד סֵפֶר סְפְרוּ י' :
 e. לְקַח לְפָנָה רֶפֶה וּדְגַשׁ יַעֲשֶׂה¹⁾ מֵה שֶׁנִּתְּנָה מִמֶּנָּה עַל הַמִּשְׁקָל
 הַמֵּעַם אַחֵר :
 d. וְדַע כִּי הֵיאָה שְׁבַלְשׁוֹן²⁾ שְׂאֵלָה אִם יִהְיֶה אַחֲרֶיהָ שְׁנָה תְּהִיָּה דְגַשׁ
 כְּמוֹ הַכְּצַעֲקָתָהּ (Gen. 18, 21) הִקְתַּנְתָּ בְּנֶךְ (Gen. 37, 32) הִבְרַב כְּחִי
 (Iob 23, 6) חוץ מאחד הבסוד³⁾ אלוה תשמע • (Iob 15, 8) :
 e. וזה היוד תהיה רפה ואם היו נשואים על שמות הנודעות • כמות
 הַיְלָדִים (Gen. 33, 1) הַיְתָרִים (Jud. 46, 9) הַיְשׁוּעָה (1 Sam. 14, 45)
 חוץ מאחד לבני היונים • (Joel 4, 6) אִם הִיְתָה הָאוֹת שְׂאֲחֵרֵי הַיּוֹד
 מֵאוֹתוֹת אֲחֵהָ תְּהִיָּה אִזּוֹ הַיּוֹד דְּגַשׁ כְּמוֹ הַיְהוּדִים (2 reg. 16, 6)
 הַיַּעֲפִים⁴⁾ הַיַּעֲרִים • (Jer. 26, 20) :
 f. וְאֵילֹ הָאוֹתוֹת שֶׁהֵן רַפִּיץ אֲפַעֲלִי שֶׁהֵן נוֹדְעוֹת הַלְוִיִּם (Num. 8, 15)
 הַשְּׁלֵבִים⁵⁾ (1, reg. 7, 28) הַנְּשִׂמוֹת⁶⁾ (Jer. 33, 10) וְכֹל הַנּוֹהֵג מִנְהַגְן :

¹⁾ Ich bin zweifelhaft, ob ich die Formen von סְפְרוּ bis סְפְרוּ nicht für eine Randbemerkung, die vielleicht gar nicht von Danasch herrührt, halten soll. ²⁾ יַעֲשֶׂה. ³⁾ Vergl. unten No. 120 p. 41
⁴⁾ Unsere Ausgaben haben הַיַּעֲרִים; aber die von Sal. de Norzi auch הַיַּעֲפִים. In dessen Bemerkungen (מנחת ש) lesen wir zu dem Worte: הבסוד כתוב במעשה אפור פ' (פרשה) ל' כי במקצת ספרים הבי"ה דגושה עכ"ל (ער כאן לשונו). אמנם בספרים מדויקים כ"י רפה וכן מנאו רד"ק במכלול דף ס"א עם הרפויים ובלא געיא וכן המעט ממך שבסמוך: „Im Buche מעשה אפור e. 30 (verf. von Profiat Duran, genannt Esodi, ed. Dr. Jon. Friedländer und Jac. Cohn. Wien 1865) ist bemerkt, daß ב des Wortes הבסוד in einigen Ausgaben Dagesch habe, aber in correcten Handschriften hat ב kein Dagesch; und so zählt es R. D. Kimchi in Michlol p. 61 unter den Worten auf, welche raphe sind und kein Metheg haben, u. ver- artig ist auch המעט geschrieben, welches kurz darauf folgt.“ (Iob 15, 11). ⁵⁾ Für die יַעֲפִים, was sich im A. X. nicht findet, ist vielleicht הַיַּעֲלִים 1 Sam. 24, 3 zu lesen. ⁶⁾ In den gebräuchl. Ausg., auch in der von Sal. de Norzi steht: הַשְּׁלֵבִים. Dieser bemerkt jedoch zu dem Worte: ובמקצת (בספרי ספרד) ובמקצת ספרים כ"י השי"ן בדגש ובספרים אחרים רפה וכן חבריו שבענין: „Beim ה in השלבים steht kein Metheg in spanischen Ausgaben, u. in einigen mnsch. hat ש Dagesch, aber in andern ist es raphe, u. ebenso dasselbe Wort in demselben cap. ⁷⁾ Ebenso ist הַשְּׁלֵבִים in unsern gew. Ausg. geschrieben, doch in der von Sal. de Norzi

י וזה המם הרפה ¹⁾ שְׁרַכְבָּה ²⁾ על מִפְעֵל או מִפְעַל הַמְקַרָּה
 (Ps. 104, 3) הַמְתַּלַּךְ (l. e.) הַמְכַסֶּה שָׁמַיִם. (Ps. 147, 8):
 h וההפרש בין הַמְלֵאָה הַזֹּרַע • (Deut. 22, 9) וּבֵין בִּבְמֵן הַמְלֵאָה
 (Koh. 11, 5) שְׁהוּא דָגֵשׁ הוּא אִז מִפְנֵי הַנְּשֹׂאִי וְהַמוֹנָה:
 i. וּמֵן הַרְפִּיִים בְּמִכְשָׁפִים (Mal. 3, 5) לְמַסְלָה (Jerem. 31, 21)
 לְמִמּוֹתַיִם • (Iob 33, 22):

k. וּלְגַעִיָּה בְּשִׁמוֹת הַנּוֹדְעוֹת בְּתוֹכָהֶן הַכֹּר שְׁחַעֲשֵׂה חַיִּיבָה שְׁאֲחֲרִיָּה
 דָּגֵשׁ וּבִסּוֹף רֶפֶה כְּמוֹת רֶפֶה לְמִים (2 reg. 2, 21) דָּגֵשׁ בֵּין מִים
 לְמִים (Gen. 1, 6) רֶפֶה • וּמִתּוֹק לְנֶפֶשׁ (Prov. 16, 24) דָּגֵשׁ וְכֹל טַמָּא
 לְנֶפֶשׁ (Num. 5, 2) רֶפֶה וְאַתְּנָה ³⁾ בְּאוֹת שְׂאֵת שְׂכֹלוֹ הוּא רֶפֶה •
 וְלִשְׂאֵת ⁴⁾ וְלִסְפַּחַת (Lev. 14, 56) בֶּשֶׂר חַי בְּשֵׂאֵת • (Lev. 13, 10):
 l. וְכֹל דָּבָר אֲשֶׁר תִּרְכַּב עָלָיו הַמִּים דָּגֵשׁ • כְּמוֹ מִבְּשֵׂר הַמְלוֹאִים •
 (Exod. 29, 34) הַסִּירָה מִגְּבִירָה • (2 Chron. 15, 16) חוּץ מִשְׁתֵּי תִיבּוֹת

במקצת ספרים ה"א בלא **הַנְּשִׂמוֹת**. Dazu lesen wir die Anmerk.:
 מאריך והנו"ן ברגש ובס"ם (ובספרי ספרד) ה"א במאריך והנו"ן קלה:
 „In einigen Büchern steht bei ה kein Metheg und Nun hat
 Dagesch u. in spanischen Ausg. steht bei ה ein Metheg und
 Nun hat kein Dagesch.“

וְאַתְּנָה ³⁾ • שְׁרַכְבָּה ²⁾ es muß wohl heißen: רֶפֶה l. ⁴⁾
⁴⁾ In einigen Bibelausgaben (Polygl. Lond., van der Hooght, Halm) ist וְלִשְׂאֵת und וְלִשְׂאֵת geschrieben; in andern (Döderlein, Bürklin, de Norzi) וְלִשְׂאֵת und וְלִשְׂאֵת. Sal. de Norzi bemerkt zu Lev. 14, 56. לשאא ר' ראיתי וכן ראה וכן ראיתי. במקצת הספרים וזהו ג"כ (גם כן) דעת רד"ק במכלול דף נ"א ובתלים כומוז ק"ח וכן כתב בעל א"ת (איר תורה) וגם ר' יונה הכיאו עם „Das Lamed hat kein Metheg u. ו ist raphe. So habe ich es in einigen Büchern gesehen, und das ist auch die Ansicht R. D. Kimchi's in Michlol p. 51 und in der Erklärung von Ps. 108. So schreibt auch der Verf. von אור תורה (Lonsano verfaßte es, herausgeg. ist es im Sammelwerke שְׁפִי ירושׁ Vened. 1615. vgl. pag. 18). Auch R. Jona führt es (cf. Ha Rikmah p. 166) an mit andern Worten, bei denen nach der Regel Dagesch stehen sollte, und es steht nicht“. Zu Lev. 13, 10 sagt er außerdem noch: וכ"כ (וכן כתב) המאירי ולויה חן שער א' פ' (פרשה) ט' (nur handschriftl. vorhanden) und der Verf. von לְיָיִת ספר (Imm. di Benevento; herausgegeben ist die Schrift Mantua 1557) Abshn. I. c. 9.

מבציר אביעור (Jud. 8, 2) והנודע ^י מגבורתם ^י (Ez. 32, 30) אם אמרנו לדחוק המשקל על משקל מבציר ואנו נחפוץ דגש מכרית רפה יעבר וכן אם אמרנו מגברים רפה ואנו נחפץ מגרולים יעבר גם הוא: ^m ואם הצרכתה למילה נקבה ראוי לך להוציא הָרָא שבה. ואם לא הוציאנה יש לך לומר כמות ותחמרה בחמר. (Exod. 2, 3) ואנחתה (Jes. 21, 2) ויקרא לה נבח. (Num. 32, 42) לבנית לה בית. (Zach. 5, 11) ויאמר לה בעו. (Ruth 2, 14) נעניתי לו בה. (Ez. 14 4): ⁿ ותאמר ה' קָנְנִי ^י (Prov. 8, 22) עָנְנִי ^י (Ps. 118, 5) ככסני (Ps. 51, 4) טהרני (l. e.) חוץ מאותיות הסמוכות כמות דגני אלהים (Gen. 30, 6) תבעתני ^י (Job 9, 34) הנני בני (Gen. 22, 7) וחבירו ממני ודי נֹו במקרא כולה:

^o וממנו שהוא בלשון אנחנו ובלשון הוא כל שהוא דגש וזה חילוף לכל הלשון. לפי שאנו אמר' ^י בלשון הוא ויחננו (Job 33, 24) דגש. וכן תאכלנו (Deut. 5, 22) רפה ללשון אנחנו ותאכלנו (Deut. 28, 39) דגש ללשון הוא. וכן תננו (Ps. 44, 12) רפה ללשון אנחנו חננו ^י דגש מאכל לעם לציים (Ps. 74, 14) ללשון הוא. ובוה המקום לעולם תהא דגש סמוך לסגול. והרפה סמוך לצרי ^י חוץ מג' מקומות הננו שהיא קרואה בלשון ^י אנחנו והיא דגשין ובסגול הננו עבדים. (Gen. 44, 16) הננו לך לעבדים. (Gen. 50, 18) הננו ועלינו. (Num. 14, 40) אבל ממנו כשהזכרתי לך כלו דגש. ואנשי מורח קירין אותו בדגש מה שהיה קרוי על לשון זכרוא ^י וקורין ברפה מה שהיה קרוי על לשון אנחנו:

109 ורע כי כל מילה שתיכנס בתוך הדברים לא הוסיף במעם כלום כמו אאמצכם כמו פי. (Job 16, 5) טעמו כפי. וכמוהו ידי שמתו למו פי. (Job 40, 4) טעמו לפי. כמו אפל. (Job 10, 22) כמו אש. (Ps. 79, 5) כמו מדמנה. (Jes. 25, 10 Keri) למו פי. ^י

¹) Vielleicht ist הנודע unächt. ²) Es ist nun klar, daß die Randbemerkung מבציר אביעור, welche sich oben p. 33 No. 107 vergl. Anm. 5 im Texte fand, überflüssig ist. ³) עָנְנִי und קָנְנִי l. ⁴) am Rande steht dazu: על שם. ⁵) חכעתי ⁶) אומרים. ⁷) הַתְּנִי l. ⁸) על לשון הוא l. ⁹) על שם. ¹⁰) ist zu streichen, oder dafür vielleicht למו ארב Job 38, 40 zu lesen.

למו חרב • (Iob 27, 14) כמו נטע • (Iob 14, 9) סמוך כמוהם •
(Jud. 8, 18) טעמו כהם :

110 ומפארין העברים מדבריהן דברים כתחילתן מסוכנות ואומי¹⁾ באודנו אהודנו ועשו הוא הזה כאופני הצירוף ואז תאמר²⁾ אהודנו אהודך אהודה³⁾ אהודכם אהודכן אהודנה אהודנו⁴⁾ אהודם אהודן • וכן אומי⁵⁾ ביושיע יהושיע (1 Sam. 17, 47) יהודה לתפלה (Neh. 11, 17) עמים יהודך • (Ps. 45, 18) ואומי⁶⁾ ממנו יהודנו⁷⁾ יהודך יהודה⁸⁾ יהודכם יהודכן יהודנו יהודנה יהודם יהודן יהודנו יהודכם יהודוכם יהודות⁹⁾ יהודין • ונאמר מן יהושיע אהושיעך וכל הצירוף והסמיכה • ואומי¹⁰⁾ על משקל יהושיע יהופיע וממנו אהופיע • ואומי¹⁰⁾ יהודיע אהודיע • ואומי¹⁰⁾ אוכיה ואהוכיה אהוכיך וכל חכם אהוכיה במלי • ולא לצים משנאי האלחים • מי כהחכם (Koh. 8, 1) להחכם אשר ישחה דבריו ולא ישחה במזרק דם גפנים • ומן המפוארין כלהם (2 Sam. 23, 6) ועיניהו (Iob 24, 23) רום ידיהו נשא • (Hab. 3, 10) ורגליו¹¹⁾ ומעוהו ושולוהו¹²⁾ ושפתיהו ושניהו ואזניהו ופניהו ושוקיהו ואזרועיהו • ומן המפואר תגמולוהו • (Ps. 116 12) ועל משקלו תחבולוהו תחמולוהו תשלמוהו תעלומוהו • ורבים כאלה • ומן המפואר יצרנהו (Deut. 32, 10) וארממנהו • (Exod. 15, 2) ומן המפואר באו הניעמו (Ps. 59, 12) והורידמו • (I. c.) ענבימו¹³⁾ (Deut. 32, 32) וגרשתמו • (Exod. 23, 31) עֲזָמוּ¹⁴⁾ (Ps. 89, 18) אז ידבה אלימו באפו • (Ps. 2, 5) ובחרונו יבהלמו • (I. c.) השיחמו • (Ps. 21, 10) שיחמו נדיבמו (Ps. 83, 12) נסיכמו¹⁴⁾ (I. c.) שיחמו¹⁵⁾ עלימו (Iob 20, 23) ענבימו¹⁵⁾ כרמימו¹⁵⁾ ובניך הכינמו ישרים אז השיחמו והניח בצל גפני כרמימו להריח בשמימו :

אהודני¹⁾ b. h. ואומרים • ²⁾ mir scheint nach zu fehlen תאמר • ³⁾ I. und das folgende Wort אהודני³⁾ punktirt werden zu müssen. ⁴⁾ I. אהודך • ⁵⁾ I. אהודכם • ⁶⁾ I. אהודנו • ⁷⁾ I. אהודן • ⁸⁾ I. אהודה • ⁹⁾ I. אהודות • ¹⁰⁾ I. אהודים • ¹¹⁾ I. אהודים • ¹²⁾ I. אהודים • ¹³⁾ I. אהודים • ¹⁴⁾ I. אהודים • ¹⁵⁾ I. אהודים •
¹⁾ auch hier fehlt wohl vor יהודני wie zu punktiren ist, יהודני¹⁾ • ²⁾ auch hier fehlt wohl: Vor רגליו¹¹⁾ fehlt wohl: מעיהו ורגליו¹¹⁾ und מעיהו ורגליו¹¹⁾ ist zu lesen: ומעוהו ושולוהו¹²⁾ • ³⁾ In unfer Ausg. ענבימו¹³⁾ steht in vielen edd. K. • ⁴⁾ In unsern Ausg. נסיכמו¹⁴⁾ aber נסיכמו¹⁴⁾ edd. K. • ⁵⁾ In unsern Ausg. שיחמו¹⁵⁾ aber שיחמו¹⁵⁾ edd. K. •
vielleicht sind beide Worte unächt, und zwar jenes aus dem vorher-

111 נאמר ¹⁾ על עשייתני שמעתיני השמעתיני ²⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ ³⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ
אֲשַׁמְעֵנּוּ ד' פנים :

112 רק אשר הדע ⁴⁾ עד דדתה • (Deut. 20, 20) עד
דת חומתך • (Deut. 28, 52) אמ' חכמ' ⁵⁾ ז'ל עד הצות
(Mischna Beracoth 1. 1) ממושך נכון לפי שהוא מוכרת • וכמוהו אכול
בשר ושחות יין • (Jes. 22, 13) וכמוהו פתות אתה פתים • (Lev. 2, 6)
ראות רבות ולא תשמיר פקוח אזנים • (Jes. 42, 20 Keri) וכן וכלות
אליהם כל היום • (Deut. 28, 32) וכן נעשה מן הסמוך כל מכרת נעשה
מן לבנות לה בית (Zach. 5, 41) כָּנֹת על משקל רבו בנות
(Prov. 31 29) ומן לקנות חכמה (Prov. 17, 16) קָנֹת במשקל שָׁנֹת
שהוא איסוף שנה מכרת וקנות שהוא מן קנים מן הסמוך כפתריהם
וקנותם (Exod. 25, 36) ומן לעשות (Gen. 2, 3) עשות ומן לחסות
(Ps. 118, 8) חסות • ורבים באלה אתה עושה • עת שחצטרך לה :

113 אנא זכרתי הזכרתי אזכור אזכיר זכרתיני הזכרתיני אזכרנו ⁶⁾
אזכירנו ⁷⁾ זכרנו הזכרנו נזכור נזכיר • אתה ו זכרת הזכרת • ד' בעתיד
זכור הזכיר הזכור הזכיר • את שנים בעבר זכרת הזכרת • ד' בעתיד •
זכרי הזכירי הזכירי הזכירי • אתם • שנים בעבר • זכרתם הזכרתם •
ד' בעתיד • זכרו הזכירו הזכירו הזכירו • אַתְּנָה ו' • זכרתן הזכרתן •
ד' בעתיד • זכרונה ⁸⁾ הזכירנה הזכירנה • להוא ד' • ב' בעבר •
זכר הזכיר • ב' בעתיד יזכיר יזכור • ⁹⁾ להיא ד' • ב' בעבר • זכרה
הזכירה • ב' בעתיד תזכור הזכיר • להם ד' ב' בעבר • זכרו הזכירו •
ב' בעתיד יזכרו יזכרו • להן ד' ב' בעבר זָכְרוּ הזכירו • ב' בעתיד
תזכרנה תזכירנה • הבל מַח' • מהן ד' לא אמרן מ' ר' סעדיה ז"ל
נהו נב וקן המילות הפשוטות • ⁹⁾ :

gehenden כרמינו durch Unaufmerksamkeit der Abschreiber entstanden. Ebenso ist schon da gewesen und hier zu streichen.

¹⁾ Die Worte על עשייתני bis פנים ד' scheinen mir hier nicht am rechten Plage zu sein; ich halte dafür, daß sie nach No. 113 gestellt werden müssen, siehe Anm. 9 hier. ²⁾ השמעתיני. ³⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁴⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁵⁾ רק עץ אשר הדע. ⁶⁾ אמרו חכמינו. ⁷⁾ זכרנו הזכרנו. ⁸⁾ זכרונה. ⁹⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ¹⁰⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ¹¹⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ¹²⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ¹³⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ¹⁴⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ¹⁵⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ¹⁶⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ¹⁷⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ¹⁸⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ¹⁹⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ²⁰⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ²¹⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ²²⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ²³⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ²⁴⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ²⁵⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ²⁶⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ²⁷⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ²⁸⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ²⁹⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ³⁰⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ³¹⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ³²⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ³³⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ³⁴⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ³⁵⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ³⁶⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ³⁷⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ³⁸⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ³⁹⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁴⁰⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁴¹⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁴²⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁴³⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁴⁴⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁴⁵⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁴⁶⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁴⁷⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁴⁸⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁴⁹⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁵⁰⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁵¹⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁵²⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁵³⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁵⁴⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁵⁵⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁵⁶⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁵⁷⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁵⁸⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁵⁹⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁶⁰⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁶¹⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁶²⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁶³⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁶⁴⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁶⁵⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁶⁶⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁶⁷⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁶⁸⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁶⁹⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁷⁰⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁷¹⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁷²⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁷³⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁷⁴⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁷⁵⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁷⁶⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁷⁷⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁷⁸⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁷⁹⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁸⁰⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁸¹⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁸²⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁸³⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁸⁴⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁸⁵⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁸⁶⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁸⁷⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁸⁸⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁸⁹⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁹⁰⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁹¹⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁹²⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁹³⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁹⁴⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁹⁵⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁹⁶⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁹⁷⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁹⁸⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ⁹⁹⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ. ¹⁰⁰⁾ אֲשַׁמְעֵנּוּ.

114 ואמר לא יבא על המעשים מן בה'וכ ל'מש בלתי ה'וש.
ואנחנו נראה כולן שיבואו עליהן מן דין ההלכותא. (Jos. 10, 24) וכי
הכזעקתה ה'ב'אה (י' אלי (Gen. 18, 21) מעש עבר. וכמיהו הש'בה
משדי מואב (Ruth 1, 22) שהוא מעש עבר. ופתרונו אשר שבה
וכשיעבר הש'בה כן יעבר השמה (י'. (Jes. 51, 10) ודע כי כל מילה
הנוסף עליה ראוי להוסיף עליה ה'ב'ל'. (י' וכאשר נאמר השמעה
נאמר בשמעה וכשמעה ולשמעה. ויצרף כן באופני התולדה כולה.
נאמר כשמענו כשמעוני כשמעונו (י' כשמעתים. השמענום השמענוכם
שפתרונו אשר שמענו אתכם. (י')

115 ואמר בחילופין כי הנון תתחלף בלמד. כדכתיב כי היה
דבר המלך נחוץ. (1 Sam. 21, 9) כמות לחוץ. ונעשה נחצתי במקום
לחצתי. לפי שנון שבנחוץ מעיקר המילה היא אצלו. ואנחנו נראה
כי אינה מעיקרה. ונאמר בפתרונו כי היה דבר המלך חצוי כמו
והצית את המלכות. (Num. 31, 27) געלתני (י' אעבר העכרתך כחטאתיך
הוגעתי בעונותיך. בני יצאוני ואינם. כי ארץ הנגב נחטני. כמות נחוץ.
ונשור מן יטור. ונדוד מן ידור. ונתוץ מן יתוץ. הבן ולמוד :

116 ופירש נערמו מים (Exod. 15, 8) כמו ערמות. כלומי
שנעשו כערמות :

117 ופירש ותען להם מרים. (Exod. 15, 21) וענתה להם. ואני
אומר כי הוא שבהה. וכמוהו כרם חמר ענו לה. (Jes. 27, 2) אשר פירושו
ענו אותה. ואמר בן עזיאל שבתו לה. (Tharg. Jon. zu Jes. 27, 2)
והוא האמת :

118 ופירש ארך האבר (Ez. 17, 3) על אברתו. (Deut. 32, 11)
ואני אומר כי קיבוץ אבר אָבְרִים. ואינו כשאומרים אָבְרִים :

119 וכן ה' הושיעה המלך יענו ביום קראנו. (Ps. 20, 10)

ה'ב'אה. השמה מעמקי ים. ¹) Nun ist deutlich, daß die Randbemerkung, welche oben p. 33 nach No. 107, nach den Worten נקודות stand, vgl. Anm. 5 daselbst, überflüssig ist. ²) Es muß wohl gelesen werden: בכללם. ³) lies פִּשְׁעֵי־יָדַי. ⁴) Mit diesem Abschnitte hängt genau zusammen No. 124. p. 43 vgl. Anm. 2. ⁵) Die hier klein gedruckten Worte gehören nicht hierher, sondern, wie ich glaube, zu No. 134 p. 47; siehe daselbst Anm. 5.

ופתרונו כי הוא לשון בקשה . אי י' אדוננו אי מושיענו אי מלך .
 שיעננו בכל יום קראנו . וכמורה מה לך הים כי תנום . (Ps. 114, 5)
 מה לך אים כי תנום ואי ירדן כי תסב לאחור . (ef. v. c.) וראה י'
 בני כי כאשר ההשגות שביסוד ארץ סאפילה לא יוציאו מעיקר אפל . כן
 ההשגות שכצלמות לא יוציאו מן צלם . וכמורה האזינו השמים (Deut. 32, 1)
 כלומר שמעו אתם שמים . וכן שמעו זאת הזקנים . (Joel 1, 2) אי
 זקנים . וכן מארבע רוחות באי הרוח . (Ez. 37, 9) אי הרוח . ויש לנו י'
 שנעלם ממנו הרכה מן המאמרות שביינו על שיקולן כמות לי נקם ושלם כמות
 שילום . וכמורה ולא את בקיטר שהוא כמות קיטור . ואין לעקר בהם דרך .
 ואם אמר אומר איך יאמר כמאמר שיכנה עלי קטר נאמר שמע מאמר משולש .
 והיה ראוי לכנות השזועת על משקל חלבושת ושמוענית על משקל קדורנית .
 וכמורה קומו השרים משחו מגן . (Jes. 21, 5) אי שרים . היה לו י' להשלים
 מאילו קע לפי שאמר לא מצאתי בלתי קסט . ומאמר הכתוב הכאה והשכה
 ושנעלם ממנו שהיה לו להוסיף על השמות עד מתי התחמקין הבת השובבה
 (Jer. 31, 22) אי בת אי שובבה . וכן החרשים שמעו והעורים .
 (Jes. 42, 18) אי חרשים ואי עורים . הא הקריאה כמות הדור אתם
 ראו . (Jer. 2, 31) אי הדור . ואינו ידיעה כמו הדור הרע הזה
 (Deut. 1, 35) לפי שיש בזה המקום הא הידיעה והא הקריאה י' בפסוק
 אחד והוא ויאמר ה' אל השמן יגעה ה' כך השמן (Zach. 3, 2) הראשון
 ידיעה והשני קריאה :

120 ואמר בכתב צחות לשון הקדש שחיבר בשער ידיעת רגש

1) Für י' schreibt Aben - Esra in Sephat Jether Nro. 91 p. 24 b א; es ist aber י' richtig . Auch im Thalm. B. Rosch haschana 19 a (אי שמים) findet י', wie hier gebraucht.
 2) Auch diese klein gedruckten Worte sind hier am falschen Orte ; nach meiner Ansicht müssen sie nach Nro. 124 p. 44 gestellt werden ; ich habe sie als Nro. 125 a angeführt, siehe dort die Anm. 3) Ebenso ist für diese klein gedruckten Worte hier eine ungeeignete Stelle ; ich glaube, daß sie nach Nro. 122 angebracht werden müssen ; daher siehe p. 43 Nro. 123 a. b. in den Anm. das. 4) Die Worte היה לו bis השמות על gehören ebenfalls nicht hierher ; ich meine, daß sie den Worten folgen müssen, die hier vor ihnen an unrechter Stelle waren ; daher siehe p. 43 Anm. c. 5) Hier finden sich am Rande die Worte: גם שנאמר היושבת בגנים חברים (Cant. 8, 13), נהחבר היא הקריאה והא הידיעה.

ורפה • כל מה שהיה מן השמות מן לשון שאלה בתמרה ¹⁾ כמות הגוי גם צדיק (Gen. 20, 4) הוזה אחיכם (Gen. 43, 29) הָרַם האנשים • (2 Sam. 23, 17) הָכַל היום • (Jes. 28, 24) וכל הרומה להם ואמת אמר בזה הדבר • עוד אמר הויז ממה שהיה האות הראשון בשוא כי יהיה הגש • כאמרך הַבְּצַעְקָתָהּ • (Gen. 18, 21) הַבְּתַנַּת בִּנְךָ • (Gen. 37, 32) הַלְבֵן • (Gen. 17, 14) הַקָּרַב כַּח • (Iob 23, 6) הַקִּבְחִים • (Am. 5, 25) הויז מן הַבְּסוּד ²⁾ אלוה השמע • (Iob 15, 8) תנאי על תנאי רפה • וזו טעות גדולה לפי שאנחנו שמות תחלת אותותיה שוה והן רפין כאמרך הַקְּוֹנָה • (Gen. 34, 31) הַמַּעַט מִמֶּךָ • (Iob 15, 11) הַמַּעַט קַחְתָּךְ • (Gen. 30, 15) הַבְּעַד עַרְפֵּל • (Iob 22, 13) הלאל יסבן גבר • (Iob 22, 2) הַלְמַעַנְךָ • (Iob 18, 4) הַלְעוֹלָם • ³⁾ (Ps. 85, 6)

¹⁾ *lies* ובתמרה; nach diesem Worte muß ergänzt werden: הוא רפה. Der ganze Satz ist sehr unklar; Dunasch meint: כל אות הראשון מן השמות שהיה אחר הא מן לשון שאלה ובתמרה הוא רפה: ²⁾ Ueber הבסוד siehe oben p. 34 No. 128 d. Anm. 4. ³⁾ Hier müssen nun folgen die in Zeile 1 p. 42 stehenden Worte: 'הַלְעוֹלָם יוֹנַח ה' (Ps. 77, 8), an die sich dann anschließen die nächsten klein gedruckten Worte: (Gen. 27, 38) הַבְּעַד הַקְּוֹנָה שראה הַבְּרַכָּה אחת היא לך. Von den letzteren Worten ist הַבְּעַד הַקְּוֹנָה sicher eine überflüssige Glossa und zu streichen; denn הַבְּעַד und הַקְּוֹנָה waren schon angeführt und שראה scheint aus dem folgenden כשחראה durch Nachlässigkeit entstanden zu sein. Was endlich das letzte Citat Gen. 27, 38 anlangt, so ist in unsern gebräuchl. Ausg. הַבְּרַכָּה geschrieben, in der von Sal. de Norzi aber הַבְּרַכָּה. Dieser bemerkt dazu: הַבְּרַכָּה ה"א בנעי"א והבי"ח בשוא לכוּ ורפה בספרים מדוייקים: וכן הוא במכלול דף ס"א ובמעשה אפור פ' (פרשה) ל' וברב פעלים לא „Das ה in הַבְּרַכָּה hat Gaja und ב ist mit Schwa simplex punktiert und hat kein Dagesch in den genauern Ausgaben; und so ist auch in Michlol p. 61 geschrieben und in Maaseh Ephod (vgl. oben p. 34 Anm. 4) cap. 30 und in Rab Paalim (verfaßt von Jos. Sarko (zum größten Theil nur handsch.), nicht wie in Minchat Cohen (verf. von Josef b. Senior ed. Kurutshesme bei Constantinopel 1598), wo das ב mit Chatepb - Patach punktiert ist.“

ורבים כמו זה תחילת אותותיה הַלְעֹלָמִים יִנַּח ה'. (י' מנוקדות בשוה והם רפיין. כשתראה התבונן בני ואת האלהים ירא. ולב טהור לך ברא. ובל דברה על אופניה קרא. בְּעֵד הַכֹּזֵנָה שראה הַכֶּרֶה אחת היא לך. י')

a. 121 וראה שם גפני לשמה. (Joel 1, 7):

b. 121 וראה ואמרת אליו השמר והשקט אל־תירא. (Jes. 7, 4) לפי שרב סעדיה ג"ע פירש בו השמר והשקט. וקידם השמר. ואיך יאמר אחרי כן אל תירא. ואל תירא הוא כמות לא תגור יצא מזה הדבר דברי האומר השמר ואל תשמר וזה פריך. אבל אני אומר שפירושו שקוט על שמריך. כמו שאנן כואב מנעוריו ושקט הוא אל שמריו. (Jer. 48, 11) וזה פירוש ראוי לו. ואילו היה ניקוד השמר והשקט אחד כמו כל השמר שבמקרא נקוד בשלוש נקודות תחת הַמָּם והטעם בשין. וזה נקוד בשתיים וטעם המלה על הַמָּם. הט אונך ושמע דברי חכמים:

122 ותמהתי מִמָּאֲרוֹ. כי אמר לא מצאתי בצירוף מילה אחת שיגיע מספרם בצירוף ²⁾ קָטָט ותהיה קָע. ואני מברר לשומעים איך יתוסף לו אלפים מן המילות המצורפות מן שמע לפי שאמר בתחילת צירוף פשוטותיה. שמעתי השמעתי במעש שעבר. ובעתיד להבא אשמע אשמיע. וראוי לצירוף הזה שיוסף במעש שעבר שמע ³⁾. ופתרונו כמו השמיע. ויוסף במעש הבא אשמע ⁴⁾ ופתרונו אשמיע. ועוד יהלך על זה הפירוש כולו. והאומר כי ר' סעדיה וצ"ל הניח שמע ⁵⁾ שהוא כמות השמיע. ותניח אֲשַׁמַּע ⁶⁾ שהוא אשמיע. שפתרונו שוה ונסתפק באופן אחד מן השיני. ונשיב בו הטענה ונאמר. אילו הייב ר' סעדיה שלא יבוא מן המילין בלתי שחלפו ביטוייו ⁷⁾ ונשוו ⁸⁾ טעמיו ⁹⁾ לא צירף מן מילה יִטְ אלף מילה קָטָט מילה. ובירור דבְּרִי ¹⁰⁾ כי הביא מה שנתחלף בלשון והשוה בטעמים שהביא המאמרות העומדות שהם לא עברות ולא עתידות. כמות שָׁמַע ¹¹⁾ ושכוע ושמעונים ושמעניים ושמיעה ומשמע ומשמעת שביטוייהם מתחלפין ומעמידן

¹⁾ Siehe die vorige Anm. ²⁾ Nach בצירוף fehlt wohl:

יִטְ אלף; auch ist vor קָטָט und קָע weggelassen worden; לְשַׁמַּעְתָּ פִּן

שָׁמַעַן und כְּטוּיִן es soll wohl heißen und ³⁾ אֲשַׁמַּע. ⁴⁾ שָׁמַע. ⁵⁾ טעמיו ⁶⁾ טעמיו ⁷⁾

שָׁמַע ⁸⁾ דְּבָרֵי ⁹⁾; וחלפו וְלֹא נִשְׁוּ ¹⁰⁾ lies

שוין וריבוייה וחוספת ההשגות עליה עד שהגיעה אל הפועל העומד
מגיעות למעלה מעשרת אלפים מילה ⁴

124 ודע ³ כי מצאנו בה'וּכְלַמֵּשׁ אילו ה'וּ תיבות הרכבנה על
המעש שעבר. ממאמר הכתוב ההלכוּא אתו (Jos. 10, 24) בהכין לו
(2 Chron. 1, 4) ההלכוּ. פתרונו אשר הלכו עמו. ופתרון בהכין
לו שנתכן ותיקן לו. ועל משקל ההלכוּ נאמר הַשְּׁמְעוּ. ³ ויהיה פתרונו
כאשר שמעתי ⁴ המוליכך ⁵ בשמע ⁶ ועוד נצרפנו כאופני ונאמר
בשמעתי. ופתרונו אשר שמעתי וכן בשמעתיך בשמע ⁷ ובשמעתיכן

⁴ Nach dem Worte מילה müssen meinem Trachten nach als
neuer Abschnitt die Worte ויש לנו שנעלם וגו'. welche in A. 119 p. 40 zum 2. Male den Zusammenhang unter-
brachen und nach den Worten אי הרוח gefest sind; cf. Anm. 3
baselbst; diesen aber die Worte היה לו להשלים וגו'. folgen, welche
dort zum 3. Male den Zusammenhang störten und nach den Worten
אי שרים, vgl. Anm. 4 baselbst, stehen, also:

123 a. ויש לנו שנעלם ממנו הרבה מן המאמרות שהיינו על
שיקולן כמות לי נקם ושלם. (ושלם) (Deut. 32, 35) כמות
שילום. וכמוהו ולא (הלא) את הקיטר (הקיטר) (Jer. 44, 21)
שהוא כמות קיטור. ואין לעקר (לעקר) בהם דרך. ואם אמר
אומר איך נאמר (נאמר) כמאמר שיבנה עלי קטר (קטר) נאמר
שמע (שמע) מאמר משולש:

b. והיה ראוי לבנות תשמועת על משקל תלבושת (Jos. 59, 17)
ושמוענית על משקל קדורנית. (Mal. 3, 14):

c. היה לו להשלים מאילו קע לפי שאמר לא מצאתי בלתי קטם.
ומאמר הכתוב הבאה ² (Gen. 18, 21) והשבה ³ (Ruth 1, 22) ושנעלם
ממנו שהיה לו להוסיף על השמות:

a) Ueber die הבאה und השבה siehe oben p. 39 No 114.

²) Dieser Abschnitt hängt mit No. 114 p. 39 zusammen; Dunasch
behandelt hier noch einmal die dort besprochene Formenbildung.

³) וְהִשְׁבַּעְתִּי (4) לשמעו ⁴ אשר שמעו ⁵ המוליכך (Deut. 8, 15), ein hierher
nicht passendes Beispiel, scheint einem unkundigen Abschreiber anzuge-
hören; es ist zu streichen und dafür zu lesen: ועל משקל בהכין נאמר

⁶) וְבִשְׁמַעְתִּיכֶם ⁷) וְבִשְׁמַעְתִּיכֶם.

ובשמעתין ובשמעתיה ובשמעתים • וכן נאמר בשמעני ובשמענו ובשמעך
 ובשמעכם ובשמעו ובשמעה ובשמעם ובשמעך ¹⁾ ובשמעתני ²⁾ ובשמעתנו
 ובשמעתו ובשמעתרו ובשמעתן ³⁾ ובשמעתנו ובשמעתו ובשמעתן
 ובשמעתו ⁴⁾ ובשמעתו ⁵⁾ ובשמעתיהו ובשמעתוהו ⁶⁾ ובשמעתים
 ובשמעתין ובשמענוך ובשמענוהו ⁷⁾ ובשמענוכם ובשמענוכן ובשמענותן ⁸⁾
 ובשמענוהו ובשמענום ובשמענון • וכמו זה הערך בתוספת הוא
 בהשמענוך ולנקבה בהשמענוהו בהשמענוכן שמענוכן ⁹⁾ • כך תמצא זו
 המין כולו • וכן הערכנה בכף ובלמד וכו' תיבות בה' וכל'מ'ש • ואמר
 ר' סעדיה זצ"ל כי לא תרכב על זה הצירוף בלתי הה"א והו"א והש"ן
 והביא על דרך השאלה לא על דרך הידיעה באמרו השמעתו ושמעתו
 ששמעתו • ואני כבר פיענחתי בעירותי מן הנמצא בכתוב • כי הו'
 תיבות כולן רוכבות על העושים בצירופן • ולא יקשה מה שאמרנו
 בצירופו בלתי על פתי או קמן :

125 b. צלמות ¹⁰⁾ ביטוי מן צלם • עקלתון (Jes. 27, 1) מן עקל •
 אגרת ¹¹⁾ (Esth. 9, 29) אגרת • וכפרת (Exod. 25, 17) מן כפר • וקטרת
 (Exod. 30, 1) מן קטר • וקדרנית (Mal. 3, 14) מן קדר • ואחרנית
 (Gen. 9, 23) מן אחור • והארוד מכולן פרשדונה (Jud. 3, 22) מן
 פרש • משכלת (2 reg. 2, 21) מן שכל • משבורת (Gen. 29, 15)
 מן שכר • ¹²⁾ :

126 ואמר כי הייתי כנאד בקיטוד • (Ps. 119, 83) כמות נודד •

1) lies ובשמעני • 2) Es scheint punktiert werden zu müssen :
 ובשמעני • 3) es soll wohl heißen ובשמעני • 4) lies ובשמעני •
 5) lies ובשמענוהו • 6) lies ובשמעתי • 7) lies ובשמעני • 8)
 9) lies בהשמענון • 10) Vor צלמות ביטוי מן צלם sind meines Erach-
 tens nach die Worte einzufügen, welche oben in No. 119 p. 40
 das erste Mal den Zusammenhang störten und nach לאחור
 כי חסב לאחור stehen, vgl. Anm. 2 daselbst.

125 a וראה בני כי כאשר ההשגות שביסוד ארץ מא פ ליה (Jer. 2, 31)
 לא יוצאו מעיקר אפל • כן ההשגות שבצלמות לא יוצאו מן צלם :
 11) Nach אגרת fehlt • 12) Mit diesem Abschnitte sind verwandt
 die Worte: עלמות כמו קרות (Jes. 50, 3) עלמות (Jes. 2, 11)
 גבלות (Ps. 9, 1) גבלות (Exod. 28, 22) גבלות (Prov. 31, 27). Sie
 finden sich unten als No. 160 p. 55 vgl. Anm. 6 daselbst.

ואין בכל לשון העברים נאד כמו נודד • ואם היה נאד כמו נודד היה
אומר נד כדכתיב נע ונד • (Gen. 4, 12, 14) ופתרון כנאד בקיטור •
כמות נאד ¹⁾ החלב • (Jud. 4, 19) ואתה יודע כי הנאד בקיטור רע
הוא לו • לפי שמשנתנה דמותו ממה שהיה אל השחור • והליתה שבו
התיבש ויבונץ • ²⁾ כשנאמר צפד עורם על עצמם יבש היה כעץ •
(Threni 4, 8)

127 ואמר בפתרון כי אין חרצבות למוחם • (Ps. 73, 4) כי אין
קשר לשחחם ואומרין אולי יהיו כריאים :

128 ופירש במינים ועוגב • (Ps. 150, 4) כמו מינים • דיגמת
למינו • (Gen. 1, 11) ואי אפשר לסמוך על זה הפירוש • כי במקנים דגש
ומינים שהוא קיבוץ מין ברפה אבל נאמר כי הוא כלי ³⁾ מן כלי השיר •
ואין עלינו להביא עיקרו ויסודו ומאי זה מילה נבנה :

129 ואמר בפתרון האויב תמו הרבות לנצה • (Ps. 9, 7) מלשון
חרבן • ואינו ראוי לפתרו מלשון חרבן שהוא בפתח ⁴⁾ והוא קיבוץ

¹⁾ In unserm Ausg. ist נאד geschrieben; aber נאד findet sich auch in vielen cdd. K. ²⁾ ויבונץ ³⁾ כלי ⁴⁾ פתח bedeutet hier חטף פתח cf. oben p. 1. No. 2. In unserm gebräuchl. Ausg. ist חֲרָבוֹת geschrieben; in Dunasch's Ausgabe dagegen stand, wie es in 6 cdd. und 7 gedruckten Ausg. De Rossi fand, (vgl. variae lectiones) und wie es die Septuaginta und der syrische Uebersetzer gelesen haben, חֲרָבוֹת. Sal. de Norzi, in dessen Ausg. חֲרָבוֹת geschrieben ist, bemerkt in שׁי מנחת zu dem Worte: אמר בן לברט כי מצא חרבות בפתח בספר קדמון על כן פירש בו כמו חרבות צורים והנכו בעיני שהח"ת חטף בקמץ. הרא"ב בע ור' אלייא המדקדק כתב בהגהת שרשים שיש מחלוקת אם הח"ת חטף פתח או בחטף קמץ והוא לשון חרבן ע"כ (ער כאן) ואני מצאתיהו בכל מדויקים שלפני בחטף קמץ: „Dunasch ben Labrat sagt, daß er חֲרָבוֹת (Ps. 9, 7) mit Patach (Chateph Patach sollte es heißen) in einer alten Ausgabe gefunden habe; deshalb erklärt er es, wie חֲרָבוֹת Jos. 5, 2. Richtig aber scheint es mir, daß ח mit Chateph Kamez geschrieben werde. R. Aben - Esra (im commentar zu Ps. 9, 7) und R. Elia (Levita), der Grammatiker, schreibt in den Glossen zu Kimchi's Wörterbuch (Dav. Kimchi's Lexikon mit Noten ed. Elia Levita Venedig 1546), daß ein Streit obwalte, ob ח (in חרבות) mit Chateph Patach oder Chateph Kamez zu punktiren sei und „Zerflörung“ bedeute. Ich habe es in allen genauen Ausgaben, welche ich vor mir habe, mit Chateph Kamez punktirt gefunden.“

חרב • ונאמר בפתרונו כי חרבות שלאויב תמו ונכרתו לנצח • כדגמת
מה שנאמר לא ישא גוי אל גוי חרב וגוי • (Jes. 2, 4) וכן אמר בעת
שנתדלדלו אויביהן של־ישראל • כגן אם יראה ורמח וגוי • (Jud. 5, 8)
התבונן בני ובניה הואל • ושמור מצוית האל :

130 ואמר בפתרון כי יומם ולילה תכבר עלי ירך נהפך לשדי
בחרבוני קיץ סלה • (Ps. 32, 4) ותתהפך תכאיבני כחרב שלקיץ •
לא נחבר פירוש בחרבוני עד שזילף הבית בכף כשעשה כי בצלם •
(Gen. 9, 6) ופתרונו יתברר מבלי הילוף • לפי שהיה באותו העת
במדבר יהודה • ואמר נהפך לשדי בחרבוני קיץ נהפך להלוחית
מחיתי ¹⁾ בחרבוני קיץ • ופיר' ²⁾ לשדי להלוח • כמו לשד השמן •
(Num. 11, 8) וזה ברור הוא לא יסתפק בו בן אדם :

131 ופירש צעקו וה' שמע • (Ps. 34, 18) על הצדיקים • ואמר
כי הוא ישוב על שלפניו • עיני ה' אל צדיקים • (V. 16) ואשר ייאות לו •
שנאמר כי הוא ישוב על פני ה' בעושי רע • (V. 17) שכשחק"כה גזור
על הרשעים גזירות רעות להכרית מארץ זכרם • ואם צעקו והם
שבים אליו בכל לבם הוא שומע ומציל אותם מכל צרותם לפי שהוא
קרוב לנשכרי לב ואת דכאי רוח יושיע • (V. 19) וזה מניכר וידוע
מחסדי יוצרנו יתרום שמו ויתברך כי אם יגזור על אדם רעה ועשה
תשובה וצעק אליו • כי הוא ירחמנו וישוב מחרון אפו מן הרעה
שביקש לעשות לו כשעשה לאנשי נינוה וזולתם כשצעקו והתודו
ושבו ביטל מהם הגזירה וריחמם • אם לא שותי ודוממתי נפשי
כגמול וגוי • (Ps. 131, 2) ואחריו יהל ישראל אל ה' • (Ps. 130, 7) ושב
מחרון אפו וקצפו עליהם • וכן ראוי לפרש שתי משאות הללו כמוכות
מבלי פרודות והוא פני ה' בעושי רע ואפעלפיכן צעקו וה' שמע • ולא
ישוב על שלפניו בלתי על שלא־ריו יחכן לסמכו אליו וכן האמת להגיד
גודל חסדיו שליוצרנו יתעלה שמו ורוב רחמיו על בריותיו שמכעיסין
לפניו • ואם צעקו ושבו מחטאם ונחמו על רעתם כי מכניסם
תחת רחמיו :

132 אשרי תבחר ותקרב • (Ps. 65, 5) יש בו מילה צפונה •
ופיר' ³⁾ אשרי איש ⁴⁾ תבחר ותקרב • פלגי מים ירדו עיני על לא
שמרו הורחק (Ps. 119, 136) פיר' ⁵⁾ על אשר לא שמרו • וכמהו הנה

אשרי אֲשֶׁר ו. 4) וּפִירוּשׁ ב. 5) 3) יִפְרֵשׁ ב. 6) 2) סִפְחִיזִי 1)

הגבר לא ישים אלהים מעוזו • (Ps 52, 9) אשר לא ישים • וכן אשרי
הגבר ¹⁾ לא יחשב ה' לו עון • (Ps 32, 2) אשר לא יהשב • כי יכתירו
צדיקים ²⁾ • (Ps 142, 8) :

133 ואמר בפירושו לשון כלביך מאיבים מנהו • (Ps 68, 24)
עשה מנהו כמו מְנָהו כמו מנה אחת אפים • (1 Sam 1, 5) וזה מעות •
לפי שהצירוף מנה מנתו • ושנה שנתו • או תהיה כמו שנהו מנהו ולא
יעבור • כי בפסוק מילה צפונה מלב והיא תלוק והיא אז פירושו שלשון
כלביך תלוק מן האיבים מכנו לומר מן הדם שהקדים זכרו בתהילה •
ואמרנו מנהו כמות ממנו כשאמ' ³⁾ מנהם (Iob 11, 20) כמות מהם •
וזה הסמיכה היא העיקר כסמיכת מן מהם שהוא קיצור אות מן המילה
להקיל כשהפיל הא מן כלם להקל ולקצר ועמד על העיקר באמרו בקוץ
מונח כלם (2 Sam 23, 6) מן הם שהוא לשון זכר :

134 ובני דברי ⁴⁾ שנאה סבבני וילחמוני חנם • ⁵⁾ (Ps 109, 3)
יותר קושי מן בנין עשיתיני ⁶⁾ ולא אזכר שאמ' ⁷⁾ דבר מן שאילת
הכופרים והתשובה עליהם • ואני אזכר שראוי לקרות כחבי זה
תיקון השגות :

כי זה אלהים ⁸⁾ אלהינו הוא ינהגנו על מות • (Ps 48, 15) ישיבנו
לימי עולמים :

¹⁾ In den Ausg. אדם. ²⁾ Vielleicht ist die Stelle hier aufgeführt, weil Saadia oder Dunasch glaubte, daß קָטַר zu ergänzen sei, wie dies auch die Ansicht anderer Erklärer ist; cf. Aben-Esra's und Kimchi's commentar zur Stelle. ³⁾ d. h. קִשְׁפָּר. ⁴⁾ In unsern Ausg. steht ודברי; aber דברי findet sich auch in 4 cdd. K. ⁵⁾ Hier müssen wie ich glaube, die Worte folgen :

נעלחני אעבד ^{א)} העבדתיך (העברתני ל.) בחטאתיך ^{ב)} הוגעתני בעונותיך. (Jes. 43, 24) בני יצאוני ואינם • (Jer. 10, 20) Diese Worte stehen oben p. 39 No. 115 nach המלקוח את וחצית את vgl. Anm. 5 daselbst. a. d. h. ²² ²³ جَعَلْتَنِي عَبْدًا und ist die Erklärung des folgenden העברתני.

b. In unsf. Ausg. בחטאותיך; aber בחטאתיך haben viele cdd. K.

⁶⁾ Siehe oben No. 102 p. 27. ⁷⁾ d. h. שִׁפָּר. ⁸⁾ Die Worte כיוה אלהים bis לימי עולמים sind eine überflüssige Randbemerkung und zu streichen, siehe p. 48 No. 139.

135 כחער מלוטש עשה רמיה • (Ps. 52, 4) שהוא כורת מעוות.
וכמוהו אמ' ¹⁾ קשת רמיה • (Hos. 7, 16):

136 בספר ²⁾ כמו ספר • ואמ' ¹⁾ כמוהו לב לבתך • ³⁾
: (Ezech. 16, 30)

137 ואומר * חלוחי היא • (Ps. 77, 11) מן חלאים • שנות
ימין עליון • ⁴⁾ (L. c.):

138 וענותך הרבני • (2 Sam. 22, 36) אמר וענותך מן לשון
עניה • והוא מעיד על הנפת הואו:

139 פיר' ⁵⁾ ינהגנו עלמות ⁶⁾ (Ps. 48, 15) ישיבנו לימי נעורינו
כמו ימי עלומינו • ואראה כי בנינו מן ונעלמה מעיני כל חי • (Job 28, 21)
והנתכן לומר בפירושו • שמנדיגינו מנהג נהל לאט צפון ילאה ממנו
כל החכמים • ולפי שהניהוג כניהול ולאט ובצפון מאריך ימי הצדיקים
אחר קיצורן כשאמר יתברך ויתרומם שמו לעד כי כימי העץ ימי עמי
וגו' • (Jes. 65, 22) ועוד כי הנער בן מאה שנה ימות וגו' • (Jes. 65, 20)
וכאשר יהיה בעל קוצר הימים בן מאה שנה • כן יהיה בעל אורך
הימים בן אלף שנה על זה המידה • ועם אורך הימים ירבה זרעם
וצאצאיהם יפרחו וידגו • כדכתיב הקטן יהיה לאלף וגו' • (Jes. 60, 22)
ורבים כאלה:

140 ואמר בפירוש או הנסה אלהים • (Deut. 4, 34) הקב'ה •
עשה אלהים שבכאן קודש • והוא אינו אלא חול • ואין בו ספק •
ואם אמר אומר מאין אתה אומר כך • שהנסה מן נסיון • והיה
ראוי לומר זולתו • ונשיבהו ונאמר כי זה מצוי בכל המקרא כולו •

¹⁾ ד. ה. אמר. ²⁾ Für בספר muß, glaube ich, Ps. 56, 9
gelesen werden; vgl. hierzu übrigens unten p. 49 No. 145.
³⁾ ⁴⁾ Die Worte: שנות ימין עליון scheinen nur zu dem Citat
zu gehören und ständen besser vor חלאים. ⁵⁾ ד. ה. פירש.
⁶⁾ In der Randbemerkung p. 47 nach No. 134 ist
fälschlich als 2 Worte geschrieben; es hat es sowohl Saadias,
wie Dunasch als ein Wort aufgefaßt, wie es auch hier geschrieben
ist. Heber die Differenz in der Schreibung des Wortes עלמות als
ein oder 2 Worte siehe De Rossi: variae lectiones, Sal. de
Norzi: מנחה zu Ps. 9, 1 und Hupfeld's Erklärung der
Psalmen zu 9, 1 und 48, 15. Vgl. zu diesem Abschnitte
oben p. 21 No. 69. (* wohl

קרוי אלהים אחרים. כדכתיב קראו בקול גדול כי אלהים הוא • (1 reg. 18, 27) ואשר יברר זה הפירוש • אמרו או הנסה ופירושו או הנסה אלהים אחרים להוציא גוי מתחת ידי גוי כמסות ובאותות וגו' (Deut. 4, 34) ככל אשר עשה לכם וגו'. (l. c.) ובאמרו כך • נתברר שאלהים שבכאן חול • בני וחול וחול • ואל תאמר חול לקדש ולקדש חול • ואל תבהל בני כמצוות וכחול • ודבר אמת לעד תחול נחול :

141 אשמן¹⁾ אכזב • אוכרה • אורה • אפרה • ואחותי (Iob 13, 17) מן יחזה דעת • (Ps. 19, 3) ואאלפך (Iob 33, 33) מן מלפנו • (Iob 35, 11) ואפרים מן פרי • ואחנה (Hos. 2, 14) מן תנה • ואחמול מן תמול • ואזרוע מן זרוע :

142 וכת' ²⁾ ונתקדוהו • (Jud. 20, 32) על משקלו נאמר ונשמעוהו ונשמעוהו ונשמעום • והם נכרים • ונאמר השמעוהי על משקל תגמולוהי ³⁾ (Ps. 116, 12) :

143 דגחמים באלים • (Jes. 57, 5) אמר כי הוא מן איל על משכב זכור • ואינו אלא באלילים • כדכתיב ותנאף את האבן ואת העץ • (Jer. 3, 9) לפי שהפרשה כולה אמורה על עבודה זרה ואינו כמשכב זכור :

144 ופירש כי דור תהפוכות המה בנים לא אמן כם • (Deut. 32, 20) לא אמנה בהם • ואינו־כן • בלתי לא נאמן בהם • וריבויי אמונים ניצר ה' • (Ps. 31, 24) ובמשקלו כמעם אחר האמונים עלי חולע • (Thren. 4, 5) כאמרו כותשלה את אמתה ⁴⁾ • (Exod. 2, 5) ובמשקל אמן מן השמות אכוס בר (Prov. 14, 4) ואמן מצרים • (Prov. 7, 16) :

145 ומן השמות הזכרים שעשוין נקבות אור אורה • ארו ארוה • לב לבה • ספר ספרה • ⁵⁾ ענ עננה • ראש ראשה • פחד פחדה • רעד רעדה :

146 כחורי און ופיבסת ⁶⁾ • (Ez. 30, 17) כמו און • (Gen. 41, 50) והיא אלכסנדריה • לפי שאמר קודם • חול תחול סין ונא תדיה להבקע

nach מן נֶכֶב - אֶכּוּב wie nach שָׁקוּ אֶשְׁמֵן ¹⁾ nach מן פָּרַח - אֶפְרָח und nach מן יָרַח - אֶיֶרַח מן יָבַר - אֶיֶפְרָה ²⁾ d. h. אֶיֶרַח ³⁾ vgl. zu diesen Formen oben No. 66 p. 20. ⁴⁾ siehe oben p. 1 No. 1. ⁵⁾ vgl. oben p. 48 No. 136. ⁶⁾ So ist auch ופיבסת in vielen cdd. K. geschrieben; in unsern Ausg. aber findet es sich als 2 Worte ופי - בַּסְתָּ.

ונף צרי יומם • (Ez. 30, 16) ואחריו • ובתחפנתם השך היום • (V. 18)
ואחריו ועשיתי במצרים שפטים ¹⁾ (V. 19):

147 והמה משתחוויהם (Ez. 8, 16) יתכן להיות כמות משתחווים;

148 וגדופה ²⁾ (Ez. 5, 45) יתכן להיות כמות והיית ³⁾ ואת העיר

הזאת תשרף באש • (Jer. 38, 23) יתכן תשרף ⁴⁾ השליכהו אל
היוצר הזה • ⁵⁾ (Zach. 11, 13) אמר בן קריש יתכן להיות אל בית
האוצר • כמות אוצר ה' יבוא • (Jos. 6, 19):

149 והצרתו להם למעו ימצאו • (Jer. 40, 18) יתכן ימצאו

ביר אויב כרכתיב הנה ⁶⁾ אנכי ממציא את והאדם איש ביר רעהו
וביר מלכו ולא אציל מידם • (Zach. 11, 6):

150 a ואמר לצור עת נשברת מים ⁷⁾ (Ezech. 27, 34) יתכן

נשברת לפי שהדבר עמה הוא • ושר בהמות יחיתן (Hab. 2, 17)

יחית • לפי שהדבר עמו הוא • ובאשת נעורך אל יבגוד • (Mal. 2, 15)

אל תבגוד • וכמוהו וישר אל מלאך ושם ידבר עמנו • (Hos. 12, 5)

עמו • כימי צאתך מארץ מצרים אראנו • (Mich. 7, 15) הראנו ⁸⁾

והשליך במצולות ים כל חטאתם • (Mich. 7, 49) חטאתנו • אם לא

נכחד קימנו ויתרם • (Iob 22, 20) קימם • להכרית קימחם ויקומם •

וכמהו אשה יראת ה' ⁹⁾ (Prov. 31, 30) יראת אל • וכמהו כי יבשו

מאלים ¹⁰⁾ אשר חמדתם • (Jes. 1, 29) כי תבשו • וכמהו ואולם כלם

תשובו ובאו נא • (Iob 17, 10) כלכם תשובו • ה' הוננו ¹¹⁾ לך קוינו

היה זרועם • (Jes. 33, 2) זרוענו • ובא ה' אלהים ¹²⁾ וכל קדשים

עמך • (Zach. 14, 5) עמו • ראות רבות ולא תשמור פקוח אזנים ולא

ישמע • (Jes. 42, 20) כמו תשמע • כל ראש קרחה ¹³⁾ וכל בתף

¹⁾ lies במצרים שפטים. ²⁾ Bei dieser citirten Stelle fehlen die beiden vorhergehenden Worte וְהַיִּיתָה חֲרִיֶּפֶה; denn auf וְהַיִּיתָה grade kommt es an. ³⁾ וְהַיִּיתָה. ⁴⁾ תִּשְׂרֹף. ⁵⁾ הוּזָה ist zu streichen. ⁶⁾ In unsern Ausg. ist והנה geschrieben; aber הנה findet sich auch in 6 edd. K. ⁷⁾ lies מִיָּסִיִּים. ⁸⁾ הִרְאָנוּ oder הִרְאָנוּ. ⁹⁾ In unsern Ausg. מַאֲלִים; aber מַאֲלִים kommt auch in vielen edd. K. vor. ¹⁰⁾ In den Ausg. הִנְנֵנוּ. ¹¹⁾ In unsern Ausg. אֱלֹהֵינוּ; aber in 3 edd. K. steht dafür auch אֱלֹהֵינוּ. ¹²⁾ Unsere Ausg. haben וְכָל; aber וְכָל findet sich auch in sehr vielen edd. K. und in edd. De Rossi's ¹³⁾ lies קַרְחָה.

מדושה . (Ez. 29, 18) כנף . וכן ועפו בפתח פלשתים : (Jes. 11, 14)
 בכנף . שתי כתפות . (Exod. 28, 7) כנפות . ואם לא יגאל . (Ruth 4, 4)
 תגאל . לכן הגני יוסיף להפלא . ¹⁾ (Jes. 29, 14) אוסיף . והרפתך
 ממצביך ²⁾ וממעמדך יהרסך . (Jes. 22, 19) אהרסך . משובח
 ישראל הולכה היא ותזני שם . (Jer. 3, 6) ותזן שם . כמו ותזן אהלה .
 (Ez. 23, 5) לפי שהוא הגדה . ולא תאמר ותזני אלא למי שתדבר
 אליו . הגני יוסיף על ימך . (Jes. 38, 5) אוסיף :
 6. ויחיד ורבים . כי יסיר את כנך מאחרי ועברו . (Deut. 7, 4) ועבר .
 וכן אביך הר אשון חטא . (Jes. 43, 27) אבותיך הראשונים . היפלו
 ולא יקומו אם ישוב ולא ישוב . (Jer. 8, 4) אם ישוב ישראל ולא ישוב
 ה' מחרון אפו . ³⁾ כי אלהים קדושים . (Jos. 24, 19) קדוש . ישמח
 ישראל בעושו . (Ps. 149, 2) בעושו . ויבא ⁴⁾ אלי אנשים .
 (Ez. 14, 1) ויבא ⁵⁾ עבדי המלך חזקיהו . (Jes. 37, 5) ואל ארמת
 ישראל לא יבא ⁶⁾ . (Ez. 20, 38) עריו יבא ⁶⁾ ויבשו כל הנחרים כך . ⁷⁾
 (Jes. 45, 24) כי מצפון יבא ⁸⁾ לה שורדים ⁸⁾ . (Jer. 51, 48) כי לא
 מצאתם בידי מאומה ויאמר עד ⁹⁾ . (1 Sam 12, 5) ויקח חזקיהו את
 הספרים מיד המלאכים ויקראהו . (Jes. 37, 14) ויקראם . עמל

¹⁾ Unsere Ausg. bieten להפליא; aber הפלא haben auch 6 cdd. K. ²⁾ מטצביך ist auch in mehreren cdd. K. geschrieben, in unsern Ausg. dagegen: מטצבך. ³⁾ Nach dem, was hier von der Stelle Jer. 8, 4, welche Aben-Esra in Sephat Jether nicht angeführt hat, bemerkt ist, steht sie nicht am passenden Orte; doch ist es möglich, daß der Plural der verben היפלו und יקומו urgirt und von ihm gesagt werden sollte, er stände anstatt des sing. was aus irgend einem Versehen weggeblieben ist. ⁴⁾ In unsr. Ausg. ויבא, doch kommt dafür ויבא auch in sehr vielen cdd. K. vor. ⁵⁾ In unsern Ausg. findet sich sowohl Jes. 37, 5, wie in der Parallelstelle 2 reg. 19, 5 ויבאו; jedoch findet sich zu Jes. 37, 5 in 2, zu 2 reg. 19, 5 in 4 cdd. K. auch ויבא. ⁶⁾ In unsern Ausg. steht auch hier ויבא, doch haben sehr viele cdd. K. יבא. ⁷⁾ lies בו. ⁸⁾ In unsr. Ausg. השורדים. ⁹⁾ Wie bei den Stellen: Ezech. 14, 1, Jes. 37, 5, Ezech. 20, 38, Jes. 45, 24, Jer. 51, 48 die Bemerkung fehlte, daß ויבא und יבא für ויבאו und יבאו stehe, so hier, daß ויאמר anstatt ויאמרו gesetzt sei.

הכסילים חגיגנו. (Koh. 10, 15) ואשלחם ¹⁾ בשדירות לבם ילכו כמו ²⁾ (Ps. 81, 13) ילך. ³⁾ ילכו מחיל אל חיל יראה. (Ps. 84, 8) יראו ⁴⁾ עליו בשמים ירעם ⁵⁾ (1 Sam. 2, 10 Keri) מצדיקי רשע עקב שחר ⁶⁾ (Jes. 5, 23) נסו ואין רדף רשע ⁷⁾ (Prov. 28, 1) מאנה להנחם על בניה כי איננו ⁸⁾ (Jer. 34, 15) להושיעני ונגינותי ננגן. ⁹⁾ (Jes. 38, 20) הדרכי לא יתכנו בית ישראל הלא דרכיכם לא יתכן ¹⁰⁾ (Ez. 18, 20) יהי אחריתו להכרית כדור אחד ימח שמם ¹¹⁾ (Ps. 109, 13) וקבל היהודים ¹²⁾ (Esth. 9, 23) יחפרו בעמק ישיש ¹³⁾ בכח יצא לקראת נשק ¹⁴⁾ (Iob 39, 21) כי ליום איד יחשך רע ליום עברות יובלו ¹⁵⁾ (Iob 21, 30) התוציא מזרות בעתו. (Iob 38, 32) בעיתו ישמק עלימו כפימו ¹⁶⁾ (Iob 27, 23) ישר יחוו פנימו. (Ps. 11, 7) פניו ¹⁷⁾:

¹⁾ Für *ואשלחם*, welche Lesart auch ed. K. 40 darbietet, ist ohne Zweifel *ואשלחו* zu lesen, wie es in unfr. Ausg. steht. ²⁾ b. h. *במועצותיהם*. ³⁾ Für *ילך*, welches hier leicht durch Unachtsamkeit der Abschreiber entstehen konnte, scheint mir *ואשלחם* gesetzt werden zu müssen; denn meinte *Dunäsch*, *ילכו* stände statt *ילך*, so müßte auch *לבם* statt *לבו* und *במועצותיו* statt *במועצותיהם* stehen. ⁴⁾ *יראו*. ⁵⁾ Hier fehlt die Bemerkung *Dunäsch's*, *עליהם* anstatt *עליו*. ⁶⁾ Nach meiner Ansicht ist die Stelle unvollständig angeführt, und das Wort, worauf es ankommt, weggelassen worden; es ist *כפניו* am Ende des Verses, von welchem *Dunäsch* glaubte daß es für *מרתם* stände. ⁷⁾ Hier ist nicht angegeben, daß *נסו* anstatt *נס* gesetzt sei und ⁸⁾ *אינם* anstatt *איננו*. ⁹⁾ Auch hier fehlt die Bemerkung *Dunäsch's*: *להושיענו ונגינותינו*. ¹⁰⁾ Es ist nicht bemerkt, *יתכן* stehe für *יתכנו*, und ¹¹⁾ *שמו* für *שמם*, ¹²⁾ *וקבלו* für *וקבל*. ¹³⁾ In unserm Ausg. ist *ישיש* geschrieben. ¹⁴⁾ Hier ist nicht gesagt, daß *יחפרו* statt *יחפר* und ¹⁵⁾ daß *יובלו* statt *יובל* gesetzt sei. ¹⁶⁾ Nach *ופניו* sind, wie ich glaube, die Worte einzufügen: *האשם שמרון כי מרתה באלהיה בחרב יפלו ועוליהם ירטשו והריותיו* (Hos. 14, 1) *יבוקעו*. Diese Stelle, wohl ursprünglich eine Randbemerkung, steht im mnscrip. nach den Worten: *מרו חרובת ארעא* Pro. 151 p. 54 vgl. Anm. 2 daselbst. Sie scheint mir angeführt, weil in ihr nach *Dunäsch's* Ansicht *תפל* statt *יפלו* und *עוליהם* statt *עוליותיה* steht. Uebrigens findet sich in unserm Ausg. *עלליהם*, aber *ועוליהם* haben mehrere odd. K.

e. ויש לנו מילין שתעשה הזכר נקבה והנקבה זכר • פעם זכר ונקבה • אך הפעם הוזה • (Jud. 16, 28) בפעם הזאת • (Exod. 8, 28 u. o.) הלהן תשברנה ¹⁾ עד אשר יגדלו • (Ruth 1, 13) עמדתם על הרכבם עשיתן תועבה • (Ez. 33, 26) וישלח ישראל ²⁾ • (Jud. 11, 17- u. o.) ותשלח ישראל • ותערוך ישראל • (1 Sam. 17, 21) ואמרת ³⁾ ה' אתה דברת אל המקום הוזה כי שממות עולם תהיה • (Jer. 51, 62) אדין ⁴⁾ זכר ונקבה • קהלת זכר ונקבה • ואש • ושמש • ⁵⁾ והרסתי את הקיר אשר מחתם תפל והגעתירו אל הארץ ונגלה יסודו ונפלה וכליתם בתוכה • (Ez. 13, 14) קיר זכר ונקבה • קח ⁶⁾ את כוס היין החמה והשקית ⁷⁾ אותו • (Jer. 25, 15) כוס אחותך תשתי העמוק' ⁸⁾ והרחבה • (Ez. 23, 32) יד הוא והיא • מקום ⁹⁾ זכר ונקבה • לשון זכר ונקבה • רוח • זכר ונקבה • שה • זכר ונקבה : כי יהיה ¹⁰⁾ נערה בתולה • (Deut. 22, 23) :

151 ומן פירסום טעותו וצ"ל פתרונו בעברת ה' צבאות נעתם ארץ • (Jes. 9, 18) נעה ארץ • כמו נע ונד • (Gen. 4, 12) לא יחכן לעשות ניע כמו נעתם • עד שיעשה נח וינוח מן נחתם • מן ¹¹⁾ נם וינום מן נסתם • וזה לא יחכן לדבר כן • אבל אני אומר שנעתם

¹⁾ Die Worte עשיתן תועבה bis הלהן תשברנה scheinen mir hier nicht an der rechten Stelle zu stehen; geeigneter wäre für sie der Platz etwas weiter unten vor den Worten כי יהיה vgl. Anm. 10 hier ²⁾ Vor וישלח ist zu ergänzen: וישראל • ³⁾ Vor ואמרת sind nach meiner Ansicht die etwas weiter unten klein gedruckten Worte: זכר ונקבה. ⁴⁾ lies ארץ • ⁵⁾ Sowohl vor ואש, wie vor ושמש ist zu ergänzen: זכר ונקבה und ebenso ⁶⁾ vor קח die Worte זכר ונקבה • כוס • ⁷⁾ In unſ. Ausg. steht והשקית; aber והשקית bieten auch viele edd. K. dar. ⁸⁾ d. h. העמוק • ⁹⁾ Die Worte זכר ונקבה מקום gehören vor die Worte 'ואמרת ה', die etwas weiter oben stehen, vgl. Anm. 3. ¹⁰⁾ Vor כי יהיה würde meiner Ansicht nach ein besserer Platz sein für die Worte: עשיתן תועבה, welche etwas weiter oben sich findet, vgl. Anm. 1 hier. Die Stellen Ruth 1, 13, wie Ez. 33, 26 sind angeführt, weil nach Dunasch's Ansicht in jener הלהן statt הלהם; in dieser עשיתן statt עשיתם geschrieben ist. Die Stelle dagegen Deut. 22, 23 ist citirt, weil יהיה für תהיה stehe. ¹¹⁾ מן ist zu streichen.

מילה משולשת עתם המה יסודתיה . ומשקל נעתם מן הדבר נסתם
 מן סתם סתמום . (Gen. 26, 15) ונחתם מן חתם . ונחתך מן חתך .
 ונחתר מן חתר . ונעתר מן עתר . וכן נעתם מן עתם לבדו אין לו
 דומה בכל המקרא . יפורש על מה שיתכן לו במקומו כשפירש בו ד'
 יונתן בן עוזיאל ו"ל חרובת ארעא¹⁾
 תאשם שמרון²⁾ כי מרתה באלהיה כחרב יפלו ועולליהם ירומשו
 והריותיו יבוקעו . (Hos. 14, 1) .

152 מן האותיות החסרות . ועשה אָח מאחת נ³⁾ מאלה⁴⁾ .
 (Ez. 18, 10) אמר בו התרגום ויעבד לאחיה .⁵⁾ וכן ראוי לו . ועלחה
 כיאור כאור⁶⁾ . (Am. 8, 8) נצרה על דל שפתי (Ps. 141, 3) על דלת .
 הרה ללת . (1 Sam. 4, 19) ללדת . ולא יָהַל שם ערבי . (Jes. 13, 20)
 יאהל . וירב בנחל . (1 Sam. 15, 5) ויארב בנחל . שרשת גבלת .
 (Exod. 28, 22) שרשרת . וסיפוניא . (Dan. 3, 10) וסימפוניא .
 לוינו כסף למדת המלך . (Neh. 5, 4) מדת עבר נהרה . (Esra 6, 8)
 מנדה בלו . (Esra 4, 13; 7, 24) שמענו גאון מואב גא . (Jes. 16, 6)
 גאה . בלבת אש . (Exod. 3, 2) בלרבה אש . ולא יתכן לומר כי הוא
 בתוך לב האש . לפי שלא נקדם זכר האש . ועוד לפתוח הל בפתח .
 לפי שמה אמוכה לבתך (Ex. 16, 30) הל' בו שבור . ולפי שגִבְרָךְ⁷⁾
 עם אברהם וזולתו על ידי המלאך ולא באש נגלה להם . לפי כן
 נחברר כי לבת לרבת צריך לומר : צר ואור . (Jes. 5, 30) צרר ואור
 כי בול הרים ישאו לו . (Job. 40, 20) לבול עץ . (Jes. 44, 19) יכול .

¹⁾ In den meisten Targumausg. steht richtiger: ארעא חרובת ; nur im Targum der Amsterdamer Polyglotie findet sich auch: חרובת ארעא .
²⁾ Nach meiner Ansicht gehören die Worte: תאשם שמרון bis יבוקעו וריותיו zu Neo. 150 h. p. 52, vgl. Anm. 16 daselbst.
³⁾ In unsern Ausg. ist מאחד geschrieben, jedoch haben mehre edd. K. und De Rossi's, wie auch mehrere Ausg. אחת, cf. De Rossi: var. Lect. Sal. de Norzi übrigens bemerkt zur Stelle, daß in den meisten Büchern מאחד stehe, und nur in einigen am Rande sich finde.
⁴⁾ Ich glaube, daß nach מאלה die Bemerkung fehlt, אח sei anstatt אחד geschrieben, die Worte, aber: לאחיה אמר בו התרגום ויעבד לאחיה und zu streichen sind.
⁵⁾ lies לאחיה .
⁶⁾ Es muß heißen: שגִבְרָךְ .
⁷⁾ יעלחה כאור (Am. 8, 8)

ודבר חד את אחד. ⁴ (Ex. 33, 30) ושפמתי בין שה בריה.
 (Ex. 34, 20) בריאה. ואת כניהם כלו בבית. (1 Sam. 6, 10) כלאי.
 הן תוי שדי יענני. (Iob 31, 35) תאוי. ברחץ הליכי בחמת. (Iob 29, 6)
 בחמאה. מקרני ² רמים. (Ps. 22, 22) ראימים. כי על יום טוב בְּנו.
 (1 Sam. 25, 8) באנו. סותה (Gen. 49, 11) כמו כסותו. לביא אותו
 בבלה. (Jer. 39, 7) לביא בית ה'. (2 Chron. 31, 10) להביא. ואלהי
 ישראל יתן את שלחך (1 Sam. 1, 17) שאלהך. שקר מזוין. (Prov. 17, 4)
 כמו מאזין:

153 ואמר מטרף בני עליית. (Gen. 49, 9) העלית בני מטרף.
 ואמר המתרגם. ברי נפשך סליקת ². ואמר אי אפשר ארא העלית:
154 ואמר בסדם אל הבא נפשי עקרו שור. (Gen. 49, 6) חומה.
 כמו אדלג שור. (Ps. 18, 30):

155 ואמר עד כי יבא ישילה. (Gen. 49, 10) אשר לו ⁴:

156 ולו יקחה עמים. (Gen. 49, 10) יתקהל עמים:

157 יששכר חמור גרם. (Gen. 49, 14) בגוף ⁶ ולא חמור

ממש. וזה לא יתכן. ואמר בנימן כזאב ודן כנחש:

158 מנוחים ומנוחות מן למנוחייכי. ⁶ (Ps 116, 7):

159 ופירש למנצח על יונת אלם רחוקים. (Ps. 56, 1) כמו לא

חזנו. (Lev. 19, 33):

160 והבנין ⁷ הגלוי צלמות כמו קדרות (Jes. 50, 3) עלמות

(Ps. 48, 15) גכהות (Jes. 2, 11) גבלות (Ex. 28, 22) עצלות (Prov. 34, 27):

161 ותחתונים ותחתונים אשתחזה (Ps. 5, 8) משתחזה.

(Jes. 37, 38):

162 ואמר באחו מלך יהודה. וגם את בנו העביר באש.

(2 reg. 16, 3) ואחריו יזבח ויקטר (V. 4) או עלה ⁸ רצין מלך ארם. (V. 5):

¹) Nach אחר fehlt die Bemerkung, daß חד für אחר geschrie-
 ben sei. ²) In uns. Ausg. ומקרני; doch findet sich מקרני auch
 in ed. 39. 216, K. ³) In den Targumausg. סליקת. ⁴) vgl.
 oben p. 19 No. 61. ⁵) hier כגוף. ⁶) Die Worte מנוחים bis
 למנוחייכי hängen wohl mit No. 105 p. 31 zusammen; siehe daselbst
 Anm. 4. ⁷) vgl. oben p. 44 No. 125 b. Anm. 12 ⁸) In unsern
 Ausg. יעלה; aber עלה findet sich auch in ed. 115. 145. K.

- 163** כי עוד מעט מזער תכליתם ¹⁾ . (Jes. 10, 25) אכלה אותם:
- 164** והחרים ה' את לשון ים מצרים . ואמר ²⁾ בעים רחוי .
(Jes. 11, 15) שיפוך ³⁾ מן רחוי . ועיקרו מן עים :
- 165** ואמר כי כוכבי השמים וכסיליהם (Jes. 13, 10) ומולוחם:
- 166** ואמר לבי למואב יזעק בריחיה . ⁴⁾ (Jes. 15, 5) מנוסה .
יעוערו . (l. c.) יפחדון :
- 167** שלחו כר . (Jes. 16, 1) שולחין בכר .
- 168** משא דמשק . מוטר מעיר . מעי מפלה . (Jes. 17, 1) זה
יעיד על זמת אולת הטאת ⁵⁾ (Prov. 24, 9) :
- 169** ואמר פיה ⁶⁾ וה' האמירך היום . (Deut. 26, 18) פָּתָה ⁷⁾
כמו בראש אמיר . (Jes. 17, 6) ואמר בספר האגרון שלו כי הוא שיריה
למעלה קרוי אמיר . בנוהג שבעולם שהמלכים הם העולים למעלה
מבני אדם :
- 170** החמנים . (Jes. 17, 8) לשון אלילים פירש בו . והם
שעושים אותן ⁸⁾ עובדימו עוזרים . ומחזן אמרו הקהל חזן על משקל
חמן . לפי שחזן מן חזה וחמן מן חמה . והוא עברי מעורב בארמי .
וכמות שנופלת ההא משתי מילות אילו כן חמן מן המילין המשולשין
ומילת נעמן מן המשולש :
- 171** ופירש וחתו ובשו מכוש מבטם . (Jes. 20, 5) מבטחם .
ואינו כן . וכמהו הנה כה מבטנו . (Jes. 20, 6) :
- 172** ואמר ⁹⁾ מה לך פה ומי לך פה . (Jes. 22, 16) כי מילתו
תפל על היות ¹⁰⁾ וזולתן . ומילת מי לא תפל על ¹¹⁾ אדם ועל חי .
ואמר דונש ¹²⁾ כי מי יפל על החי הממלל וזולתי הממלל והוא מצוי

¹⁾ Unsere gebräuchl. Ausg. bieten תכליתם, doch kommt auch in 3 cdd. K. und einigen De R., wie in mehreren Ausg. תכליתם vor, cf. De R. var. lect. ²⁾ ואמר muß, wie ich glaube, vor וחרים stehen. ³⁾ Es muß vielleicht שיכך heißen, wie auch in Sephat Jether p. 32 a Nro. 148 gelesen wird. ⁴⁾ vgl. oben p. 4 Nro. 11. ⁵⁾ siehe oben p. 7 Nro. 22. ⁶⁾ lies קפירוש. ⁷⁾ פָּתָה cf. oben p. 16. Nro. 50. ⁸⁾ lies אותם. ⁹⁾ vgl. oben p. 15 Nro. 47. ¹⁰⁾ lies חיות. ¹¹⁾ Es muß heißen: לא תפל אלא על. ¹²⁾ Die Worte heißen wohl einem Abschreiber angehören, der eine Randbemerkung von Dunasch's Hand so anführte.

- במקרא. רכתיב ומי ¹⁾ פשע יעקב הלא ²⁾ שמרוץ ומי כמות ניהודה
הלא ³⁾ ירוש'. (Micha 1, 5) וכן מי אנכי ומי היי. (1 Sam. 48, 19) :
- 173** ואמר ישעיה אבל תירוש אומללה גפו נאנחו כל שמחי לב.
(Jes. 24, 7) ואמי בשכן על משקל שמח שכניה. (Jer. 50, 40) :
- 174** ואמר בפירוש אפאיהם. (Deut. 32, 26) שהוא מן לשו
אף. ואילו היה כן. היה אומר אאפיהם. אבל אומר שהוא מן פאה :
- 175** ואמר הלומי יין. (Jes. 28, 1) התמידין על היין והם נהלמים
בו. כמו והלמה סיסרא. (Jud. 5, 26) וכמו הלמו שרוקיה. (Jes. 16, 8)
- 176** ואמר בשובה ונחת תושעון. (Jes. 30, 15) כמו בתשובה
- 177** ואמר בה' ו' ⁴⁾ פסוקיו כי הם זוגות. אי אפשר לראשון
אלא גם השני עמו ותלוי בו. כמות ה' הטוב יכפר בעד. (2 Chron. 30, 18)
ואחריו כל לכבו הכין. (V. 19) ואחר ודברתי על הנביאים. (Hos. 12, 11)
ואחריו אם גלעד און. (V. 12) והאחר השמר לך ושמר נפשך.
(Deut. 4, 9) ואחריו יום אשר עמדת. (V. 10) והוא כאשר אמר באמת.
בלתי טעה בשני פסוקין שאינן סמוכין. והוא את שלש הערים תחנו.
מעבר לירדן וגו'. (Num. 35, 14) ואחריו לבני ישראל. (V. 15) ואמר
כי זה השני תלוי בראשון שאחריו. ⁵⁾ ואינו כך בלתי עומד בעצמו
מאמירחו לבני ישראל ולגר ולתושב כחוכם הדיינה :
- 178** ואמר להנפה גוים בנפת שוא. (Jes. 30, 28) :
- 179** ואמר וברד כרדת היער וכשפלה השפל העיר. (Jes. 32, 19)
ובעת הכרד תיכרד ⁶⁾ היער שלהן. ובעת החום החום עם עריהם.
ואמר כי העיקר בו וישפל. ואחר כן העיד כי בלשונו משנה. שלפי
קציר ⁷⁾ ועשאים פינת הקציר ואמר כי הוא דימיון כחום קציר ועשאו
מן המילין המהופכין שלפי האור ⁸⁾ דמה אליה שלפי קציר שבמשנה :

¹⁾ In den Ausg. ומי; aber ed. K. 201 hat auch ומי. ²⁾ In
unfern Ausg. steht הלא; aber in sehr vielen odd. K. findet sich
הלא. ³⁾ Es ist wohl zu lesen בהי; vgl. Joseph ben Elieser's
ha - Sefaradi Supercommentar פֶּעֶנָה צִפְנָה zu Aben - Esra, zu Gen.
23, 17. 18. Er ist unter dem Titel: אֵהָל יוֹכָף gedruckt u. findet
sich in dem Sammelwerke סְרַגְלֵיִת טוֹבָה von Jekutiel b. Nachum
Amsterd. 1722. ⁴⁾ es muß wohl heißen: שְׁפָנִי. ⁵⁾ הִיכָרַד.
⁶⁾ Thalm. B. Jebamoth 116 b. ⁷⁾ Es scheint gelesen werden zu
müssen: השפל העיר.

- 180 ואמר כנלתיך (Jes. 33, 1) מלשון לאות. כמו וילאו
 (Gen. 19, 11) בקיצור האלה:
- 181 ואמר אראלם (Jes. 33, 7) רכבי גמלים הממהרין בדרך.
 והיא לברה במקרא. ¹⁾
- 182 ואמר והיה השרב. (Jes. 35, 7) והיה צמאון לאגם:
- 183 ואמר וישלח מלך אשור את רבשקה מלכיש בחיל כבד.
 (Jes. 36, 2) וכמרו במקרא כייף הטוב. (Gant. 7, 10):
- 184 המלך אשור. (Jes. 36, 16) כמו הארון הברית. (Jos. 3, 14)
 וכמו כל העם הארון ²⁾ (Ez. 45, 16) וכן כל ³⁾ העם המלחמה. (Jos. 8, 11)
 וכן כי אחם באים אל הארץ כנען. (Num. 34, 2):
- 185 ואמר שאננך (Jes. 37, 29) כמו בשנה:
- 186 מה אדבר ואמר לי (Jes. 38, 15) לא אדבר:
- 187 אדרה כל שנתי ⁴⁾ (Jes. 38, 15) אנרד שנתו מן שנתו:
- 188 כולדה אפעה (Jes. 42, 14) אין לי חמה. ⁵⁾
- 189 ואמר בי נשבעתי יצא מפי צדקה וגו'. (Jes. 45, 23) ואחריו
 פנו אלי והושעו כל אפסי ארץ וגו'. (Jes. 45, 22):
- 190 ואמר עמדי נא בחברך וגו'. (Jes. 47, 12) ויאמר לך
 עמדי נא בחברך וגו':
- 191 ואמר יחבן לדיות באסנת ⁶⁾ פועל ופעל. כמנ מדהו בגיך
 (Jes. 49, 17) ודיווק וו. הלא ⁷⁾ הוא אביך קנך. (Deut. 32, 6)
 כמות קונך:

¹⁾ cf. oben p. 18 No. 57. ²⁾ lies הארץ. ³⁾ In den
 Ausg. וכל. ⁴⁾ שנתו statt שנתו, wie in unſ. Ausg. ſteht, haben
 auch viele edd. K. ⁵⁾ ich glaube, daß es heißen muß: אין לו חמר
 oder בשתי לשונות: ⁶⁾ Vielleicht iſt zu leſen: על שתי לשונות
⁷⁾ In den Ausg. ולא; aber הלא kommt in
 ſehr vielen edd. K. vor:

Des leichteren Verständnisses wegen folgt hier Nro. 119.
noch einmal mit Weglassung der Stellen, welche dort
am unrechten Orte stehen und den Zusammenhang stören.

192 וכן ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו • (Ps. 20, 10)
ופתרונו כי הוא לשון בקשה • אי אדונו אי מושיענו אי מלך •
שיעננו בכל יום קראנו • וכמוהו מה לך הים כי תנוס • (Ps. 114, 5)
מה לך איים כי תנוס ואי ירדן כי תסב לאחור • (cf. l. c.) וכמוהו
האזינו השמים (Deut. 32, 1) כלומר שמעו אתם שמים • וכן שמעו
זאת הזקנים • (Joel 1, 2) אי זקנים • וכן מארבע רוחות באי הרוח •
(Ex. 37, 9) אי הרוח • וכמוהו קומו השרים משחו מן • (Jes. 21, 5) אי
שרים • עד מתי תחממקן הבת השובבה (Jer. 31, 22) אי בת אי
שובבה • וכן החרשים שמעו והעורים • (Jes. 42, 18) אי חרשים
ואי עורים • הא הקריאה כמות הדור אתם ראו • (Jer. 2, 31) אי
הדור • יאינו ידיעה כמו הדור הרע הזה (Deut. 1, 35) לפי שיש
בוה המקום הא הידיעה והא הקריאה בפסוק אחד והוא ויאמר ה' אל
השטן יגער ה' כך השטן (Zach. 3, 2) הראשון ידיעה והשיני קריאה :

Berichtigungen und Ergänzungen.

Seite 1 Nro. 1 Zeile 2, u. Seite 28 Zeile 5 v. u. fehlt zu
 רפה die Anm. sonst : רפה.

„ „ „ „ „ 6 lies התיבה.

Anm. 1 lies ומרנו statt ומורנו; ומורנו punktiren nemlich die
 älteren Rabbinen von dem Chald. „מר, Herr.“

Zu Anm. 3. 'ביר, was im Texte steht, ist, wie mir Herr
 Dr. Geiger mitgetheilt hat, richtig und heisst
 בירבי, welches im Jerusal. Dialekte gewöhnlich
 anstatt בן־רבי vorkommt. Vielleicht ist בירבי
 gleich ביר רבי (בר).

Seite 2 Nro. 5 Zeile 3 lies לחבירין statt לחבירין.

„ 3 „ 6 „ 10 fehlt nach ויצטירו; Jos. 9, 4.

„ „ „ „ „ 12 lies והו' und הו' statt וה' und הו'.

„ „ „ 7 „ 6 „ מתחת statt מתחת.

„ 4 „ 11 „ 9 „ ומנחתיה statt ומנחתיה.

„ 5 Anm. 3 lies בְּגָדִים statt בְּגָדִים.

„ 6 Nro. 18 Zeile 1 lies אסוך statt אסוך.

„ 7 „ 20 „ 5 „ מממונו statt מממונו.

„ „ „ 22 „ 7 „ והאווילים statt והאווילים.

„ 8 „ „ „ 1 fehlt zu בנינה die Anmerkung:
 genauer: בנינים oder בנינים

„ „ „ 23 „ 6 ist viell. Deut. 29, 22 und Anm. 3
 zu streichen, weil die Worte
 כמהפכת bis וצבויים die Erklärung
 Dunasch's von זרים zu sein scheinen.

„ 9 Anm. 1 lies ונויר statt ונויר.

- Seite 10 Nro. 29 Zeile 1 lies פתרון.
- „ „ „ 30 „ 3 „ יוחפסוק statt ויהפסוק.
- „ „ Anm. 2 lies פֶּעַל פֶּעַל statt פֶּעוּל פֶּעוּל.
- „ 11 Nro. 34 Zeile 4 lies מצאחם statt ביצאחם.
- „ 11 Nro. 35 Zeile 1 lies Lev. 13, 49 statt Lev. 13, 14.
- „ 12 „ 36 „ 6 „ שבי קר statt שביקר.
- „ „ „ 38 „ 1 „ כנון.
- „ „ Anm. 2 lies הגוֹוִיִן statt הגוֹוִיִן.
- „ 13 ist zu Anm. 2 hinzuzusetzen: Da jedoch bei Danasch יסוד sowohl „Wurzel,“ wie Wurzelbuchstabe“ bedeutet, so ist auch die Texteslesart richtig.
- „ 14 Nro. 43 Zeile 3 lies מיסור statt מיסור.
- „ „ ist zu Anm. 2 hinzuzufügen: Es scheint jedoch, dass Saadiah der Ansicht war, מי könne auch nicht als pron. relat. gebraucht werden. Dadurch erklärt sich das Citat Exod. 32, 33.
- Zu Anm. *) fehlt: לעווזת jedoch ist die richtige alte Lesart; cf. Geiger: Lehrbuch zur Sprache der Mischna p. 44.
- Seite 16 Anm. 1 lies das erste Mal ביצים statt בעים.
- „ „ „ 2 „ יֵאָלֶה statt יֵאָלֶה.
- „ 17 Nro. 51 Zeile 1 lies Jes. 16, 7 statt Jes. 16, 17.
- „ „ „ 53 „ 6 „ כחמה statt כהמה.
- „ „ „ 54 „ 8 „ יִרְאֵד (punktire יִרְאֵד).
- „ 18 „ 56 gehört Anm. 2 zu קוֹנֵה Zeile 8, nicht zu כורמים.

- Seite 18 Anm. 3 lies כְּשֵׁילָוֹי statt כְּשֵׁילָוֹי.
- „ „ „ 4 letzte Zeile lies spräche, statt spreche.
- „ 19 Nro. 58 Zeile 12 lies אֱלֹהִים statt אֱלֹהִים.
- „ 20 „ 62 Zeile 3 lies וְכֵן statt וְכֵן, was sich in Exemplaren findet.
- „ 23 Nro. 88 könnte vielleicht auch heissen sollen :
הוֹגֵר מִן הַגֵּר הוֹדֵר מִן הַיָּדֵד אֹהֶה מִן אֶהָהּ.
- „ „ Anm *) lies nach dem arab., statt nach den arab.
- „ 25 Nro. 96 Zeile 3 fehlt zu תְּהִלָּתִי die Anm.: lies תְּהִלָּתִי.
- „ 26 „ 98 „ 9 lies הָאָדָם statt הָאָדָם.
- „ 30 Zeile 18 lies הַיְמִנָה statt הַיְמִנָה.
- „ 32 Nro. 107 Zeile 7 lies שְׂאִילוֹ statt שְׂאִילִי.
- „ „ „ „ „ 8 „ קָמֵץ¹⁴ statt קָמֵץ.
- „ „ Anm. 11 lies וְשָׁמְעָהֶם
- „ 38 „ 3 „ אֲשַׁמְעֵנִי statt אֲשַׁמְעֵנִי.
- „ 41 Zeile 4 „ יְרוּץ.
- „ „ Anm. 3 Zeile 9 lies הַבְּרָכָה.
- „ „ „ „ „ 10 „ הַבְּרָכָה.
- „ 42 Nro. 122 Zeile 6 lies אֲשַׁמְעֵנִי statt אֲשַׁמְעֵנִי.
- „ 43 Zeile 1 fehlt zu הַהֲשָׁגוֹת die Anm.: הַהֲשָׁגוֹת.
- „ 44 „ 3 lies וּבְשִׁמְעָהּ statt וּבְשִׁמְעָהּ.
- „ „ „ „ „ ובְשִׁמְעָתָן statt ובְשִׁמְעָתָן.
- „ „ „ 11 „ מִן.
- „ „ Nro. 125 b. Zeile 4 lies וְהָאָרֶץ statt וְהָאָרֶץ.
- „ „ Anm. 3 lies וּבְשִׁמְעָהּ.
- „ 45 Zeile 4 „ הַשְּׁחִירִים statt הַשְּׁחִירִים.
- „ „ Nro. 129 Zeile 1 lies הַרְבּוֹתֵי statt הַרְבּוֹתֵי.

- Seite 45 Anm. 4 Zeile 2 lies תַּרְבוֹת.
- „ 46 Zeile 4 lies מְצוּיָה statt מְצוּוֹת.
- „ „ Anm. 2 „ וּפִירֵשׁ, Anm. 3 lies יַפִּירוּשׁ.
- „ 47 Nro. 133 Zeile 3 lies שִׁנְהוּ statt שִׁנְהוּ.
- „ 48 „ 139 „ 2 „ יָמֵי.
- „ 50 „ 150 a „ 3 „ יַחִיחַד.
- „ 53 Zeile 8 lies הָאָרֶץ statt הָאָרֶץ.

Druck von B. L. Monasch in Krotoschin.

5370 1/2

Kritik

des

Dunasch ben Labrat

über einzelne Stellen

aus

Saadia's arabischer Uebersetzung des A. T.

und

aus dessen grammatischen Schriften,

nach einem Codex des Prof. S. D. Luzzatto,

zum ersten Male herausgegeben

und mit kritischen Anmerkungen versehen

von

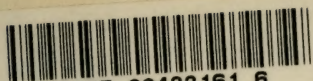
Dr. Robert Schröter.

Erstes Heft (Text).

Breslau,

Schletter'sche Buchhandlung (H. Skutsch).

1866.

3 9097 00492161 6

~~1111~~

Dunash ben Labrat.

105197

25

S Lewinthal
Buchbinderei
Berlin C.
Auguststr. 49a

4731
D9